

ZBIÓR
RAPORTÓW NAUKOWYCH

Współczesna nauka. Nowy wygląd.

Wrocław

30.01.2015 -31.01.2015

Część 1

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ДОКЛАДОВ

Современная наука. Новый взгляд

Вроцлав

30.01.2015 -31.01.2015

Часть 1

УДК 72+7+7.072+61+082

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zl.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Współczesna nauka. Nowy wygląd. „. (30.01.2015 - 31.01.2015) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. - 104 str. ISBN: 978-83-64652-81-3 (t.1)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 30.01.2015 - 31.01.2015 roku. Wrocław
Część 1.

УДК 72+7+7.072+61+082

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

Warszawa 2015

ISBN: 978-83-64652-81-3 (t.1)

"Diamond trading tour" ©

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKSCJA 1. ARCHITEKTURA. BUDOWNICTWO.

(АРХИТЕКТУРА. СТРОИТЕЛЬСТВО.)

1. Смілка В.А.	6
ОЗНАКИ ТА ВЛАСТИВОСТІ СИСТЕМИ МІСТОБУДІВНОГО МОНІТОРИНГУ	
2. Верёвкина С.Е.	10
КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ УРОВНЯ ЭНЕРГОЭКОНОМИЧНОСТИ ЗДАНИЙ	
3. Maistrenko K.S.	13
SOCIOLOGY OF ARCHITECTURE FOR PROJECTING THE ARCHITECTURAL ENVIRONMENT	
4. Ус В.	20
КОНСТРУКТИВНІ ТА ДЕКОРАТИВНО-ОЗДОБЛЮВАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОСЛАВНИХ НАДГРОБКІВ ЛУК'ЯНІВСЬКОГО КЛАДОВИЩА КИЄВА КІН. ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.	
SEKSCJA 3. NAUK BIOLOGICZNYCH.(БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)	
5. Костиков А.П., Овчаренко В.П.....	25
ИССЛЕДОВАНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ НАКОПЛЕНИЯ ПРЕДЕЛЬНОЙ КОНЦЕНТРАЦИИ УФ-ИНДУЦИРОВАННЫХ РАДИКАЛОВ БЕЛКА В ЗАМОРОЖЕННЫХ ДО 77 К РАСТВОРАХ	
6. Бігуняк Т.В., Марчук О.М., Сверстюк А.С., Міщанчук В.А., Ярославський Р.В.....	30
МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ СПАДКОВОЇ ПАТОЛОГІЇ	
SEKSCJA 5. GEOGRAFICZNY NAUKI(ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАУКИ)	
7. Воловик Л.	36
ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ	
SEKSCJA 7. JOURNALISM.(ЖУРНАЛИСТИКА)	
8. Кондрико А.А.....	45
ІДЕНТИФІКАЦІЯ КОДОВИХ СИСТЕМ В ІНФОРМАЦІЙНО-СВІДОМІСНОМУ КОНТЕКСТІ	

9. Аліксітчук О.С. 47
МИСТЕЦЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ ВАСИЛЬОВИЧА БОБИКА – ЗАСЛУЖЕНОГО АРТИСТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ БУКОВИНИ
10. Мацепура О.О. 57
КОМПІЛЯЦІЯ ЯК МЕТОД МУЗИЧНОГО РІШЕННЯ ДРАМАТИЧНОЇ ВИСТАВИ
11. Мартынюк Т.В. 61
ХУДОЖЕСТВЕННО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЕВГЕНИИ УРСУ В КОНТЕКСТЕ МОЛДАВСКО-УКРАИНСКОГО КУЛЬТУРНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА
12. Чергеев А.А. 64
О СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ДИРИЖЕРСКО-ХОРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КРЫМУ
13. Батовская Е.Н. 67
СОВРЕМЕННАЯ ХОРОВАЯ МУЗЫКА: ТОЛЕРАНТНОСТЬ СТИЛЕВЫХ НАПРАВЛЕНИЙ
14. Назаренко І.М. 70
ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У НАВЧАЛЬНО-ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
SEKCJA 10. KULTUROZNAWSTWO. (КУЛЬТУРОЛОГИЯ)
15. Гопка О.В. 74
ПРО ІНСТИТУЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА
16. Карельська Є.В. 77
СУБ'ЄКТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

17. Идрисова М.А. 79
ПОТЕНЦИАЛ МЕТОДОЛОГИИ ПОСТМОДЕРНА В ИССЛЕДОВАНИИ СРЕДНЕВЕКОВОЙ КУЛЬТУРЫ
SEKSCJA 12. NAUK MEDYCZNYCH. (МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ)
18. Бекжанова М. С. 82
THE ISSUES OF PREVENTION OF ENDOMETRIOSIS
19. Луцкая И.К., Шевела Т.Л., Зиновенко О.Г. 87
КЛИНИЧЕСКИЙ ПРИМЕР ВОССТАНОВЛЕНИЯ ОДИНОЧНОГО ВКЛЮЧЕННОГО ДЕФЕКТА ЗУБНОГО РЯДА МЕТОДОМ ВНУТРИКОСТНОЙ ИМПЛАНТАЦИИ
20. Павлишин А.В., Власенко В.Г. 92
ОПТИМІЗАЦІЯ АДАПТАЦІЇ ШКІРНОГО АВТОДЕРМОТРАНСПЛАНТАТА ДО РАНОВОЇ ПОВЕРХНІ ЗА ДОПОМОГОЮ СИЛІКОНОВОЮ КАМЕРИ З ОТВОРАМИ У ХВОРИХ НА СИНДРОМ СТОПИ ДІАБЕТИКА
21. Evseyev A.V. 95
EXPRESSION OF E-CADHERIN IN THE INVASIVE PANCREATIC DUCTAL ADENOCARCINOMA
SECTION 20. PHARMACEUTICAL SCIENCE
22. Britanova T. S., Samko A. V. 97
THE DOMESTIC MARKET OF LIQUID PERFUMES
23. Рами Фарес, Бобрицкая Л.А., Попова Н.В., Дерполок А. 100
ИММУНОМОДУЛИРУЮЩАЯ АКТИВНОСТЬ БИОЛОГИЧЕСКИ АКТИВНЫХ ПОЛИСАХАРИДОВ

Смілка В.А.

кандидат технічних наук,

Департамент містобудування та архітектури, м. Київ

ОЗНАКИ ТА ВЛАСТИВОСТІ СИСТЕМИ МІСТОБУДІВНОГО МОНІТОРИНГУ

Ключові слова: містобудівний моніторинг, властивості системи.

Key words: urban monitoring, system properties.

Термін «моніторинг» для означення цілеспрямованого спостереження за певними об'єктами чи середовищем у просторі й часі з'явився у ХХ столітті. Поняття «моніторинг» входить до терміносистем різних наук, в залежності від галузі застосування процесу моніторингу, його об'єкт та результат, субстанціональні та функціональні ознаки є різними. За функцією об'єкта, за яким ведеться спостереження, виділяють містобудівний, екологічний, економічний, соціологічний, геологічний, геодезичний та інші види моніторингу.

В сфері містобудування та архітектури законодавчо визначений термін «містобудівний моніторинг» наводиться в Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності», який прийнятий у 2011 році. Але, фактично поняття «моніторинг» зустрічалось і раніше в нормативно-правових актах та вузькофаховій науково-методичній літературі у сфері містобудування та архітектури.

Аналіз функціональної ознаки терміну «містобудівний моніторинг» вказує, що останній є одним з видів містобудівних систем. Містобудівна система являє собою сукупність просторово організованих і взаємозалежних матеріальних об'єктів будівництва. Для одних дослідників містобудівна система – це функціонування об'єкта будівництва, для інших – процес (проекткування, управління і організація будівництва), для третіх – структура, яка може бути самою різною по глобальності і ступеню деталізованості.

Система, як організаційна форма, підпорядковується ряду принципів, закономірностям функціонування та правилам взаємодії між елементами. На даний час, у рамках загальної теорії систем, відомо біля 50 різного роду точок зору і підходів у визначенні поняття «система». Одне з розповсюджених понять системи – це множина взаємопов'язаних елементів, що взаємодіє з середовищем, як єдине ціле і відокремлена від нього.

З точки зору структурно-функціональної організації система містобудівного моніторингу відноситься до складних систем. Складні системи об'єднують значне число структурних елементів (сотні і більше). Головною особливістю складних систем є те, що вони безперервно еволюціонують і сильно залежать навіть від малих випадкових флуктуацій (коливань, періодичних змін) з боку зовнішнього середовища. Крім того, у складі складних систем часто спостерігаються структурні одиниці, що мають власні приватні цілі, частенько прямо протилежні цілям усієї системи в цілому. Це обумовлює з одного боку, наявність складних, слабоформалізованих механізмів управління такими системами, а з іншої – малоперед-

бачуваний відгук системи на управлінські дії. Система містобудівного моніторингу має три ієрархічні рівні – державний, регіональний та місцевий, які пов'язані з великою кількістю суб'єктів та об'єктів, що мають складні взаємозв'язки між собою.

Наведемо більш детально властивості системи містобудівного моніторингу місцевого рівня і виділимо основні ознаки.

1. *Цілеспрямованість*. В основі існування і будови будь-якої системи закладена певна мета. Система виникає або створюється для виконання якоїсь роботи і визначається набором функцій, необхідних для роботи і для підтримки балансу в зовнішньому середовищі і стабільності існування.

Серед ознак системи містобудівного моніторингу особливе місце посідає цілеспрямованість, яка пов'язана з тим, що розвиток цього виду систем обумовлюється не лише причинами (економічними, політичними, соціальними тощо), які знаходяться у теперішньому або у минулому, а й також об'єктивно існуючими суспільними ідеалами-цілями, які знаходяться у майбутньому.

Мету системи містобудівного моніторингу можна висловити наступним чином – контроль за забудовою та сталим розвитком територій у відповідності до містобудівної документації місцевого рівня, фіксація інформації про об'єкти будівництва в структурованій базі даних та моделювання забудови із прогнозуванням перспективного розвитку територій.

2. *Наявність складу і структури*. Система містобудівного моніторингу складається з підсистем – більших компонентів, ніж елементи, але детальніших, ніж система в цілому, та елементів – найпростіших неподільних частин системи. Вважатимемо елементом системи містобудівного моніторингу окрему будівлю, земельну ділянку.

Структура – це сукупність елементів і зв'язків між ними. Структура відбиває найбільш суттєві взаємовідносини між елементами та їх групами (компонентами, підсистемами), які мало змінюються при змінах у системі і забезпечують існування системи та її основних властивостей.

У сучасній містобудівній практиці широко використовується принцип планувальної організації території, що утворює ієрархічну структуру – мікрорайон, планувальний район, планувальна зона, населений пункт (адміністративний район). По кожному з цих компонентів ведеться моніторинг зміни показників в ході безперервного процесу містобудівної діяльності.

3. *Наявність внутрішніх взаємозв'язків (обмін інформацією)*. В містобудівній діяльності умовно передбачається відкритий характер взаємозв'язку системи із зовнішнім світом і з людиною шляхом збору, обміну інформацією. Інформація передається за наявності певних умов, таких як розуміння людиною мовного коду, закладеного в повідомленні (від проектувальників, будівельників – до державних службовців, і далі до мешканця населеного пункту). Поняття «інформація» часом визначають як відомості або повідомлення. В кібернетиці інформації додається узагальнююче значення, а саме: інформація – це позначення змісту. Більш вузько, в області інформаційних технологій, поняття «інформація» означає відомості про об'єкти і явища навколишнього середовища, їх параметри, властивості і стан. Роль інформації в системі: 1 – інформація накладає обмеження; 2 – організація структури системи обмежує число ступенів свободи, зменшує різноманітність; 3 – найменша

Рисунок 1. Схема роботи системи містобудівного моніторингу.

ентропія (невпорядкованість інформації) і впорядкованість інформації є наслідком раціональної організації системи.

В ході проведення містобудівного моніторингу відбувається фіксування показників стану і змін об'єктів містобудування та об'єктів будівництва на підставі документів й офіційної інформації, отриманої від суб'єктів містобудівної діяльності.

4. *Взаємозв'язки з навколишнім середовищем.* Навколишнє середовище можна в деякій мірі протиставити (або порівняти) з елементом. Елемент обмежує систему «знизу», тобто визначає рівень деталізації, нижче за яке не варто опускатися. Навколишнє середовище встановлює зовнішні межі, що абсолютно необхідно при вивченні відкритих систем – систем, що взаємодіють з іншими системами. При аналізі організацій, встановлюючи межі, ми визначаємо, які системи можна вважати такими, що знаходяться під контролем особи, що ухвалює рішення, і які залишаються зовні його впливу. Як би не встановлювалися межі системи, не можна ігнорувати її взаємодію з навколишнім середовищем, бо в цьому випадку ухвалені рішення можуть виявитися нездійсненими, абсурдними, що є критичним для містобудування і як наслідок для містобудівного моніторингу. Наприклад, маючи в системі містобудівного моніторингу інформацію про зони складних природних та техногенних процесів від проектних організацій, при розробці містобудівної та проектної документації, будуть вимагатись варіанти вирішення проблем.

5. *Емерджентність.* Складним системам притаманна емерджентність, як прояв у найяскравішій формі властивості цілісності системи, тобто наявність у системі таких властивостей, які не є притаманними жодному з її підсистем, елементів, що розглядаються окремо. Загалом, емерджентність – це поява у цілому властивостей, нехарактерних властивостям частин, що входять у нього, тобто властивостей, які не витікають з властивостей його частин.

Наявність документів про незадовільний стан одного будинку спонукає владу зробити висновок про необхідність здійснення його ремонту, а наявність документів про незадовільний стан групи будинків (збудованих в один період, розташованих в одному районі) спонукає зробити висновок про необхідність розробки детального плану території для визначення напрямків реконструкції забудови кварталу, інженерних мереж та застосування розробленої методики для територій відповідного періоду забудови.

б. *Наявність управління і регулювання.* Управління складається з процесів обробки зібраної в ціле інформації від зовнішнього і внутрішнього середовища з метою подальшої передачі сигналів врегулювання дій внутрішнім компонентам. Управління складною системою включає, щонайменше, два компоненти: 1 – інформаційні потоки збору, обробки, зберігання і використання інформації з метою підвищення ефективності функціонування (роботи) системи і 2 – регуляцію функціонування системи.

В системі містобудівного моніторингу управління відбувається на основі законодавчих актів, а регулювання за допомогою нормативних документів та внутрішніх інструкцій. Представляємо найпростішу схему роботи системи містобудівного моніторингу (рис. 1).

Внутрішні процеси містобудівного моніторингу можна вибудувати у технологічний ланцюг – спостереження, вимірювання, аналіз, контроль, оцінка, прогноз.

Література

1. Красильникова Г.В. Контент-аналіз поняття «моніторинг» / Г.В. Красильникова // Педагогічний дискус, випуск 14 / – Хмельницький : ХГПА – 2013 – С.261-266.
2. Горбань О.М. Основи теорії систем і системного аналізу / О.М. Горбань, В.Є. Бахрушин / – Запоріжжя : ГУ «ЗІ-ДМУ» – 2004 – 204 с.
3. Панова Л.П. Теорія систем і архітектура – Харків: ХНАМГ – 2007 – 175 с.
4. Сорока К.О. Основи теорії систем і системного аналізу – Харків: ХНАМГ – 2004 – 291 с.

КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ УРОВНЯ ЭНЕРГОЭКОНОМИЧНОСТИ ЗДАНИЙ

В статье рассматривается влияние объемно-планировочных критериев на энергоэффективность зданий.

Ключевые слова: энергоэффективное здание, оптимальная ориентация здания, форма здания, показатель компактности здания.

Keywords: energy efficient building, the optimum orientation of the building, building form, index of the shape of a building.

Актуальной проблемой в области строительства и архитектуры является энергосбережение и повышение энергоэффективности зданий, путем совершенствования их конструктивно-теплоизоляционных и объемно-планировочных параметров. При этом, оптимизация этих параметров входит в основные задачи поиска рациональных форм энергоэффективных зданий и сооружений.

В разработку энергетической концепции проектирования зданий большой вклад внесли труды Табунщикова Ю. А., Савина В. К., Гагарина В. Г., Гиммлера Р., и другие ученых.

Выбор оптимальной формы здания, его расположения и ориентации, определение площадей заполнения световых проемов, управление фильтрационными потоками позволяет уменьшить негативное теплоэнергетическое воздействие наружного климата на тепловой баланс здания [1].

Для оценки уровня энергоэкономичности зданий существуют различные критерии и теплотехнические показатели. К ним относятся: коэффициент компактности, коэффициент формы, коэффициент остекленности фасада и объемно-планировочный коэффициент (табл.1) [1, 2]. Показатель компактности $\Lambda_{\text{кстр}}$ является одним из основных нормативных объемно-планировочных показателей, определяющих общую рациональность формы здания.

Величину показателя компактности удобно использовать для сравнительной оценки уровня удельного теплопотребления на отопление зданий различной формы. Уменьшение показателя компактности, приводит к уменьшению площади и как следствие – удельных теплопотерь, приходящиеся на единицу отапливаемого объема здания при прочих равных условиях [3].

Нормативное определение показателя компактности ($\Lambda_{\text{кстр}} = F_{\Sigma} / V_n$) определяется отношением общей площади внутренних поверхностей наружных ограждающих конструкций, включая покрытие (перекрытие) верхнего этажа и перекрытия (полы) нижнего отапливаемого помещения F_{Σ} , м² к отапливаемому объему здания, равному объему, ограниченному внутренними поверхностями наружных ограждающих конструкций здания, V_n , м³ [4]. Однако, для оптимизации энергопотребления зданий необходимо рассчитать минимальное значение коэффициента компактности,

Таблица 1

Критерии оценки уровня энергоэкономичности зданий

Название критерия	Параметры	Формульное выражение	
		Показатель компактности	Ширина здания Высота здания
	Параллелепипед	$(k_e^{des})_{\min}^I = 2 \left(2 \frac{1}{h} + \frac{1}{a} \right)$	
	П-образная	$(k_e^{des})_{\min} = 2 \left(2 \frac{1}{h} + \frac{1}{a} \right)$	
	Крестообразная	$(k_e^{des})_{\min} = 2 \left(2 \frac{1}{h} + \frac{1}{a} \right)$	
	С внутренним двором	$(k_e^{des})_{\min} = 2 \left(\frac{1}{h} + \frac{1}{a} \right)$	
Коэффициент формы	Периметр здания Периметр равновеликого квадрата	-	
Коэффициент остекленности фасада	Площадь светопрозрачных конструкций Общая площадь фасадной части здания	$m_{ск} = \frac{F_{cn,s}}{(F_{ин} + F_o + F_{cn,s})}$	
Объемно-планировочный коэффициент	Высоты этажа Периметр здания Площадь пола	$K_{он} = \frac{P \cdot h}{F_n}$	

учитывая при этом специфику объемно-планировочных решений (форма здания в виде параллелепипеда, П-образная, крестообразная, «с внутренним двором»). При любых одинаковых заданных значениях ширины – а и высоты здания – b, значение показателя компактности снижается относительно базового варианта (форма здания -параллелепипед) только при планировке зданий «с внутренним двором», которая отличается от всех предыдущих вариантов тем, что в плане имеет вид замкнутого контура (табл.1).

Коэффициент формы здания, выражается отношением периметра рассматриваемого в плане здания к периметру равновеликого квадрата, чем меньше коэффициент формы, тем ниже тепловые потери здания.

Объемно-планировочный коэффициент представляет сложную комплексную характеристику, которая включает в себя три категории показателей, которые зависят от: конструктивных особенностей (тепловых потерь через вертикальные конструкции, кровлю); объемно-планировочных решений; количества этажей. Наименьшее значение объемно-планировочного коэффициента достигается при длине корпусов стремящихся к бесконечности. Большие значения

чения объемно-планировочных коэффициентов имеют узкие здания и здания малой площади [2].

Литература

1. Табунщиков Ю.А., Бродяч М.М. Математическое моделирование и оптимизация тепловой эффективности зданий. М.: АВОК-ПРЕСС, 2002. – 194 с : ил.
2. Подолян Л.А. Энергоэффективность жилых зданий нового поколения. Дис... канд. техн. наук. М, 2005. с. 185
3. Щербаков В.В. Повышение энергоэффективности и нормирование теплопотребления общественных зданий. Дис...канд. техн. наук. Саратов, 2004. с. 220
4. ДБН В.2.6-31:2006 Теплова ізоляція будівель.

SOCIOLOGY OF ARCHITECTURE FOR PROJECTING THE ARCHITECTURAL ENVIRONMENT

Keywords: architectural projecting, sociology of architecture, social content of architecture, social functions of architectural environment, levels of sociological research.

Ключові слова: архітектурне проектування, соціологія архітектури, соціальний зміст архітектури, соціальні функції архітектурного середовища, рівні соціологічного дослідження.

Highly important questions of sociological research for forming social order while projecting objects of architecture and architectural environment in general are raised nowadays. Dynamic growth of industrialization and urbanization identified specifics of architectural activity development.

During historical period, general principles of social influence and social standards for objects of different functional purposes were defined in architecture as a sphere of artistic-projecting activity.

Problems of sociological and technological standard demands coordination in architectural projecting of environment and housing objects through sociological research are of great importance too.

The purpose of publication is to consider the place and significance of sociological research in architecture with the help of defining social characteristics of society and analyze specifics of architectural projecting in the context of sociological research.

Scientific novelty of the research is to show the appropriate influence of urbanism and social structure of population on forming architectural environment and elaboration of methodological base for projecting modern residential space.

Actuality of analysis of sociological research directions for study specifics and strategy of architecture development in general is caused by dynamic progress of society in the period scientific-technical advances.

Correlation and mutual influence of two disciplines, Architecture and Sociology, which are mutually complimentary, define the development of new science: Sociology of Architecture. Investigation of social functions and their influence on architecture is essential to science and practice.

Taking into consideration social aspects gives new perspectives and directions of social-humanist methodology in architecture. G.Vezel mentioned that architecture activity was realized in past, exists now and will be always carried out as the organization of social progress through the time and space, evaluating with the help of specific art means – architectural form [1, 125].

On modern stage, methodological correlations of architecture and sociology are considered by three directions:

1. sociology of urbanism;

2. sociology of architecture;
3. sociological method of historic-architectural objects research.

Sociological method of research gives the opportunity to generalize basic standards in modern architecture. Sociological aspects of urbanism are considered by V.Glazychyev [2], H.Delitz [3], C.Jencks [4], K.Kartashova [5], K.Khachatiantz [6] and others, who highlighted the problems and examined questions of the development of cities from the point of view of sociological approach in their works and used sociological methods in project proposals or in real city environment.

Sociological aspects of architecture have two conceptual directions: the first is retrospective as a research and analysis of social factor in history of formation and development of architecture in general; second is prognostic as a social policy in strategic directions of the development of architecture for modern society.

Sociology of architecture examines society through architecture, taking into account the structure of population, and sociological method of architectural objects research generalizes specifics of social groups, which are the customers of special objects of architecture and architectural environment in general. There is a series of research with the use of sociological approaches in the history of architecture: works of A.Vlasov, A.Ikonnikov, M.Mykyshatiev, A.Nekrasov, A.Toroshcheva, V.Hait and others.

Analyzing methodology of sociological research in architecture, it is necessary to take into consideration interaction of three correlated disciplines: Architecture, Sociology and History of culture.

Sociology and history of culture are characterized by organic unity. As founders of sociology stated, the unity of history and sociology is in concrete historical facts without those it is impossible to realize the process of the development of the objects of sociological research.

Famous American architect Charles Jencks formulated architecture theory fundamentals in postmodern period, among them the following are necessary to underline [4]:

1. Ambivalence becomes valuable; imagination prevails before artistic taste.
2. Complicatedness and discrepancy of forms is considered better than minimalism.
3. The language of architecture is under the influence of different cultures, so for projecting it is necessary to use universal culture based on principles of radical eclecticism and pluralism.
4. Postmodern architecture needs metaphoric ideas that need to make us closer to natural and aesthetic problems, so, Le Corbusier's metaphor «house is a mechanism for life» is losing actuality.
5. Urbanism is characterized by mixing types of buildings and inhabitants, small apartments planning, collage making, existence of multi-ethnic groups.

Significance of social component was considered by many scientists because architecture is an environment of each person particularly and society in general. The use of sociological analysis of society according to the architectural object gives the opportunity to realize its matter in the context of historical moment and search of socio-cultural sense in general, because «architecture is a mirror of a society created it» [8, 39].

To define methodological possibilities of sociological approach to architecture it is necessary to take into account classification of methodological approaches in sociology and

levels of sociological research. The above-mentioned approaches give the opportunity to use system-structural analysis in different investigations.

Levels of sociological research are divided to theoretical (deductive) and empirical (inductive). The influence of sociological factors, forming hypotheses and conceptions are taking into account in theoretical research.

Main task of empirical research is accumulation of facts and data, statistic and quantitative analysis. Empirical level of sociological research as a rule is used in investigations directed to the process of architectural projecting and practical implementation of results.

The most famous Russian art critic V.Glasychev knows about it: «...within the sociological approach it is possible to build «bridges of transition» between the level of society and architecture in general» [2]. Those processes are realized on the stage of preparing technical brief for projecting new objects, and on the stage of research society attitude to social standards, existed architectural objects and architectural environment in general.

Even in soviet time, architects had series of applied socio-architectural tasks, generalized by K.Khachatriantz in two blocks: the first is search of architectural model in social environment; the second is the definition of social – functional standards for architectural objects due to the appointed purpose [6, 92].

Great attention is given to theoretical level, which is defined as socio-methodological base for historical-architectural research. This approach, as substantiated by A.Flier, gives the opportunity to study architectural object through «the focus of place and time» and allows to uncover better not only the analysis of its architectural form, but also its cultural-historical content» [9, 32–33].

For defining architectural tasks, it is necessary to use theoretical level of sociological research that gives the opportunity to examine wide spectrum of social-architectural problems and direct project search for its strategic solution.

Considering more concrete principles within sociological method, it is necessary to take into account aspects straightly connecting with social character of research. The above-mentioned aspects can be divided into three groups:

- 1) characteristics of society (socium), which influence the object of research;
- 2) types of social influence;
- 3) characteristics of the object of research.

Results of sociological method implementation are realization of socio-cultural matter of architectural object. One of the most important components in sociological approach is social function. From the point of view of sociology, social function exists in the base of social interpretation process. In architecture, social function is basic for architectural object defining its social matter and definite conditions of existence.

Main social functions influencing architecture are protective, limited, regulative, socio-communicative, aesthetic, educational-training, ideological, outlook. Social functions of architecture are correlated closely and cover all spectrums of person feelings and outlooks. Analysis of social functions favors realization of interaction between architecture and person (society) on different communicative levels. Definition of social functions during sociological analysis gives the opportunity to concretize the role of architectural object in definite society during definite period (see table 1).

Table 1

Uncovering and influence of social functions on architectural object

Social functions	Influence of social functions on the architectural object
1. Protective function	Creating physical conditions of existence and activity of a Person
2. Limited function	Creating conditions of common space with limitation of borders to provide for needs of person or a group of people
3. Regulative function	Blend in architectural object with definite environment in accordance with traditions and culture of society
4. Socio-communicative function	Creating environment for development and functioning definite type of society and relations in it
5. Aesthetic function	Providing emotional interaction of architecture and Person, process of perception architectural construction and influence of aesthetical categories on consciousness and psychology of a Person (harmonic or disharmonic, beautiful or ugly)
6. Educational-training function	Function characterizes the relation of architectural constructions with significant historical and cultural events, displaying in means of monumental art: fresco, stained-glass windows and bas-reliefs. This function is intermediary between people of different generations, historical ages and sub cultures
7. Ideological function	Architectural objects are bearers of social values, which form a base of official ideology of state (society)
8. Outlook function	People conception about the world and interrelation of a person with the surroundings expressing in architectural object in definite society and time

Providing sociological research in architecture, it is necessary to consider also social influence on architectural object. V.Hait defines that «social changes involve changes in architectural forms or Art takes the lead over social progress, «playing» future scenarios on its own problematic field» [10, 22].

Taking into account history of sociological research in architecture, we can underline that sociological analysis in some cases has very important meaning when it goes as a base for realization of some architectural objects. In other cases, social analysis is additional (second-rate) for architectural objects research.

Duality of sociological research character gives the opportunities not only straightly realize the architecture through the interaction and influence of social factors but also understand the reverse actions influence of architecture on them. M.Voronin underlines that by architectural constructions and their location on the territory (or in the structure of city) we can make conclusions on social topography [11, 48].

Different types of social factors influence on the process of formation and development of architecture are defined with variable methodological approaches to research. Due to the above said, we need to examine systematization and classification of different types of social influence on the architectural object from the point of view of renovation and changes. It is known that social influence can be of two types: static and dynamic [3, 1].

Static type. Static type of social influence in sociological analysis of architectural objects does not use chronological approach, it is only facts establishment, though, «architectural object is a society during definite period».

Dynamic type. Dynamic type of social influence in sociological analysis of architectural objects includes factor of time in a definite period. Factor of time defines dynamics of constant transformations of social phenomenon interrelations and their influence on architectural object in general (on social standards from the point of view of architecture).

In their turn, types of social influence depend on external and internal factors. External factors are the attitude of the society to the architecture, and internal are the attitude to the architectural object directly.

So, statistic external influence stipulates social-historical analysis of existed architectural constructions during definite period, in other words, it's the analysis of socially significant architectural objects influenced further development of architecture in general. Statistic internal aspects of social influence define the factors of form building in architectural object in confirm to the social model of the way of life.

Dynamic type of social phenomenon by character of changes is divided into progressive and extreme (catastrophic). Progressive flow during big historical period and are followed by radical changes in the development of cultural life of people. Extreme (catastrophic) character doesn't define radical influence on the architectural objects. For example, M.Mykyshatiev mentioned Patriotic War in Russia of 1812 and the Great Patriotic War of 1941-1945 in Soviet Union as catastrophic events followed by lots of tremendous demolition and people loss. Nevertheless, those events didn't touch any stylistic peculiarities in architecture and other arts, even brought a big part of heroic pathetic elements in the after war period [12, 198].

Dynamic internal social changes were typical straightly to the architecture itself (form building of architectural objects). Changes in traditional forms of architectural objects are influenced by changes in social structure of population (due to the economic development of society). New forms of architectural objects depend on economic and political dynamics of society progress and its social status. This classification of social structure gives more possibilities for analysis of definite social demands (standards, needs) and their influences on any architectural object according to its functional destination.

For providing social research of architecture, it is necessary to underline great influence of socio-cultural environment. The use of social certification in the study of the above-mentioned questions gives realization what society does the architectural object under analysis belong to.

Next classification of society divides it to micro- and macro-sociology: from small groups of people to society as a whole.

Macro-sociological analysis includes problems of significant social changes. Image and form of architectural objects are changed under the influence of socio-cultural factors during definite period.

For providing research of social influence on architecture with the help of micro-sociological analysis, we need to consider the influence of cultural and religious factors. Micro-sociological analysis studies the problem of individual, problems of social interaction inside small groups of people and separate individuals. Under the given analysis, in the history of architecture questions of interaction between architect, customer and participants in the constructing process and their influence on the result of architectural decision of the object are examined. While providing sociological research processes of macro-sociology and micro-sociology interact and flow from one to another.

In summary, sociological research in architecture gives the opportunity to consider questions about peculiarities of formation definite architectural object and its character in definite social environment.

Provided analysis allows making the following conclusion:

- 1) sociology of architecture is objective necessity, important condition of projecting architectural environment in the process of socio-cultural dynamics and technological development of society;
- 2) with the purpose to realize and make a research of social matter of architecture, it is necessary to lean on the prism of outlook knowledge. In this context the interaction of sociology and architecture is widened by means of the use methodologies of the humanities, which lead the research of architecture influence on the consciousness of individual, and also on study of questions of how the architecture reflects the notion about surrounding world and place of a person in it;
- 3) the use of sociological research in architecture allows understanding architectural environment of past and modern time and define perspective directions of the development through the realization of principles of interaction of person consciousness and architectural environment. This gives the opportunity to use previous experience for designing new strategic approaches in the process of architectural projecting the environment that will be in conformity of new social standards of «the society of Future».

References:

1. Vezel G.S. Scientific potential of the existed historical-architectural knowledge// Methodological problems of modern course of architecture: Journal of scientific articles. – Moscow, 1989. – p. 125.
2. Glazychev V.L. Sociology of architecture – which and for what?// Zodchestvo. – 1978 – № 2.
3. Delitz H. Architecture in social measuring// Sociological research. – 2008. – № 10 – p. 1.
4. Jencks C. The language of Post-Modernism Architecture; transl. from English. – Moscow: Stroyizdat, 1985. – 136 p.
5. Kartashova K.K. Problematic matrix of scientific investigations and projecting activity in architectural-city-planning sphere// Housing building. – 2003. – № 8. – p. 15–19.
6. Khachatriantz K.K. Social base of architectural projecting: Book for students. – Minsk: Higher school, 1992. – p. 92.
7. Ikonnikov A.V. Architecture of XX century. Dreams and reality. – Moscow: Progress-Tradition, 2001.
8. Nekrasov A.I. Theory of Architecture. – Moscow: Stroyizdat, 1994. – p. 39.
9. Flier A.Y. Thinking on condition and perspectives of historic-architectural science// History of Architecture: object, subject and methods of research. – Moscow, 1988. – p. 32–33.
10. Hait V.L. About architecture, its history and problems: Journal of scientific articles. – Moscow, 2003. – p. 22.
11. Voronin N.N. Architectural monument as historical source. – Moscow: Soviet archeology, 1954. – p. 48.

12. Mykyshatiev M.N. «Naryshkin style» and Russian architecture, the end of the XVII century (to the problem of «breaking» in social and artistic development)// Architecture in the history of Russian culture: Journal of scientific articles. – Moscow, 2005. – Issue 6. Breaking of Ages. – p. 198.

**КОНСТРУКТИВНІ ТА ДЕКОРАТИВНО-ОЗДОБЛЮВАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ
ПРАВОСЛАВНИХ НАДГРОБКІВ ЛУК'ЯНІВСЬКОГО КЛАДОВИЩА КИЄВА
КІН. ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.**

***Анотація.** У статті висвітлено проблематику конструктивних елементів сакральних православних надгробків Києва кін. ХІХ – першої третини ХХ ст. та визначається основні типи та композиційні рішення їх форм з окресленням мистецьких особливостей того часу.*

Ключові слова: надгробний пам'ятник, конструктивний елемент, скульптор, тип, хрест, обеліск, класицизм, модерн.

Annotation. The article deals with the problems of structural elements of sacred orthodox tombstones Kyiv an in the end of XIX – the first third of the XX century and defined the basic types and composite solutions outlining their forms of artistic features of the time.

Key words: tombstone, constructive elements, sculptor, type, cross, obelisk, classicism, modernism.

Загальновідомі проблеми кладовищ Києва, котрі ще донедавна в густих зарослях кущів поміж дерев зберігали, приховуючи від сторонніх очей, своєрідне царство мертвих. Хоча тепер непролазних хащів та дерев стало дещо менше, проте багато таємниць щодо надгробних пам'ятників так і залишаються не розкритими, а київські поховання малодослідженими. Шкода спостерігати, як час та людські руки невблаганно руйнують ще живу історію. А подібних кладовищ православного типу з численними високохудожніми зразками пам'ятників кін. ХІХ – поч. ХХ ст. в Україні залишилося досить багато, і все це потребує належного вивчення сучасними істориками та вченими.

Стаття присвячується висвітленню деяких результатів дослідницьких робіт на київському міському Лук'янівському кладовищі, котрі мали за мету висвітлити культуру та історію нашого міста, роль видатних особистостей, про долю яких промовисто говорять викарбувані епітафії, елементи конструкцій та символізм надгробних пам'ятників кін. ХІХ – першої третини ХХ ст.

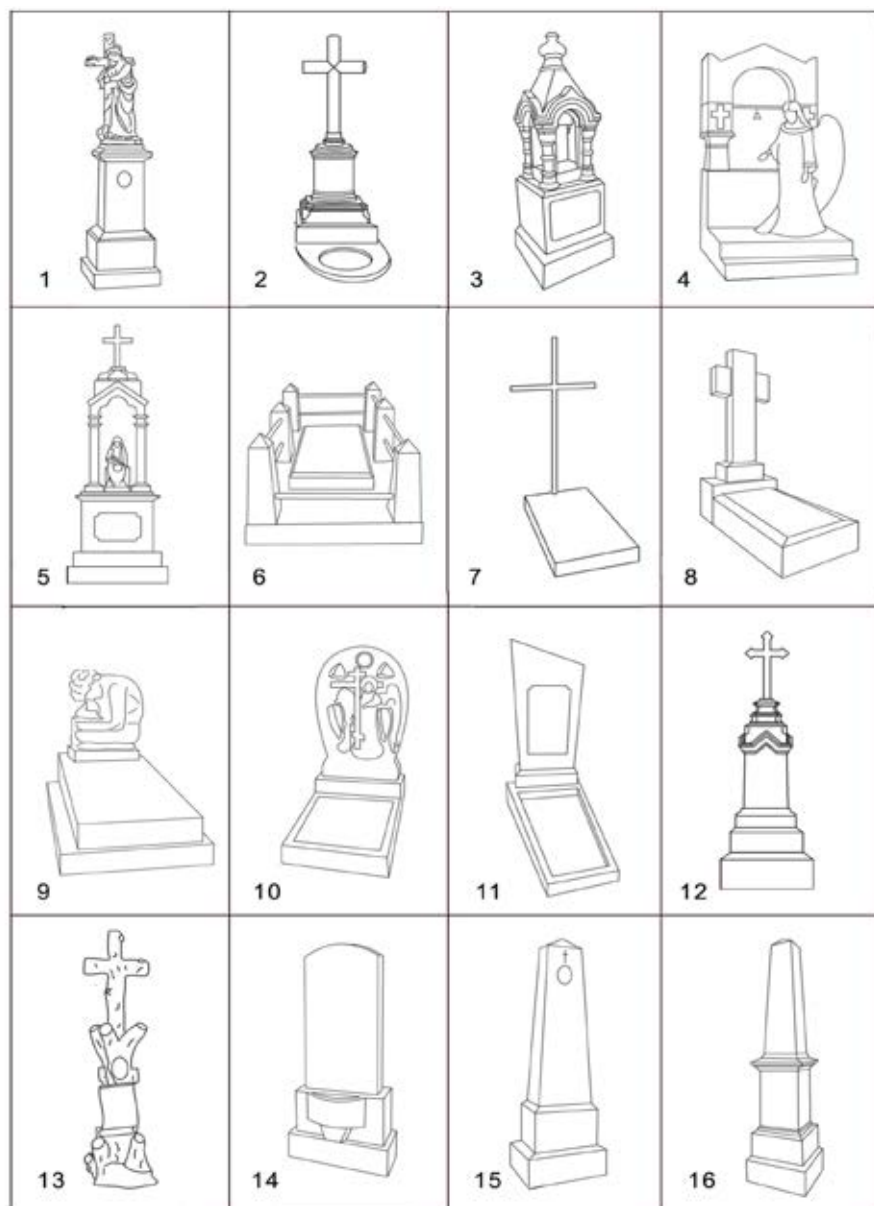
Одне з найстаріших кладовищ Києва – Лук'янівське – нині Державний історико-меморіальний заповідник. Власне, кладовище було засноване як православне, але ховали на ньому представників різних національностей і віросповідань – тут є могили росіян, євреїв, французів, німців, чехів, поляків, болгар, угорців, греків, вірменів, грузинів, естонців та ін. Існували окремі ділянки для поховань католиків, членів громади маріавітів. А завдяки тому, що кладовище було «Центральним», воно й стало місцем останнього спочинку багатьох відомих осіб – професорів Університету Св. Володимира, Київського політехнічного інституту, Академії наук, митців і науковців різних галузей, світочів медицини, священнослужителів.

Важко говорити про територіально-хронологічні етапи захоронень, тому що вони хаотично перемішувалися протягом усього часу наповнення цвинтаря. Наприклад, сьогодні тут можна зустріти поховання недавнього часу, які розміщуються поруч з похованнями столітньої давності.

Як відомо, за православною традицією надгробок має бути поставленим із західного краю могили (у головах небіжчиків). Найбільш масовими надгробними пам'ятниками за різновидом є кам'яні хрести. Вони представлені переважно двома типами: трилисні та лапчасті. Обеліски також можна поділити на два типи: прості у вигляді вертикально встановлених кам'яних плит та складні – з рельєфним зображенням лапчастого хреста [1]. Різняться надгробки не тільки за формою, а й матеріалом, з якого вони виготовлені: пісковик, вапняк, ракушняк, граніт, мармур, метал, дерево.

У своєму розмаїтті на Лук'янівському кладовищі мають місце об'єкти, наділені високими якостями сакрального мистецтва, виконавської культури спорудження та конструктивним рішенням. Варто відзначити, що наприкінці XIX ст. почали з'являтися меморіали з мирними сюжетами, тобто популярними стають могили з декоративними та скульптурними аксесуарами: ангелами та херувимами тощо. Пластичну трансформацію переживає й такий поширений мотив, як зламана колона – символ життя, що раптово обірвалося. Наприкінці XIX ст. тільки в поодиноких випадках цей мотив залишається головним, самостійним композиційним елементом пам'ятника. Найчастіше фрагмент колони – без капітелі – трактується тепер як підставка, опора для лежачої або сидячої постаті, що часто закривається драперіями. На історико-меморіальному кладовищі столиці таких пам'ятників, де на постаменті стоїть стилізована колона з фігурою ангела, досить багато [3]. Зокрема, до цієї категорії належить надгробний пам'ятник Є. Контребинської кінця XIX ст. На колоні зображена напіводягнена в повний зріст класицистична жіноча постать, що обіймає хрест (таб. 1.1). Широке звернення до портретного надгробка можна пояснити не лише давніми традиціями в галузі меморіального портрету, а й активним розвитком у мистецтві другої половини XIX ст. станкової портретної скульптури. Найчастіше такі зображення виконувались у формі медальйона або статуї. Поширеними є варіанти, коли замість фронтальних, площинних античних чи божественних канонів споруджуються постаті дітей. Проте, з цієї групи вирізняється надгробок на могилі В. Соловйова, (таб. 1.2), де знову на колоні зображений традиційний православний хрест. Втім, цілий ряд лук'янівських пам'ятників цієї типологічної групи свідчить, що класицистичні традиції ще не втратили на той час своєї актуальності. Так, наприклад, пам'ятник М. Рашевської вирішено у вигляді чотириколонного портика важкуватих пропорцій у російському стилі, завершеного стрілчастими арками та невеликою банею (таб. 1.3). Як бачимо, у конструкції композиції пам'ятника, автор обмежився виключно засобами архітектури [4].

Інший тип архітектурного надгробного пам'ятника зустрічаємо у надгробку художника М. Пимоненка. Тут скульптор виконав його у вигляді чотириколонного дорійського портика, що увінчаний фронтоном з хрестом з боку тимпану [5]. Перед портиком на саркофазі мармурова постать ангела. Він зображений у спокійній стоячій позі, з відведеною правою рукою. Глибокі, енергійні складки одягу видають його задуману зосередженість і внутрішній неспокій. Контраст матеріалів – темного гра-

Таблиця 1

Типові форми надгробних пам'ятників Лук'янівського кладовища кінця XIX–початку XX ст.

1. С.Контребінській; 2. В.Соловійову; 3. М.Рашевській; 4. М.Пимоненку;
 5. В.Орловському; 6. Д.Третьякову; 7. В.Раєвському; 8. М.Лохтіну;
 9. М.Мурашку; 10. О.Мурашку; 11. І.Бурячку; 12. М.Полонській;
 13. М.Забіяці; 14. М.Петровському; 15. М.Шаропову; 16. Л.Страховському

ніту та білого мармуру посилює художню виразність пам'ятника (таб. 1.4). Подібним за конструктивним рішенням є надгробок тестя М. Пимоненка – іншого видатного майстра жанрової картини В. Орловського, в надгробку якого поєдналась майстерність та величавість конструктивного об'єму вертикалі портика та вміщеної у ньому скульптурної композиції Богоматері [6]. Завершальним пропорційно довершеним елементом надгробку виступає хрест (таб. 1.5).

Оформлення надгробного пам'ятника у вигляді саркофага – один з найдавніших типів надгробка [7]. Саркофаг виступає як підснова для сидячої або лежачої постаті, і як окрема, самодостатня форма пам'ятника. Переважна більшість лук'янівських саркофагів виконана з пісковика і оздоблена рельєфним декором. Найпростішими та найпоширенішими є надгробні плити як основа могили, на котрих, як правило, викарбовувалось зображення покійника та напис, що сповіщав про роки життя, а інколи і причетність до професійної діяльності усопшого. Такими є надгробок українському зоологу-морфологу Д. Третякову (таб. 1.6). Складнішим за образно-композиційним рішенням, проте популярним є у звершенні конструктивний елемент з хрестом, що спостерігається зокрема на могилі професора КПІ В. Раєвського (таб. 1.7), громадського діяча та шахіста М. Лохтіна (таб. 1.8) та ін. Яскравим прикладом увінчання могили фігурним зображенням можна вважати композицію, присвячену директору Київської рисувальної школи Миколі Мурашку [8]. На ній скульптор зобразив постать хлопчика, який зігнувшись малює на шматку паперу. Вона є дещо приземленою та виконана з граніту (таб. 1.9).

Неординарне трактування має надгробок, художнику-імпресіоністу О. Мурашку – племіннику М. Мурашка. Модерне, символічно насажене вирішення говорить про новітні бачення сакральної православної скульптури епохи українського модерну. Надгробний пам'ятник має округлу форму, проте в його основі лежить архетип козацького хреста з різьбленим написом та орнаментикою на стилізованих раменах. У центрі хреста зображено ангела, що тримає на правому плечі масивний православний хрест, як символ нелегкого життя митця та ранньої смерті О. Мурашка. Скульптор надзвичайно вдало поєднав масштаб фігури ангела, ритмічно укомпонувавши в композицію хреста. Очевидним є також монолітність сприймання надгробка О. Мурашку. Нагадаємо, пам'ятник був споруджений 1919 року (таб. 1.10).

Цілком сучасний типовий недорогий вигляд має обеліск у вигляді вертикально встановленої плити, виготовлений з граніту. Плита має форму неправильного чотирикутника, дещо розширену доверху. Західна сторона обеліска колота а, східна – грубо вирівняна. На гранітній меморіальній дошці вибито зображення палітри та пензлів у вінку з написом «Видатний український художник Бурячок Іван Мартинович» Під написом вінець та дати життя «1877-1936». Так, власне, виглядає варіативно-типологічне конструктивне вирішення надгробного пам'ятника видатному українському художнику театру, живописцю і графіку І. Бурячку (таб. 1.11).

На зламі століть до певної міри втратили своє змістове навантаження зображення квітів маку, символу вічного сну. Вінок з квітів маку часто виступає суто декоративним мотивом в поєднанні з дубовим листям та лавром, що мало б натякати на мужність і славу померлого. Такі конструктивно-декоративні ознаки притаманні

надгробкам М. Полонської (таб. 1.12). Особливої популярності наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. набули кам'яні надгробки у вигляді стилізованого стовбура дерева з обрізаними гілками, як символу передчасної смерті, як це ми можемо бачити на могилі козака М. Забіяки (таб. 1.13).

З часом стильові риси модерну поступаються місцем конструктивістським тенденціям. Популярним варіантом надгробку-обеліску є пам'ятник відомому українському історику, професору та дипломату М. Петровському (таб. 1.14), художникові й ректору Київського художнього інституту М. Шаронову (таб. 1.15) Л. Страховському (таб. 1.16) та ряду інших.

Пам'ятники луг'янівської меморії кін. ХІХ – першої третини ХХ ст. являють собою багатшаровий пласт української монументально-декоративної скульптури, зберігаючи свою видову специфіку, різноманіття конструктивних елементів. Ці надгробні пам'ятники виробили самобутню образно-стилістичну мову, на формування якої мали вплив художні тенденції, що були притаманні ідеям тогочасного образотворчого мистецтва та української архітектури.

Використана література:

1. Енциклопедія некрополезнавства. Автор-упорядник В. Жадько. – К., 2013. – 706 с.
2. Маєр Т. Методичні рекомендації з інвентаризації історичного некрополя. Матеріали інтернету (сайт державного історико-меморіального Лук'янівського заповідника) (<http://dimlz.kiev.ua/>). (12.12.2014).
3. Проценко Л. Київський некрополь: Путівник-довідник. – К.: Укр. письменник, 1994. – 334 с.
4. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Ми / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2009. – 790 с.: іл.
5. Проценко Л. Історія Київського некрополя / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1995. – 412 с. – (Сер. “Некрополі України”).
6. Жадько В. Український некрополь [Електронний ресурс] : іст. наук. довід. – К., 2005. – 352 с. (22.07.2014).
7. Квитницький-Рыжов Ю. Некрополи Киева / НПП «Мариам». – К., 1993. – 30, [4] с.
8. Ковалинський В. Доля київських кладовищ: [Руйнування кладовищ у 1930-і роки] // Рабочее слово. – 1992. – 16 мая.
9. Огульчанський Ю. Свідок великої доби: [Про перипетії навколо могили загиблого 1917 р. укр. вояка М. Забіяки на київ. Лук'ян. цвинтарі] // Укр. слово. – 2000. – 10–17 серп., (Чис. 32). – С. 12.

Костиков А.П.

доцент, доктор физико-математических наук

Овчаренко В.П.

доцент, кандидат физико-математических наук

Донбасский государственный педагогический университет

ИССЛЕДОВАНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ НАКОПЛЕНИЯ ПРЕДЕЛЬНОЙ КОНЦЕНТРАЦИИ УФ-ИНДУЦИРОВАННЫХ РАДИКАЛОВ БЕЛКА В ЗАМОРОЖЕННЫХ ДО 77 К РАСТВОРАХ

Выполнен анализ экспериментальных результатов по наблюдению процесса накопления свободных радикалов в замороженных растворах белков при их облучении ультрафиолетовым светом. Интерпретация механизма накопления радикалов и выхода их на максимальную (предельную) концентрацию выполнена с учетом последних данных о структуре молекул белков. В результате обнаружено, что на каждый триптофановый остаток молекулы белка приходится 2 пары УФ-индуцированных радикалов (4 радикала). Этот результат заставляет полностью пересмотреть механизм фотореакций, предложенный ранее. Детали механизма обсуждаются в данной работе.

Ключевые слова: белки, УФ облучение, механизм образования радикалов.

Keywords: proteins, UV irradiation, mechanism of radical formation.

Один из постоянных факторов, действующих на живые организмы – ультрафиолетовое (УФ) излучение. В зависимости от конкретных условий оно может служить как благоприятным фактором, так и вредным или даже опасным для организма. Повреждающее действие УФ излучения связано, в частности, с появлением свободных радикалов в различных молекулярных структурах биологического объекта. Одна из важнейших молекулярных структур такого объекта – молекулы белков

В работах многих авторов было показано, что в результате воздействия УФ излучения на белок в нём появляются свободные радикалы, которые вследствие своей высокой реакционной способности могут приводить к необратимому разрушению белка. Было показано [1-3], что в твердых растворах белков при низкой температуре (77 К) концентрация УФ-индуцированных радикалов белков стремится к некоторому предельному значению. Авторами были подробно изучены многие закономерности выхода концентрации УФ индуцированных радикалов на предельное значение. В частности было показано, что в условиях предельной концентрации радикалов наблюдается полное тушение люминесценции белка. Авторы [1-3] пришли к выводу, что основную роль в процессе установления предельной концентрации радикалов играет перенос энергии на радикалы, образовавшиеся в результате захвата электрона акцепторными группами белка.

Основная цель данной работы – найти корреляцию между предельной концентрацией УФ-индуцированных радикалов и свойствами молекулы белка. Для

Таблица 1.

Молекулярный вес, содержание триптофановых (Три) аминокислотных остатков в белках, а также предельное число (n) УФ-индуцированных радикалов и число ионизаций (Z), приходящихся на одну молекулу белка. В скобках указаны старые значения соответствующих величин.

Молекула	Молекулярный вес		Три		n	Z
РНК-аза	15 688	(11 000)	2	(1)	2,8	1,4
Лизоцим	14 296	(15 000)	6	(6)	3,8	1,9
Папаин	23 410	(21 000)	5	(5)	4,9	2,5
Трипсин-ингибитор	6 500	(21 000)	0	(0)	2,4	1,2
Пепсин	38 655	(35 000)	2	(6)	5,0	2,5
Яичный альбумин	42 737	(44 000)	3	(3)	4,4	2,2
САЧ	66 462	(69 000)	1	(1)	7,2	3,6

Примечание: САЧ – сывороточный альбумин человека.

этого мы воспользовались новейшими данными о структуре белков, доступными на соответствующих интернет ресурсах [4]. Экспериментальные данные по измерению процессов накопления УФ-индуцированных радикалов различных белков были предоставлены нам авторами работ [1-3]. Измерения проводились методом электронного парамагнитного резонанса, а также методами оптической спектроскопии. Некоторые эксперименты были нами повторены на базе лаборатории биофизики Донбасского государственного университета.

В таблице 1 представлены некоторые характеристики белков, полученные в последние годы, причем для некоторых характеристик молекулы белка указаны последние данные, а также старые данные (в скобках). Из таблицы можно видеть, что для некоторых белков новые и старые данные о составе и молекулярном весе заметно отличаются. В первую очередь это относится к молекулярному весу. Например, для РНК-азы по последним данным молекулярный вес равен 15688 дальтон, тогда как по старым данным – 11000 дальтон. Для некоторых белков имеется заметное различие в аминокислотном составе по современным данным и по старым данным.

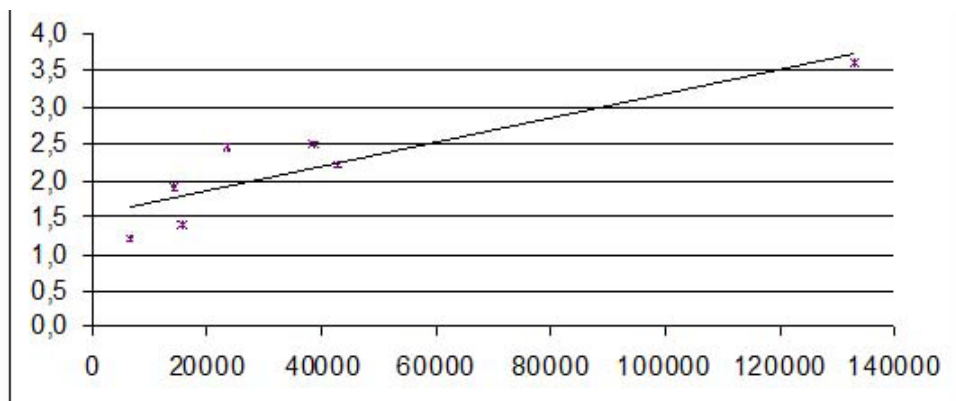

Рис. 1. Зависимость предельного числа УФ-индуцированных *par* радикалов в одной молекуле белка (Z) от молекулярного веса белка.

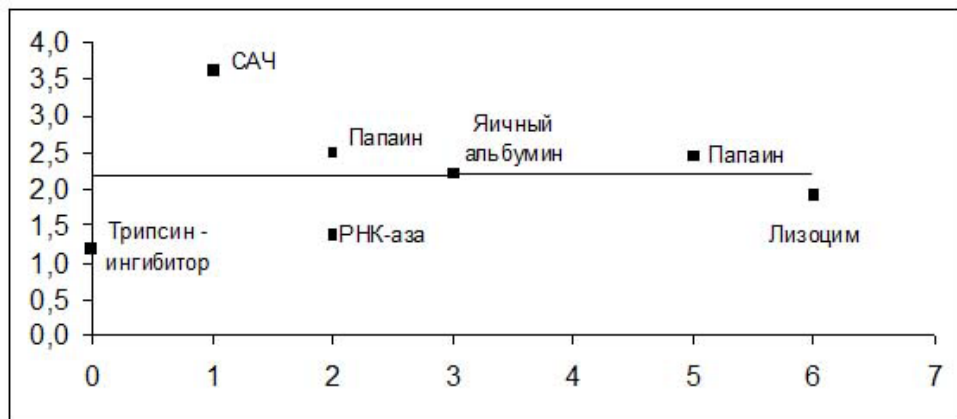

Рис. 2. Зависимость предельного числа УФ-индуцированных пар радикалов в одной молекуле белка (Z) от числа триптофановых остатков белка.

Особенно существенна такая разница для содержания триптофановых аминокислотных остатков в белке, поскольку именно триптофан чаще всего является конечным акцептором поглощенной энергии УФ света и поэтому именно он участвует в фотохимических реакциях. Например, для РНК-азы оказалось, что в составе этой молекулы имеется не один, а два триптофановых остатка (trp10 и trp35). Для молекулы пепсина – не 6 остатков триптофана, а всего 2 (trp39 и trp190). Эти различия могли привести к весьма значительным последствиям в интерпретации экспериментальных данных о предельной концентрации УФ индуцированных радикалов белка.

Поэтому следовало в первую очередь проверить закономерности, связывающие предельное количество УФ индуцированных пар радикалов (Z) в молекуле белка с его молекулярным весом и с количеством ароматических аминокислотных остатков.

На рис. 1 представлена зависимость Z от молекулярного веса белка. Эта зависимость хорошо соответствует линейному закону. Обработка данных с использованием метода наименьших квадратов, позволила получить для этой зависимости выражение, из которого следует, что в среднем на каждые 50000 дальтон молекулярного веса приходится один акт образования радикалов. Такая интегральная характеристика, очевидно, несет слишком мало информации о механизме фотопроцессов в белках.

Весьма интересной оказалась зависимость предельного числа (Z) УФ-индуцированных пар радикалов от количества триптофановых остатков в белках (рис.2). Оказалось, что это число практически не зависит от количества триптофановых остатков – зависимость имеет вид прямой, практически параллельной горизонтальной оси. Воспользовавшись стандартным методом наименьших квадратов, мы получили формулу, описывающую полученную зависимость:

$$Z = 2,15 + 0,01 (\text{Trp}),$$

где Z – предельное число пар радикалов, (Trp) – количество триптофановых аминокислотных остатков в соответствующей молекуле.

Следует заметить, что второе слагаемое в формуле просто иллюстрирует возможность очень слабой зависимости величины Z от количества триптофановых аминокислотных остатков в молекуле белка.

Из рисунка 2 и из формулы следует, что на каждый триптофановый остаток приходится 2 пары УФ-индуцированных радикалов (4 радикала). Ранее считалось, что на каждый триптофановый остаток приходится не более одной пары радикалов. Этот результат заставляет полностью пересмотреть механизм фотореакций, предложенный ранее.

Механизм фотопроцессов, предложенный ранее, принципиально основан на том, что образование радикалов в белках происходит только в результате фотоионизации триптофанового аминокислотного остатка белка или, при его отсутствии в составе белка, тирозина. Но при этом на каждый остаток триптофана не может приходиться более одной пары радикалов: катион-радикал триптофана и анион-радикал какого-либо другого аминокислотного остатка (или сольватированный электрон). По нашим же данным, как указано выше, образуется две пары радикалов на каждый аминокислотный остаток триптофана.

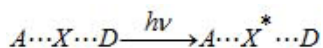
Этому факту можно предложить два объяснения. Первое – наряду с триптофановым аминокислотным остатком всегда при достижении предельной концентрации радикалов происходит фотоионизация тирозинового остатка. Тирозиновые остатки имеются в любой молекуле белка, причем их всегда больше, чем триптофановых остатков. Второе объяснение – кроме фотоионизации необходимо учитывать и другой механизм образования радикалов.

Основной недостаток первого объяснения связан с тем, что тирозин значительно хуже, чем триптофан поглощает УФ излучение (примерно в 5 раз). Поэтому равноправие тирозина и триптофана в фотореакциях весьма сомнительно.

Для второго объяснения необходимо принять во внимание какой-то другой способ образования радикалов, отличающийся от фотоионизации. Дело в том, что после фотоионизации триптофан превращается в катион-радикал и, следовательно, уже не может участвовать в фотореакциях образования новых радикалов.

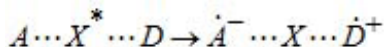
В фотохимии хорошо известен механизм *сенсibilизированного* образования радикалов. Суть этого механизма сводится к тому, что молекула, поглотившая световую энергию и перешедшая в возбужденное состояние, обладает способностью инициировать акт переноса электрона с одной соседней молекулы на другую соседнюю молекулу. В результате образуется пара радикалов соседних молекул, а сама молекула сенсibilизатора остается неповрежденной.

Схему процессов, происходящих при фотосенсibilизации можно представить в виде следующих двух актов. В первом акте акцептор (A), донор (D) и хромофор (X), находящиеся достаточно близко друг к другу, после поглощения света хромофором (один квант света или два последовательно кванта), переходит в возбужденное состояние (ф.1).

Из такого возбужденного состояния комплекс трех молекул может вернуться в исходное состояние, растратив энергию возбуждения безызлучательным путем. Этот процесс практически не отличается от аналогичной дезактивации оди-

ночной молекулы хромофора. Возможен и другой процесс, при котором энергия электронного возбуждения растрачивается на разделение зарядов. При этом образуются анион-радикал акцептора (\dot{A}^-) и катион-радикал донора электрона (\dot{D}^+), а хромофор переходит в основное состояние (ф.2).

Видимо, в белках этот процесс играет важную, если не решающую роль. Нужно заметить, что в растворах хромофора с донорами и акцепторами электронов вероятность образования комплексов трех участников сенсibilизированной реакции достаточно мала. В белках же все участники такого процесса могут находиться достаточно близко друг к другу из-за особенностей структуры молекулы белка. Это можно понять, если учесть наличие вторичной и третичной структуры любой молекулы белка. Следует также учитывать, что эффективность фотопроцессов обычно зависит не только от расстояния между партнерами, но и от их взаимной ориентации.

Таким образом, процессы образования радикалов в белках под действием УФ света могут выглядеть следующим образом. Триптофановый аминокислотный остаток молекулы белка в первом акте фотопроцесса поглощает УФ свет и в результате сенсibilизированной реакции появляется первая пара радикалов, а триптофановый остаток остается неповрежденным и готовым к следующему акту фотохимического образования радикалов. Однако на этот раз возможности для сенсibilизированной реакции исчерпаны, комплекс в котором была возможна такая реакция, превратился в пару радикалов. Поэтому в следующем акте тот же триптофановый остаток может дать пару радикалов только за счет фотоионизации. В результате триптофановый остаток превращается в катион-радикал, а электрон, выбитый при фотоионизации, попадает либо в растворитель, давая соответствующий радикал растворителя, либо захватывается одной из групп белка, также давая соответствующий радикал.

Если триптофановых остатков в молекуле больше одного, то второй триптофановый остаток, поглощая УФ свет и переходя в синглетное возбужденное состояние, быстро растрчивает энергию возбуждения за счет тушения каким-либо радикалом, находящимся в его окрестности.

Литература

1. Львов К.М., Овчаренко В.П., Ким Ю.А. Механизм образования парамагнитных центров в белках при действии УФ света. Биофизика. 20, 793-796, 1975.
2. Львов К.М., Овчаренко В.П. Кинетическое уравнение процессов накопления парамагнитных центров в протеинах при действии УФ света. Биофизика. 1975, 20, 978-979.
3. Львов К.М., Овчаренко В.П., Львова О.Ф. Влияние тушителей люминесценции на предельную концентрацию радикалов в белках при УФ – облучении (77 К). Биофизика. 1978, 23, 970-973.
4. <http://www.rcsb.org/pdb/home/home.do>

Бігуняк Т.В.

кандидат медичних наук, доцент кафедри медичної біології
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України»

Марчук О.М.

провідний спеціаліст міжкафедральної наукової клінічної лабораторії
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України»

Сверстюк А.С.

кандидат технічних наук, доцент кафедри інформатики
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України»

Мищанчук В.А.

студент медичного факультету
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України»

Ярославський Р.В.

студент медичного факультету
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України»

МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ СПАДКОВОЇ ПАТОЛОГІЇ

Ключові слова: ДНК-діагностика, полімеразна ланцюгова реакція, генні хвороби, мультифакторіальні хвороби.

Keywords: DNA diagnostics, polymerase chain reaction, genetic diseases, multifactorial disease.

В основі будь-якого генного захворювання лежить мутація ДНК. На сьогодні картовано понад 10000 генів, мутації яких призводять до спадкової патології [1, 263; 2]. У 70-80-их роках ХХ ст. виник молекулярно-генетичний метод генетики, який дає змогу ізолювати окремі гени та їх сегменти, визначати їхню нуклеотидну послідовність. Даний метод застосовують для ідентифікації генних мутацій, а також вивчення геному людини [3, 87]. Вчені довели, що загальна кількість генів у геномі людини близька до 32000, у різних хромосомах знаходиться їх різна кількість (максимум у 1-ій хромосомі), на один ген людини припадає більше різновидностей білків, ніж у інших організмів [4].

Загалом у молекулярній діагностиці використовують такі основні підходи: 1) клонування генів; 2) визначення послідовності нуклеїнових кислот (секвенування); 3) гібридизація нуклеїнових кислот; 4) ідентифікація сайтів рестрикції; 5) ампліфікація ДНК за допомогою полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР); 6) транскрипція ДНК з наступною трансляцією та аналізом білкового продукту. Для ДНК-діагностики можна використовувати будь-які клітини, в тому числі й клітини плода; найчастіше використовують лейкоцити периферичної крові, хоріон, амніотичні клітини, культу-

ри фібробластів [1, 263]. Розрізняють непряму і пряму ДНК-діагностику спадкових хвороб. Непрямі методи ДНК-діагностики базуються на аналізі зчеплення з досліджуваним геном певних поліморфних маркерів, які можуть відрізнятися кількістю нуклеотидних повторів, ідентифікувати які можна за допомогою зондів більш простої конструкції, та проаналізувати їх передачу в поколіннях (серед родичів особи, яка обстежується). Для непрямої діагностики можуть використовуватися гіперваріабельні сателітні повтори. Це має значення для встановлення більшості моногенних захворювань. Непряма ДНК-діагностика проводиться у випадках: 1) якщо ген не ідентифікований, а лише картований на певній хромосомі, 2) якщо методи прямої діагностики не дають результату (внаслідок великої протяжності гена чи великого спектра мутаційних змін), при складній екзонно-інтронній організації гена. Непрямі методи аналізу ДНК універсальні, оскільки їх можна застосовувати і тоді, коли походження мутацій невідоме, тобто ген хвороби точно не ідентифікований. Проте даний спосіб має і недоліки: необхідна впевненість у клінічному діагнозі, відсутність генетичної гетерогенності та доступність генетичного матеріалу членів сім'ї та пробанда. Тому непряму ДНК-діагностику переважно проводять як додаткову, використовуючи по можливості прямі методи.

За допомогою прямих методів можливо безпосередньо виявити наявність необхідного поліморфізму ДНК у досліджуваної особи або її родичів. Обов'язковою умовою застосування прямої ДНК-діагностики є ідентифікація гена, мутація якого призводить до розвитку захворювання. До прямих методів ДНК-діагностики спадкових хвороб належать: аналіз поліморфізму довжини рестрикційних фрагментів (ПДРФ-метод); аель-специфічна гібридизація; визначення нуклеотидної послідовності гена. Дані підходи включають у себе наступні етапи: виділення геномної ДНК; рестрикція за допомогою специфічних ендонуклеаз; розділення фрагментів методом електрофорезу; ідентифікація фрагментів за допомогою специфічних зондів чи методом блот-гібридизації за Саузерном (Edward Southern). Назва даного процесу, який схематично зображено на рис. 1 [5], походить від слова blotting – «промакування» : фрагменти ДНК розділяються за допомогою гель-електрофорезу (залишаючись невидимими в гелі), після чого на гель накладають нітроцелюлозний фільтр, а під та над цим «сендвічем» розміщують фільтрувальний папір і занурюють нижній шар паперу в лужний розчин. Під дією капілярних сил розчин піднімається до верхнього шару паперу, «захоплюючи» при цьому ДНК і переносячи її з гелю на нітроцелюлозу. Одночасно при цьому ДНК денатурується лугом. У результаті одностандартна поліаніонна ДНК за допомогою іонообмінних сил зв'язується з позитивно зарядженою мембраною – середовищем, придатним для подальшої гібридизації, яке є точною реплікою вихідного гелю. Далі проводять обробку фільтра зондом – одностандартним фрагментом ДНК певної послідовності, який містить радіоактивну чи флуоресцентну мітку. Зонд гібридується з комплементарною ДНК у певних досі невидимих смугах, що можна зафіксувати за допомогою авторадіографії чи іншими методами (наприклад люмінесцентною мікроскопією). У такий спосіб можна встановити, наприклад, присутність специфічних послідовностей ДНК у препаратах; наявність у геномі додаткових копій послідовності, що є гомологічними до вже відомої; присутність у невивчених геномі генів, гомологічних відомим генам тощо.

Щодо встановлення нуклеотидної послідовності, то найпопулярнішим сьо-

годні є метод секвенування ДНК за Сангером (Frederick Sanger). На рис. 2 [5] показаний синтез ДНК у присутності дидезоксиАТР (ліворуч). Аналогічна процедура для інших трьох дидезоксинуклеотидів дає набір одноланцюгових фрагментів, що аналізуються за допомогою гель-електрофорезу в денатуруючих умовах (праворуч) – розподіл смуг дозволяє прочитати послідовність (праворуч вгору). Методом секвенування у сучасній молекулярно-генетичній лабораторії можна виявити наявність будь-якого поліморфізму (мутації) у людини. Переваги прямого методу ДНК-діагностики – висока (до 100 %) точність і можливість проведення діагностики з використанням тільки однієї особи – пробанда, або його найближчих родичів, якщо дослідження його особистої ДНК неможливе.

Отже, при прямій ДНК-діагностиці об'єктом дослідження є мутації певного гена. Метод використовується для діагностики муковісцидозу, фенілкетонурії, гемофілії А, міодистрофії Дюшенна, адреногенітального синдрому, таласемії, нейрофіброматозу, синдрому FRA X, недостатності альфа1-антитрипсину, недостатності 21-гідроксилази, хорей Гентингтона. Але до цього часу гени багатьох захворювань ще не повністю картовані, що знижує можливість використання методу. Зокрема, при адрено-генітальному синдромі, муковісцидозі, фенілкетонурії інформативність прямого методу ДНК-діагностики становить 70-80 % [6, 67].

Важливим етапом ДНК-діагностики стало відкриття 1983 року полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР). Метод складається із стадій підготовки матеріалу (виділення ДНК), ампліфікації ДНК (реплікація ДНК *in vitro*) та детекції результатів ампліфікації (електрофорез). ПЛР дозволяє протягом кількох годин виділити та розмножити певний фрагмент ДНК у кількості, що перевищує початкову в 109 разів [6, 66]. У 90-ті роки за допомогою даного методу були ідентифіковані та локалізовані гени, які кодують такі захворювання людини, як хорей Гентингтона, міодистрофія Дюшенна, синдром ламкої Х-хромосоми та ін. На основі молекулярно-генетичного методу зараз успішно розробляють технології генної терапії найпоширеніших спадкових хвороб, наприклад, муковісцидозу [3, 88]. ПЛР застосовують також у дослідженні мультифакторіальних захворювань людини. Близько 10 % таких хвороб (майже 500 нозологічних одиниць) проявляється неоплазією [1, 264]. За допомогою ПЛР підтверджено асоціацію між HTLV-1 та Т-клітинним лейкозом дорослих і спастичним парапарезом, доведено зв'язок між вірусами папіломи людини 16 та 18 типів і карциномою шийки матки, показана роль мутацій ряду проонкогенів у канцерогенезі. ПЛР встановлено характерне вкорочення теломерів клітин міокарда у хворих з хронічною серцевою недостатністю, роль поліморфізму генів *BMPR2*, *BMPR1B*, *SMAD* у виникненні легеневої гіпертензії при вроджених вадах серця, доведено, що 70-80 % рідних у пацієнтів із сімейною легеневою гіпертензією є гетерозиготними носіями мутацій *BMPR2*. Проведення геномних досліджень дозволило ідентифікувати ділянки ДНК, які асоціюються з розвитком atopічного дерматиту [7, 7-8]. Мультиплексні ПЛР використовують для визначення делецій у гені дистрофіну, на частку яких припадає 60 % усіх мутацій, які спричиняють дистрофію Дюшенна. Методика базується на ампліфікації фрагментів різних екзонів гена, в яких найчастіше виникають делеції. Якщо делеції відсутні, фрагменти ДНК зафарбовуються рівномірно, якщо ж у досліджуваній ДНК деякі екзони делетовані, то на електрофореграмі будуть відсутні фрагменти відповідних екзонів. Недоліком методу є те, що він не виявляє делецій, що перебувають

Рис. 1. Блот-гібридизація

яка умовно складається з чотирьох кроків: 1) визначення хімічної структури фрагмента ДНК; 2) видалення фрагмента ДНК, який розміщується в рідинному субстраті у відповідному довідковому сегменті; 3) вивчення невідомого матеріалу (дослідний зразок ДНК вноситься в довідковий сегмент, який містить відомий фрагмент ДНК і при збігові структури здійснюється гібридизація); 4) ідентифікація результату за допомогою різноманітних світлочутливих хімічних речовин. ДНК-чип – це пластинка площею близько 1 см², на якій у чітко визначеному порядку розміщені комірки, кожна з яких містить одноланцюгові полінуклеотиди однієї визначеної послідовності нітратних основ. На рис. 3 [12; 13] зображені мікрочіпи-ДНК. Колір та його інтенсивність несуть інформацію про специфічний ген. Існують методики в яких олігонуклеотиди синтезуються безпосередньо на поверхні чіпа. З'явилася

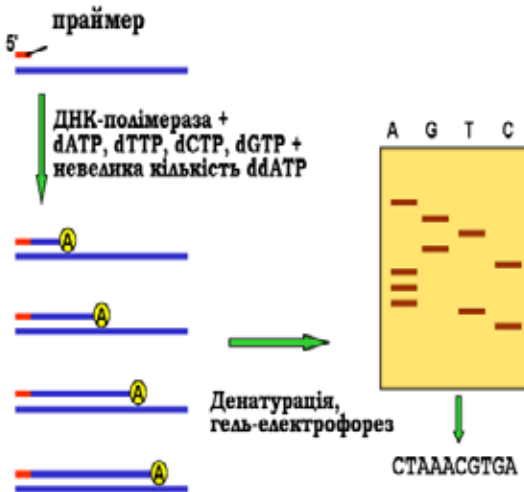

Рис. 2. Секвенування ДНК за Сангером

у гетерозиготному стані або локалізовані в аутосомних генах [8, с. 99]. Є дані про використання мультиплексної ПЛР для діагностики аутосомних захворювань, зокрема, спинноцеребральних атаксії і полікістозу нирок. При полікістозі нирок даний метод найчастіше застосовують для пренатальної діагностики та коли член родини хоче стати донором нирки для хворого [9; 10].

Для масового сканування поширених мутацій використовується метод ДНК-чипів. В основі методу лежить принцип комплементарної гібридизації,

можливість розмістити їх декілька мільйонів на 1 см² [6, 68]. Застосовуються ДНК-чипи для діагностики таласемій, муковісцидозу, раку молочної залози, спадкової схильності до наркоманії, менінгітів та різноманітних інфекційних хвороб. Комбінації ДНК-чипів та ПЛР дозволяють розширити діагностичні можливості методу та прискорити процес ідентифікації мутацій [8, 98-99].

За допомогою ДНК-діагностики можна проводити ефективну пресимптоматичну, пренатальну і навіть преімплан-

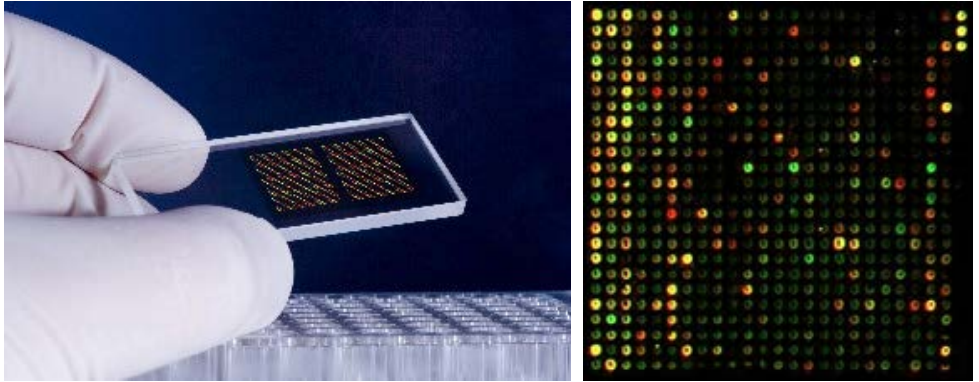

Рис. 3. ДНК-чіпи

таційну діагностику деяких генних і мультифакторіальних захворювань вже у I триместрі вагітності. Це стосується гемофілії А і В, муковісцидозу, міодистрофії Дюшенна-Беккера, фенілкетонурії. При хворобі Вільсона-Коновалова, адреногенітальному синдромі даний метод дає можливість провести профілактичне лікування, яке значно знижує важкість захворювання [10, 132]. ДНК-діагностика дозволяє виявити гетерозиготне носійство патологічного гена у тих випадках, коли інші методи виявляються неефективними, а також створити генетичний паспорт кожної людини [1, 264].

Таким чином, молекулярно-генетичні методи дозволяють ефективно діагностувати генні та мультифакторіальні захворювання у пренатальному та постнатальному періодах онтогенезу шляхом виявлення мутацій ДНК, які їх спричиняють. Знаючи діагноз хвороби на молекулярному рівні, можливо проводити терапію повноцінними продуктами нормального гена (непряма генна терапія), або введенням у клітину нормального гена (пряма генна терапія).

Література:

1. Путинцева Г.Й. Медична генетика / Путинцева Г.Й. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К.: Медицина, 2008. – 392 с.
2. Genes Associated with Diseases [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.genecards.org/cgi-bin/listdiseasecards.pl?type=full>
3. Помогайбо В.М. Генетика людини / В.М. Помогайбо, А.В. Петрушов. – Київ: видавничий центр «Академія», 2011. – 278 с.
4. Genes and Disease [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK22266/#A273>
5. Генетична інженерія і методи молекулярної генетики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narodna-osvita.com.ua/637-genetichna-nzhenerya-metodi-molekulyarnoyi-genetiki.html>
6. Медична генетика / [В.Е. Маркевич, М.П. Загородній, І.Е. Зайцев та ін.] – Суми, 2011. – 363 с.
7. Бігуняк Т.В. Методи генетики у діагностиці захворювань людини / Т.В. Бігуняк, М.А. Крижановська / Наука сьогодні: теорія, методологія, практика, проблематика Nauka dziś: teoria, metodologia, praktyka, problematyka / (30.07.2014-31.07.2014) Sopot: – 2014. – С. 5-9.

8. Сверстюк А.С. Огляд методів та моделей полімеразно-ланцюгової реакції / А.С. Сверстюк, Т.В. Бігуняк, Б.О. Перевізник // Медична інформатика та інженерія. – 2014. – № 3. – С. 97-100.
9. Fluorescent multiplex PCR – fast method for autosomal dominant spinocerebellar ataxias screening [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16080609> (дата звернення: 20.01.2015).
10. Аутосомний домінантний полікістоз нирок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibis-birthdefects.org/start/ukrainian/urolyusy3.htm> (дата звернення: 20.01.2015).
11. Барціховський В.В. Медична біологія : підручник / В.В. Барціховський, П.Я. Шерстюк. – К.: ВСВ «Медицина», 2011. – 312 с.
12. Research Tools: Microarrays [Electronic resource]. – Access mode: http://publications.nigms.nih.gov/findings/mar08/butte_files/textmostly/slide8.html (дата звернення: 20.01.2015).
13. GenView [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.icg.tugraz.at/research/CGIS/GENVIEW> (дата звернення: 20.01.2015).

Людмила Воловик,
кандидат географічних наук, доцент
Переяслав-Хмельницького ДПУ
імені Григорія Сковороди, Україна

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ

В статті дано характеристику територіальній організації населення Київської області (у розрізі адміністративних районів), а також розглянуті особливості сучасної демографічної ситуації, розселення та міграційної активності населення.

Ключові слова: територіальна організація, демографічна ситуація, периферійні райони, народжуваність, смертність, природний приріст, міграційна активність.

Аннотація. В статті дана характеристика територіальної організації населення Київської області (в розрізі адміністративних районів), а також розглянуті особливості сучасної демографічної ситуації, розселення та міграційної активності населення.

Ключевые слова: территориальная организация, демографическая ситуация, периферийные районы, рождаемость, смертность, естественный прирост, миграционная активность.

Annotation. The article description given territorial organization of the Kyiv region (by administrative districts), and the features of the current demographic situation, resettlement and migration activity rate.

Keywords: territorial organization, demography, peripheral areas, fertility, mortality, natural growth, migration activity.

Актуальність проблеми. Територіальна організація населення являє собою складний багатофакторний процес розміщення населення і населених пунктів у взаємозв'язку з територіальною організацією виробництва, соціальної

сфери, транспортної системи та інших господарських об'єктів, що забезпечують життєдіяльність людей. Опорний каркас розселення складають системи міських поселень, що концентрують у собі економічну активність розвитку і трансформації всієї поселенської мережі та територіального зосередження населення. Господарські системи населених пунктів функціонують, насамперед, на базі видобувних і обробних галузей промисловості, які є мультиплікаторами розвитку інших галузей господарства. Все це створює сферу докладання праці для їх жителів, а часто і населення навколишніх населених пунктів, інтегруючи, таким чином, єдині територіальні системи виробництва і розселення людей [6].

Сформоване в певній соціально-економічній системі розселення населення зі зміною економічних відносин, виробничо-технологічних особливостей діяльності, екологічних або інших умов втрачає свою ефективність і стає одним з факторів міграційних процесів.

Різноманітні проблеми динаміки, структури, відтворення, розселення населення знаходяться в центрі уваги багатьох вчених. На перший погляд може скластися враження, що всі вони достатньо вивчені. Відзначимо деякі публікації останнього часу, в яких розглядалися ті чи інші питання відтворення населення України. Так, особливостям структури і динаміки населення, його розселення в Україні присвячені роботи Ф.Д.Заставного, Л.Г.Руденка, М.П.Немченко, Н.І.Фащевського [1, 3, 6]. Всебічно розглядалася трансформація систем розселення населення і ринку робочої сили при розробці прогнозу розвитку і розміщення продуктивних сил на перспективу, визначення концепції та стратегії розвитку України в довгостроковій перспективі [3, 6].

Особливе місце займають дослідження, присвячені демографічним аспектам населення, передумовам зміни демографічної ситуації, регіональному аналізу демографічного відтворення в Україні [1], методологічним проблемам трансформації соціально-економічних процесів [3,6,], демографічних проблем сільського населення [1].

Разом з тим, в численних публікаціях питання територіальної організації, динаміки населення, оцінки впливу різних чинників на зміну чисельності жителів України в регіональному аспекті ще не вирішені. Тому дослідження сучасних проблем територіальної організації населення Київської області (в розрізі адміністративних районів), особливостей демографічної ситуації, розселення та міграційної активності населення набуває особливої актуальності .

Завданням даної статті є аналіз територіальної організації населення Київської області, з'ясування особливостей сучасних демографічних процесів, розселення, екістичної мережі та міграційної активності населення в розрізі адміністративних районів Київської області.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань використано наступні методи дослідження: порівняльно-історичний, ретроспективний, картографічний, статистичний, метод аналізу та синтезу, інші загальнонаукові та спеціальні методи.

Результати досліджень.

Демографічна ситуація у Київській області, з одного боку, є проявом природного руху населення, особливостей його відтворення та тенденцій у демографічних

Таблиця 1.1

Кількість наявного населення Київської області з 1939 року*

	Усього, тис. осіб	міське	сільське	До загальної кількості населення, %	
				міське	сільське
1939	1715,9	213,2	1502,7	12,4	87,6
1959	1719,3	442,8	1276,5	25,8	74,2
1961	1760,3	485,7	1274,6	27,6	72,4
1966	1823,8	576,7	1247,1	31,6	68,4
1970	1835,5	655,7	1179,8	35,7	64,3
1971	1842,4	672,5	1169,9	36,5	63,5
1979	1904,2	870,7	1033,5	45,7	54,3
1981	1935,5	911,2	1024,4	47,1	52,9
1986	1976,6	1025,0	951,6	51,9	48,1
1989	1940,0	1041,1	898,9	53,7	46,3
1991	1946,4	1069,8	876,6	55,0	45,0
1996	1903,6	1080,6	823,0	56,8	43,2
2001	1843,4	1059,7	783,7	57,5	42,5
2002	1827,9	1053,5	774,4	57,6	42,4
2003	1808,3	1049,4	758,9	58,0	42,0
2006	1763,8	1049,7	714,1	59,5	40,5
2008	1737,3	1048,8	688,5	60,4	39,6
2010	1721,8	1052,1	669,7	61,1	38,9
2011	1717,7	1053,6	664,1	61,3	38,7
2012	1719,6	1059,1	660,5	61,6	38,4
2013	1722,0	1064,8	657,2	61,8	38,2

* укладено автором за даними Головного управління статистики у Київській області, головного управління економіки Київської облдержадміністрації

процесах, з другого – це результат її соціально-економічного розвитку, можливостей зайнятості населення, формування місцевих ринків праці. Вплив столиці на формування демографічної ситуації адміністративних районів доволі значний, оскільки для економічно активного населення, особливо у молодому віці, є можливість працевлаштування за відсутності робочих місць у цих районах, належної оплати праці. Хоча відстані до столиці є доволі значними. Таким чином посилюється міграція населення, що значно впливає на відтворення місцевого населення. Важливу роль відіграє також якість життя населення, привабливість міського способу життя, зокрема для молоді. Особливості демографічної ситуації формуються під дією таких чинників, а саме: структури і спеціалізації господарської діяльності, зайнятості населення, місцеположення району, розвитку соціальної сфери, екологічної ситуації. Стан демографічних процесів віддзеркалює значною мірою відтворення населення у Київській області. Слід зазначити, що в історичному минулому на цій землі спостерігалася стійка тенденція до зростання населення. Це зумовлювалося сприятливими для життя населення природними умовами і наявними ресурсами, географічним положенням та іншими чинниками. Загальний приріст населення відбувався за рахунок стабільного

Таблиця 3.1 Кількість постійного населення периферійних районів Київської області*

	1995	2000	2009	2010	2013
Київська область,	1906,0	1804,9	1719,0	1716,0	1716,3
Периферійні райони (тис. осіб)	1079,7	999,1	934,5	929,1	607,7
Баришівський	43,3	39,6	37,8	37,6	37,0
Білоцерківський	56,1	52,3	50,5	50,2	49,2
Богуславський	42,8	38,4	36,8	36,6	35,7
Бородянський	62,1	58,2	56,6	56,7	57,1
Володарський	23,1	20,8	19,1	18,8	18,1
Згурівський	22,9	20,5	18,9	18,7	17,7
Іванківський	37,5	33,0	31,8	31,6	30,7
Кагарлицький	40,2	36,9	35,3	35,2	34,7
Макарівський	44,7	42,6	40,4	39,9	38,5
Миронівський	42,4	38,1	36,3	36,1	35,4
Переяслав – Хмельницький	38,2	33,9	30,5	30,2	29,0
Поліський	13,8	7,9	6,3	6,2	5,9
Рокитнянський	34,8	31,3	29,6	29,3	28,3
Сквирський	45,6	41,6	39,8	39,6	38,5
Ставищенський	31,2	25,5	24,7	24,5	23,5
Таращанський	36,9	33,8	31,2	30,9	29,8
Тетіївський	39,0	35,7	33,8	33,7	33,2
Фастівський	37,1	33,1	32,4	32,2	31,4
Яготинський	39,9	36,8	34,9	34,8	34,0

* укладено автором за даними Головного управління статистики у Київській області, головного управління економіки Київської облдержадміністрації

збільшення чисельності міських жителів. Темпи цього приросту поступово зменшувалися. Кінець ХХ ст. став переломним етапом, коли приріст населення змінився його стійким і довготривалим щорічним зменшенням. Це особливо характерно для останніх 18 років.

Найбільш узагальнюючими показниками, що характеризують демографічні процеси в адміністративних районах, є кількість наявного населення та трансформація поселенської мережі (табл.1.1, 1.2). Середньорічна чисельність сільського населення Київської області на початок 2014 р. становила понад 655,3 тис. осіб, або 38,0 % від загальної чисельності наявного населення та 4,7 % від чисельності сільського населення всієї України. Абсолютна чисельність сільських мешканців Київської області має стійку тенденцію до скорочення спадаючими темпами. Так, за 2010-2014 рр. вона скоротилася на 2,2 %. Разом з тим, аналогічний показник для всього населення області та міських поселень у відповідному періоді зріс на: 0,2 та 1,7 % відповідно. Внаслідок нерівномірної динаміки зміни чисельності сільського та міського населення, спричиненої насамперед урбанізацією регіону, поступово деформовано його структуру за типом поселень: якщо у 2010 р. частка селян становила 38,9 % в загальній чисельності жителів Київської області, то у 2014 р. – 38,0 % [2, 4, 5]. Найбільших втрат сільського населення зазнали Баришівський, Білоцерківський, Іванківський, Макарівський та Переяслав-Хмельницький

райони. Натомість в Бориспільському та Києво-Святошинському районах зафіксовано зростання чисельності наявного населення.

Формування від'ємної динаміки загальної чисельності сільського населення відбувалося під впливом двох чинників. Перший – це депопуляція, спричинена природним скороченням сільського населення: у 2013 р. коефіцієнт смертності перевищив коефіцієнт народжуваності в 1,9 разу. Другий – міграція, внаслідок якої сільську місцевість залишає молодь та люди працездатного віку.

Як показали дані таблиць в області, а особливо у її периферійних (віддалених від центру) районах з 1991 р. відбувається постійне зниження природного приросту та чисельності населення. Це призводить до загострення не лише демографічної, а й соціальної та економічної ситуації області, і периферійних районів, зокрема, зумовлює наростання суперечностей. З'являються незворотні негативні зміни в демографічному розвитку цих районів, спостерігається новий цикл відтворення населення за умов його постійного зменшення [4, 5].

Період 1996-2013 рр. характеризувався скороченням загальної кількості постійного населення Київської області (на 9,5%), темпи якого були нижчими, ніж у середньому в Україні (на 7,7%), проте наявне міське населення дещо зростало. Якщо у 1995 році від'ємний природний приріст населення (мінус 6,9 осіб у розрахунку на 1000 жителів) поєднувався з від'ємним сальдо міграції (мінус 1,4 особи на 1000 жителів), то у 2013 р. він становив – 4,7 і компенсувався позитивним сальдо міграції (0,6 особи).

Загальне погіршення демографічної ситуації у Київській області, а особливо у її периферійних районах зумовлено падінням рівня народжуваності і підвищенням показників смертності. Чисельність народжених у Київській області у 2013 році становила 12,2 осіб у розрахунку на 1000 населення, зокрема у міських поселеннях – 12,4, а у сільській місцевості – 11,9 осіб. Для таких периферійних районів, як Переяслав-Хмельницький, Згурівський, Богуславський, Кагарлицький, Поліський, Іванківський, цей показник ще нижчий і становить відповідно 9,0; 11,4; 10,3; 10,3; 11,9; 11,1 народжених на 1000 населення. Характерною особливістю деяких периферійних районів є досить висока смертність населення. При середньообласному показнику кількості померлих на 1000 населення – 15,8 осіб, у Поліському районі – 24,5, Іванківському районі – 21,4, Фастівському – 23,7, Макарівському – 22,9, Переяслав-Хмельницькому – 24,2, Згурівському – 23,7 особи на 1000 населення. Тоді як у приміській зоні – Обухівському районі цей показник 18,3 осіб, м. Бровари – 10,2, м. Ірпінь – 10,4, м. Бориспіль – 9,9 особи на 1000 населення. Кількість населення у периферійному Білоцерківському районі та приміському Бориспільському районах майже однакова, проте у Бориспільському районі у 2012 році народилось 625 дітей, а у Білоцерківському – 476, померло у Бориспільському районі – 944 осіб, а у Білоцерківському – 1024 особи. Впродовж 1990 – 2012 рр. коефіцієнт смертності змінився з 13,1 до 14,7 осіб на 1000 населення, що більше, ніж у середньому по Україні (14,5 осіб на 1000 населення). З 1990 року загальний коефіцієнт смертності починає збільшуватись (з 13,1 до 18,3 осіб на 1000 населення у 2005 році), у міських поселеннях він становив 12,7, а в сільських – 23,0 [4, 5].

Слід зазначити, що впродовж тривалого періоду питома вага жінок у загальній чисельності населення переважала (табл.1.3). Це стосується усіх вікових груп.

Таблиця 1.3

Розподіл постійного населення за статтю у периферійних районах Київської області*(тис. осіб)

	2002 чоловіки	2002 жінки	2010 чоловіки	2010 жінки	2013 чоловіки	2013 жінки
Київська область, периферійні райони (тис.осіб)	841,4	979,5	790,7	925,1	793,3	922,9
Баришівський	18,8	22,6	17,1	20,5	16,9	20,0
Білоцерківський	25,0	30,5	22,7	27,5	22,4	26,7
Богуславський	18,1	22,4	16,5	20,2	16,1	19,5
Бородянський	26,5	30,9	26,2	30,5	26,4	30,6
Володарський	10,6	12,8	8,5	10,3	8,1	9,9
Згурівський	10,2	12,7	8,4	10,3	8,0	9,6
Іванківський	15,9	19,5	14,2	17,4	13,9	16,7
Кагарлицький	17,2	21,0	15,9	19,3	15,7	18,9
Макарівський	22,1	26,3	18,0	21,9	17,6	20,9
Миронівський	18,3	22,4	16,3	19,8	16,1	19,2
Переяслав – Хмельницький	16,9	19,5	14,1	16,0	13,7	15,1
Поліський	3,5	4,1	2,8	3,4	2,7	3,2
Рокитнянський	16,5	19,8	13,4	15,9	12,9	15,2
Сквирський	20,2	24,1	18,1	21,5	17,6	20,8
Ставищенський	12,8	15,7	11,0	13,4	10,7	12,7
Таращанський	16,9	19,7	14,2	16,6	13,7	16,0
Тетіївський	17,2	20,6	15,4	18,2	15,2	17,9
Фастівський	16,9	20,6	14,5	17,7	14,1	17,2
Яготинський	18,2	22,5	15,5	19,2	15,3	18,7

* укладено автором за даними Головного управління статистики у Київській області, головного управління економіки Київської облдержадміністрації

Серед міського населення перевищення кількості жінок над кількістю чоловіків має місце з 17 – річного віку. Серед сільського населення перевищення кількості жінок спостерігається в усіх вікових групах від 1 до 40 років (табл.1.3). Зазначені показники в різні часові періоди змінювалися.

Внаслідок істотного перевищення показників смертності над показниками народжуваності, невисокої середньої очікуваної тривалості життя населення, погіршення здоров'я звужується сукупний життєвий потенціал населення регіону та відбувається інтенсивне зміщення демографічної структури у бік постаріння. Депопуляція населення, яка охопила усю територію Київської області, відбувається надзвичайно високими темпами, спричиняючи цим навіть знелюднення окремих поселень при міграційних втратах населення репродуктивного віку та високого професійно-кваліфікаційного рівня. Проте Київська область володіє необхідною ресурсною базою для нормалізації соціально-демографічних процесів. Загальне погіршення показників демографічного розвитку області, особливо у сільській місцевості було обумовлено прискоренням процесів депопуляції, які охопили усю територію області, зокрема, за 2010–2013 рр. чисельність народжених у сільській місцевості зросла неістотно.

Зростаючі темпи знелюднення сіл, насамперед малих, спричинені низкою факторів, насамперед, недостатнім рівнем матеріального добробуту сільської сім'ї, обмеженням сфери прикладання праці та недостатньою забезпеченістю послугами охорони здоров'я. За даними 2013 р. оплата праці сільського населення області становила 81 % до оплати праці міського населення.

Впродовж 1995 – 2012 рр. смертність дітей у віці до 1 року зменшилась (з 11,4 у 1995 р. до 5,7 осіб на 1000 народжених у 2012 р.). У 2012 році збереглися тенденції до зниження загального коефіцієнта смертності немовлят, який становив 5,7 на 1000 народжених проти 13,8 у 1990 році, зокрема, у міських поселеннях – 13,1, а у сільських – 14,7 осіб на 1000 народжених живими. Особливості вікової структури шлюбності і режим їх тривалості певною мірою впливають на зміни у структурі народжуваності за віком матері. Зниження шлюбності у досліджуваній Київській області пов'язане із труднощами адаптації населення до соціально-економічних змін. Кількість зареєстрованих шлюбів у розрахунку на 1000 наявного населення (6,8 шлюбів у 2012 р. проти 8,9 – у 1995 р.). Спостерігається ріст питомої ваги народжених у матерів, які не перебували у зареєстрованому шлюбі, у загальній чисельності народжених їх частка зросла з 10,8 у 1990 році до 19,7 у 2012 році. Основна частка позашлюбних дітей припадає на вікову групу 30 – 34 роки [4, 5].

Аналіз вікового складу чоловіків і жінок показує, що вікова структура жінок «старіша». Молодші вікові групи серед жінок займають меншу частку, ніж серед чоловіків, а серед осіб старшого віку більше жінок. Зазначені відмінності вікового складу чоловіків і жінок пов'язані зі статевими диспропорціями у вікових групах. Це негативно позначається на відтворенні населення області у цілому. Збільшення частки осіб старшого віку і зменшення частки дітей у структурі сільського населення Київської області, а особливо у її периферійних районах відбувається значно швидше, ніж міського. Це пов'язано зі швидшим зниженням народжуваності на селі порівняно з містом, що призводить до зменшення абсолютної чисельності дитячих вікових груп. Крім того, більша, порівняно з іншими віковими групами, міграція осіб працездатного віку до столиці чи приміської зони зумовлює зменшення абсолютної чисельності населення працездатного віку і збільшення частки непрацездатних.

Одним з головних показників, що характеризує демографічну ситуацію є статеві-вікова структура. На початок 2012 р. середній вік населення області становив 40,3 років, у тому числі чоловіків – 37,5, жінок – 42,7 роки, зокрема середній вік сільського населення: жінок – 41,1, чоловіків – 36,6, міського населення: жінок – 45,7, а чоловіків – 38,7 року [4, 5].

Населення у віці молодшому за працездатний становить 15,3 %, працездатне населення – 54,1%, старше за працездатне 30,6%. Відбувається зниження частки населення до працездатного віку і значне зростання частки населення після працездатного віку. Варто зазначити, що лише у Бородянському районі частка населення у працездатному віці відповідає середньообласному показникові – 60 %, у Барішівському – 58,2 %, у всіх решти районів він менший 55 %. Вікова структура населення характеризується низькою часткою населення у віці молодшому за працездатний. При середньообласному показникові – 14,9 %, у Бородянському районі – 15,7 %, Миронівському – 15,0 %, Рокитнянському – 16,1 %, Ставищенському – 15,4 %, Таращанському – 15,0 %, Тетіївському – 15,5 %, Фастівському – 15,6 %, Білоцерківському – 12,8%,

а у Переяслав-Хмельницькому – 12,3 %. Високою є частка населення у віці старшому за працездатний. У Київській області цей показник – 15,2 %. У Білоцерківському районі – 23,6 %, Переяслав-Хмельницькому і Поліському по 22,7 %, Володарському і Згурівському по 21,7 %, Кагарлицькому, Макарівському, Миронівському і Таращанському по 20,3 %.

Характерною особливістю області є різне демографічне навантаження. Кількість пенсіонерів, які перебувають на обліку у Пенсійному фонді, на 1000 осіб населення в Київській області станом на 01.01.2013 р. становить 314 осіб. Слід зазначити, що у пристойних районах: Києво-Святошинському, Обухівському, Бориспільському на 1000 населення припадає відповідно 282, 292, 264 пенсіонери, у Таращанському ж – 426, Рокитнянському – 434, Іванківському – 387 пенсіонерів. Кількість працездатного населення периферійних районів значно менша, ніж у пристойних районах [4,5].

Зменшення питомої ваги дітей при одночасному зростанню частки осіб після працездатного віку засвідчує стійку тенденцію постаріння населення. При збереженні нинішньої тенденції трансформації статево-вікової структури населення і зниження його природного приросту в майбутньому можливе подальше зростання питомої ваги осіб після працездатного віку, що посилить постаріння населення Київської області.

Нинішній стан демографічної ситуації Київської області характеризується подальшим загостренням проблем природного відтворення населення.

Демографічна ситуація значно залежить від соціально-економічного розвитку області. Безробіття, низький розмір заробітної плати порівняно зі столицею, недостатній рівень охорони здоров'я, екологічна ситуація істотно впливають на демосоціальні процеси і спричиняють відтік населення.

Характерною особливістю є те, що починаючи з 1995 року відбулося зростання міграційної активності населення. Середньообласний показник за всіма напрямками міграції на 01.01.2012р. становив: прибулих – 37210 осіб, вибулих – 28521, приріст 8689 особи [4, 5]. У переважній більшості периферійних районів Київської області кількість вибулих осіб переважала над прибулими. У Рокитнянському районі цей показник становив – 129 осіб, Макарівському – 115, Згурівському – 18, Таращанському – 87 осіб. Міграційна активність населення у Київській області досить висока. У структурі міграційних потоків переважають внутрішньорегіональна та маятникова міграції. Маятникова міграція значно менша порівняно з приміською зоною, однак вона є в таких районах як, Баришівський, Бородянський, Фастівський, Переяслав-Хмельницький, котрі ближче розміщені до столиці. Транспортна доступність сприяє цьому виду міграцій населення до столиці чи її приміської зони. Аналіз маятничової міграції показує, що доволі розвиненими є трудові зв'язки цих районів зі столицею. Наприклад, з Переяслава-Хмельницького щоденно виїздить 400 осіб, Яготина – 450 осіб, Баришівки – 250 осіб, Фастова більше 1,5 тис. осіб. У таких районах як, Тетіївський, Таращанський, Сквирський, Ставищенський міграція до столиці дещо нижча. Це пояснюється їх віддаленістю та гіршою транспортною доступністю. Характерною є сезонна міграція населення до столиці, особливо для робіт у будівельній галузі. Внутрішньорегіональна міграція здійснюється переважно до столиці. Причиною

є працевлаштування або поліпшення умов праці, підвищення життєвого рівня, бажання одержати освіту, набути нову спеціальність тощо.

Київська область є територією активного припливу населення, особливо з інших регіонів України. Це пов'язано з наближенням до столиці, працевлаштуванням, кращими умовами для розвитку бізнесу.

Кризовий стан генеративної активності населення у сільській місцевості Київської області даватиметься взнаки впродовж життя кількох поколінь, у майбутньому спостерігатиметься хвилеподібна динаміка чисельності населення і його вікових контингентів, що може стати істотною перешкодою на шляху сталого розвитку регіону.

ВИСНОВКИ. Незважаючи на певні позитивні зрушення, демографічна ситуація в Київській області, особливо у сільській місцевості залишається складною. У зв'язку з цим напрями демографічної політики держави мають спрямовуватися передусім на підвищення рівня та поліпшення якості життя населення з акцентами на якісних параметрах демографічного відтворення. Необхідно сконцентрувати зусилля на вирішенні поточних і стратегічних завдань – економічному забезпеченні відтворення населення, належному соціальному захисту сімей з дітьми та осіб літнього віку, поліпшенні екологічної ситуації, зниженні виробничого та побутового (передусім, пов'язаного з транспортом) травматизму, популяризації здорового способу життя (зниженні масштабів тютюнопаління, особливо серед молоді, формуванні культури вживання алкогольних напоїв), забезпеченні доступності якісної медичної допомоги та освіти. Це сприятиме підвищенню тривалості повноцінного активного життя населення Київської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доценко А.І. Концепція розселення населення / Анатолій Іванович Доценко. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – 72 с.
2. Економічне та соціальне становище Київської області у 2009 році. Статистичний бюлетень / Державний комітет статистики. Київське обласне управління статистики. – К., 2010. – 131 с.
3. Нагірна В.П. Територіальна структура господарства і розселення населення: ретроспектива і сучасні реалії/ Валентина Петрівна Нагірна // Український географічний журнал. – К., 2009. – № 1. – С.36 – 41.
4. Статистичний щорічник Київської області за 2009 рік. – К.: Головне управління статистики у Київській області, 2010. – 542 с.
5. Статистичний щорічник Київської області за 2012 рік (за ред. Л.П.Височан). – К.: Головне управління статистики у Київській області, 2013. – 484 с.
6. Л.Г.Руденко, Н.И.Фашевский, А.У.Хомра, М.П.Немченко, К.Н. Мисевич . Население Украины: размещение и оценка его миграционной подвижности // Леонид Григорьевич Руденко // Український географічний журнал. – К., 2005. – № 4. – С.23 – 29.

Кондрико А.А.

викладач кафедри

видавничої справи та редагування Запорізького
національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

ІДЕНТИФІКАЦІЯ КОДОВИХ СИСТЕМ В ІНФОРМАЦІЙНО-СВІДОМІСНОМУ КОНТЕКСТІ

Ключевые слова: информационное сознание, медианарратив, социальная информационная система, социокод.

Ключові слова: інформаційна свідомість, медіанаратив, соціальна інформаційна система, соціокод.

Keywords: information consciousness, media narrative, social information system, social code.

У традиційному розумінні світу як структурно впорядкованого утворення вихідним є поняття “система” як множина взаємодіючих елементів, що взаємодіють та утворюють певну цілісність. До основних ознак системи належать: сукупність елементів, їх цілісність та єдність, спільність головної мети, наявність зв’язків між ними, структура та ієрархічність, відносна самостійність, чітко окреслене управління. Зважаючи на стрімкий розвиток цивілізації завдяки потужним інформаційним процесам, останнім часом усе більшу увагу науковців привертає поняття “соціальна інформаційна система”, під якою розуміють сукупність відомих фактів з елементами суспільної ентropії.

Незмінним механізмом соціальної системи є самозбереження, що підтверджує наявність проблеми соціального контролю як процесу, який протидіє соціальним відхиленням у соціальній системі. Також будь-яка соціальна система характеризується наявністю цілого спектра стихійних знань, що відтворюють поступ суспільства в просторі та часі. Такі знання, що є, з одного боку, колективними, а з іншого – історичними, називаються соціальною пам’яттю. Соціальну пам’ять розуміють як сукупність наукових знань, ідей, концепцій і теорій, а також репрезентацій, що складаються стихійно, символів, знаків і знакових систем і значень, тобто семіосферу, в якій індивіди, соціальні групи і спільноти відтворюють свій рух. На відміну від індивідуальної пам’яті вона завжди опосередкована пам’яттю інших людей, знаковими системами, знаряддями та засобами праці, що сприймаються як знаки.

У постійному нерозривному зв’язку та взаємодії із поняттям соціальної пам’яті перебуває поняття свідомості, яке в цьому контексті вживається на позначення процесу відображення дійсності мозком людини, який охоплює всі форми психічної діяльності й зумовлює їх цілеспрямованість. Структурними елементами свідомості є мислення, розум, здоровий глузд та самосвідомість. Свідомість за своєю природою є інформаційною, адже в ній акумулюється сукупність необхідної світової інформації та створюються відповідні моделі відображення. Серед рівнів засвоєння інформаційної свідомості виокремлюють архетипний, міфологічний, науковий і художній.

Інформаційно-художній рівень свідомості є найвищим виявленням сугестивного вираження інформації. Для такого типу свідомості визначальними сьогодні є такі критерії, як концептуальність, сугестивність інформації, модульно-інтелектуальний рівень тексту й автора, рівень інформаційних горизонтів, міфологізації чи антиміфологізації.

Отже, інформаційна свідомість – це багаторівнева система всіх знань, якими володіє конкретний індивід і суспільство загалом на певному етапі свого розвитку. У межах публіцистичного дискурсу інформаційна свідомість має здатність моделювати паралелі певного явища чи процесу, усвідомлювати життя в усіх його проявах. Провідну роль тут відіграє поняття “мислення”, а точніше, вищий щабель його ієрархічної структури – “образне мислення” як своєрідний вияв людської свідомості.

Структурною одиницею соціальної пам’яті завжди є соціокод, до ознак якого належать трансляційність, комунікативність та трансформаційність. Через соціокоди як внутрішні коди кожного конкретного члена соціуму можна визначити особливості інформаційного свідомісного відображення того чи іншого суспільства.

З трьох відомих сьогодні методологічних матриць соціокоду: культурологічної (семіотичної), соціологічної (рольової) та соціально-філософської (діяльній) – семіотична матриця відіграє особливу роль. На перший погляд, її можна визначити як сукупність знаків, під якими мається на увазі будь-яке матеріальне вираження, що має значення й функціонує засобом передавання смислу. Але, крім того, що ця сукупність обов’язково є упорядкованою (текст), її суттєво доповнюють символи та міфи, акумульовані в архетипах.

Вироблення цих кодових знаків пам’яті є принциповим надбанням еволюції історичної інформаційної свідомості.

Кожен з універсальних соціокодів по-різному виявляє себе в тому чи іншому соціокультурному кліматі, навмисно або ненавмисно створюваному самими людьми, що впливає як безпосередньо, так і за допомогою матеріальних, енергетичних та інформаційних засобів. Характерними та першочерговими для української ментальності є архетипи серця, антропоцентризму та слова.

Одну з провідних ролей у створенні психологічних настроїв суспільства відіграють мас-медіа. У сучасні медіапроекти закладена міфологічна “граматика поведінки”, адже медіакомунікація, як і міф (архетип), презентує вже відоме, закодоване в глибинах колективної пам’яті, таке, що начебто не потребує інформаційної обробки й сприймається автоматично (підсвідомо).

Найповніше процес функціонування та трансформації національних соціокодів відповідно до соціокультурного контексту надає змогу дослідити актуальний часу наратив, під яким у широкому значенні розуміється універсальна характеристика кожної культури, що акумулює та транслює власні системи смислів і досвід у цілому за допомогою оповідей. Наратив характеризується наявністю кінцевої мети розповіді, яка тлумачить усе згадуване; обов’язковим відбором найважливіших подій, що стосуються кінцевої мети; чіткою хронологією подій.

Аліксійчук О.С.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мистецьких дисциплін
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

МИСТЕЦЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ ВАСИЛЬОВИЧА БОБИКА – ЗАСЛУЖЕНОГО АРТИСТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ БУКОВИНИ

Ключові слова: диригент, педагогічна діяльність, просвітницька діяльність, оркестр духових інструментів, репертуар, концертне виконавство, творчість, музичне мистецтво.

Keywords: conductor, pedagogical activity, elucidative activity, orchestra of wind instruments, repertoire, concerto performance, creation, musical art.

Постановка проблеми. Сучасна музична педагогіка перебуває в стані пошуку нових підходів і методів. Одним з таких підходів є «історія інтелектуалів», що ставить в центрі своєї уваги дослідження самих митців та їх міжособистісних зв'язків, актуалізує інтерес до «людського виміру» в інтелектуальній історії. Йдеться не про тривіальне відтворення індивідуальної долі, а про дослідження неперервного руху людини своїм життєвим шляхом з її різноманітними інтеракціями у соціально-інтелектуальному просторі. Особливо цінним та важливим є дослідження творчих універсальних особистостей, коли митець є музикантом, педагогом, просвітителем, диригентом тощо.

На сьогоднішній день чимало яскравих постатей культури і освіти залишаються маловідомими. Саме такою творчою і непересічною особистістю є Василь Васильович Бобик – заслужений артист України, директор Чернівецького училища мистецтв імені Сидора Воробкевича, член Президії Правління Чернівецького обласного відділення Національної всеукраїнської музичної спілки, диригент військових оркестрів.

Аналіз основних досліджень з теми. Мистецько-творчій та професійно-педагогічній діяльності В.В.Бобика присвячено чимало публіцистичних джерел та публікацій у пресі, його ім'я можна зустріти в українській довідниковій літературі (М.Богайчук, О. Гаврилюк, Т.Гудима, Ю.Гусар, А.Данилюк, Г.Добровольська, М.Довгань, І.Дзюба, А.Іваницька, К.Сайчук, Н.Фещук та ін.) у яких висвітлюються деякі вибіркові аспекти його життєвого та творчого шляху. Але, дана тема на сьогоднішній день потребує системного наукового підходу сучасних дослідників у висвітленні цієї, безперечно, талановитої творчої постаті в контексті його внеску в музичну культуру Буковини. Досі актуальною проблемою залишається реконструкція біографії педагога, яка могла б увібрати в себе все розмаїття його життєвого шляху та багатогранної творчої і просвітницької діяльності. Дана стаття певною мірою заповнює цю прогалину.

Формулювання мети статті. Висвітлити творчо-мистецьку, педагогічну, просвітницьку, організаційну діяльність Василя Бобика – заслуженого артиста України,

директора Чернівецького училища мистецтв імені Сидора Воробкевича, члена Президії Правління Чернівецького обласного відділення Національної всеукраїнської музичної спілки, диригента військових оркестрів та його внеску в музичну культуру Буковини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Василь Васильович є високо культурною та ерудованою людиною, майстерно володіє професійними знаннями, протягом всього життя веде активну творчу, педагогічну, диригентську, громадську, просвітницьку та концертну діяльність.

Василь Васильович Бобик

Педагог, композитор неперевершений організатор і невиситимо спраглий відкривач нового. Ерудит енциклопедичного обшйру. Непересічна, харизматична особистість з надзвичайно чутливою українською душею. Учитель з великої літери – для всіх, кому пощастило бути його вихованцями. Все це, ймовірно – лише пунктирне означення такої неординарної постаті в освіті й культурі.

Василь Васильович народився 9 лютого 1962 року в мальовничому селі з родючими чорноземами Ошихліби Кіцманського району Чернівецької області. Назва села Ошихліби істориками села трактується по-різному. Є думка, що це вислів польського пана, який відвідав село: «Оце хліби!», а далі постійна зміна влади, румунський вплив, так поступово закріпилася теперішня назва.

Закінчив загальноосвітню сільську школу і Кіцманську дитячу музичну школу у 1979 р. До навчання ставився відповідально, мав хороші результати з усіх навчальних дисциплін. Але найбільше полонила маленького Василя саме музика. На пустощі не залишалось часу. Грав на весіллях у своєму і сусідніх селах. Вечорами займався музикою в Будинку культури. З дитинства його особистість формувалась у правильному руслі. Рисами характеру стали – наполегливість, працелюбність, почуття справедливості. Вже в юному віці не погоджувався з несправедливостями існуючого ладу, а особливо вибірковим ставленням до дітей керівників, членів партії та інших.

Велику благодетельну роль у формуванні В.Бобика відіграло сімейне виховання. Василь Васильович і сьогодні згадує батьківські прості та мудрі вислови-настанови: «Куди йдеш, що робиш – думай»; «Дурня обійдеш, сам розумнішим станеш».

Після закінчення школи отримав права водія і поїхав в м.Рівне на прослуховування до Інституту культури. Звичайно, талановитому юнаку запропонували вступати, але потрібно було направлення з колгоспу. На що голова колгоспу сказав, що вже всі направлення роздали. Мабуть, знов зіграла роль соціальна несправедливість. Це було приниження гідності особистості. І, звичайно, ні Василь ні його батьки нічого не просили у голови колгоспу. Саме у цей час приїхав дядько Василя і запропонував поїхати з ним в м. Ташкент, щоб служити в оркестрі штабу Туркестанського військового округу. Молодий чоловік, пройшовши прослуховування, став музичним вихованцем оркестру Ташкентського військового училища.

У 1980 р. був зарахований на строкову службу, а через рік паралельно вступив до музичного училища. Там протягом чотирьох років юнакові довелося поєднувати навчання з надстроковою армійською службою.

У 1985 році В.Бобик склав іспити і став курсантом військово-диригентського факультету при Московській державній консерваторії ім. П.І. Чайковського. Успішно закінчив навчання в 1990 році.

З цього року починається професійне становлення і музична кар'єра Василя Васильовича Бобика. З 1990 по 1996 р.р. керував військовим оркестром Дрогобицького гарнізону; 1996-1997 р. – керівник оркестру військової частини м.Чернівці, а з 1997 р. – начальник оркестру, військовий диригент оркестру Чернівецького гарнізону.

Диригування є складним та багатофункційним процесом керування творчим колективом, де диригент повинен бути музикантом-виконавцем, інтерпретатором, організатором, керівником та вихователем будь-якого виконавського колективу.

Диригента можна назвати «обличчям» оркестру, його «душею». Він вибирає репертуар, задає настрій і тон, заново інтерпретує той чи інший твір. Словом, це стовп, без якого вже неможливо увявити собі жоден професійний оркестр.

Від майстерності керівника залежить якість звучання оркестру. Помах диригентської палички – і музиканти стають єдиним цілим. Оркестранти відчують найменші нюанси настрою свого керівника. Диригент – професія штучна, ексклюзивна, яку швидко опанувати практично неможливо. Диригентом треба народитися. До цієї професії йдуть роками, і навряд чи ви знайдете дану вакансію у кадрових агентствах. Головне завдання диригента – захопити музикантів, повести за собою. Оркестр – це команда. А в команді повинен бути лідер, який візьме на себе усю відповідальність. Саме таким музичним лідером став Василь Васильович Бобик. Він взяв на себе цю велику відповідальність і з честю офіцера виконав свій мистецький обов'язок.

Прекрасна мануальна техніка, чіткий та ясний жест, емоційність, артистизм, вимогливість у роботі з оркестром – все це створило йому репутацію одного з кращих військових диригентів. В.В.Бобик відрізняється величезною скрупульозністю і прагненням до ретельного опрацювання найменших деталей. Прекрасне знання оркестрової літератури, феноменальна пам'ять дозволяє йому диригувати без партитур цілими концертними програмами. Він здатен вести оркестр в цілковито впевненій, властивій тільки йому манері.

Делікатне, повне вишуканості і неповторного шарму диригування В.В. Бобика перебувало в досконалій гармонії з характером представленої музики, підкреслюючи музичну майстерність диригента і колективу. Ця енергія щоразу передавалась публіці уже з першого моменту оркестрового звучання. Перебуваючи під глибоким враженням надзвичайної музикальності і високої технічної майстерності Василя Бобика кожен виступ колективу вдячна публіка удостоювала довгими бурхливими оплесками.

У біобібліографічному довіднику «Видатні діячі культури та мистецтв Буковини» про Василя Васильовича сказано: «Митець від природи – дуже талановита людина. Він дуже вимогливий до себе й музичного колективу. Тому під його керівництвом виступи оркестру отримують захоплюючі відгуки. На міжнародній презентації духових оркестрів, яка відбулася в Польщі, оркестр під керівництвом нашого земляка домогся загального визнання, випередивши своїх конкурсантів. До Чернівців генерал-майорові польські друзі надіслали листа-подяку. Не менше захоплення виступи оркестру викликають і в нашому краї у філармонії, під час святкових заходів, а то й просто на вулицях міста.

Митець постійно підтримував тісні зв'язки з оркестрами інших країн, обмінювався досвідом, спеціальною літературою. Незважаючи на велику зайнятість, Василь Бобик приділяє велику увагу сім'ї, дітям, турбується про свою матір, яка живе в Ошихлібах» [2, с.63].

Під його керівництвом колективу вдалося відродити свої найкращі традиції, вийти на новий етап розвитку. Оркестр духових інструментів під керівництвом Василя Бобика успішно здійснював культурно-просвітницьку місію, ставши справжньою «візитною картою» Буковини, достойно представляючи своє мистецтво на престижних концертних виступах. Оркестр вирізнявся серед інших колективів не лише своєю витонченою, повнозвучною, водночас глибоко емоційною грою, але і раціонально продуманою у кожній деталі.

Поєднання високої духовності, глибини, емоційності, імпровізаційності, цілісності, блискучої диригентської техніки і елегантного артистизму визначає особливості виконавського стилю диригента В.Бобика. Це зразок взірцевого диригентського виконавства й рідкісної працездатності.

Василь Бобик – диригент необмежених репертуарних можливостей, блискучий інтерпретатор вітчизняної та зарубіжної класики, сучасних сучасних естрадно-авангардних шедеврів, творів європейського класицизму і романтизму. Художник величезного темпераменту і динамізму, тонкого почуття стилю, форми, тембрового слуху, він сформував багатогранний, яскравий, різноманітний репертуар, який містив як масштабні полотна так і оркестрові мініатюри.

Його інструментовки та оранжування інструментальних, вокальних, хорових творів є окрасою репертуару сучасних аматорських і професійних колективів.

Василь Васильович Бобик активно займається композиторською діяльністю, пише не тільки музику а й вірші. Він автор слів і музики до пісень: «Реактивна артилерія» (марш-пісня, 1993); «Буковинська механізована» (1998); «Майори 90-х» (1998) та ін.

Саме від диригента залежить статус та творчий рівень оркестру. На ньому лежить відповідальність не лише за якість виконання музичних творів чи за добір репертуару, але й за дисципліну та морально-психологічний клімат серед учасників оркестрового колективу. Про вмале керівництво духовим оркестровим колективом говорить надзвичайно насичена концертно-фестивальна діяльність.

Зі своїм оркестром Василь Васильович об'їздив мало не півсвіту: Польща, Болгарія, Румунія тощо. Оркестр під керівництвом В.Бобика регулярно брав участь у

звітних концертах, нагороджений численними дипломами лауреата Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів та фестивалів:

- Міжнародний фестиваль «Жешувські фанфари» (Жешув, Польща, 1997–1998), (оркестр Чернівецького гарнізону) – I премія;
- Звітний концерт колективів Чернівецької області (Палац «Україна», Київ, 1999);
- Міжнародний фестиваль військових оркестрів «Браїла 2000» (м. Браїла, Румунія, 2000, 2003) – I премія;
- Звітний концерт колективів Чернівецької області (Палац «Україна», Київ, 2001);
- Міжнародний (Польща, Румунія, Угорщина, Україна) фольклорний фестиваль «Буковинські зустрічі» (м.Чернівці, Україна, 2002) та ін.

За плідну працю по вихованню підростаючого покоління, високу професійну майстерність, вагомий особистий внесок у підготовку висококваліфікованих фахівців, розвиток та збагачення культурного та духовного надбання міста, області, Держави, за сумлінну педагогічну і творчу роботу В.В.Бобик неодноразово нагороджувався Почесними грамотами Міністерства культури та туризму України, Міністерства оборони України управління культури обласної державної адміністрації, міської і районної рад тощо. Серед яких: Почесні грамоти Міністерства оборони України (1997 р., 2000 р.); Почесна грамота Міністерства культури та туризму України (2001 р.); Диплом Федерації Асоціацій, Центрів і Клубів ЮНЕСКО Молдови (2014 р.); величезна кількість подяк за за високі досягнення у професійній діяльності, бездоганну сумлінну ініціативну творчу працю, досягнуті успіхи у справі навчання і виховання підростаючого покоління, пропаганду духовних цінностей музичного мистецтва, особистий вагомий внесок у розвиток української культури тощо.

У 1999 році Бобику Василю Васильовичу присвоєно звання Заслуженого артиста України. А у 2002 році він стає членом Національної всеукраїнської музичної спілки.

У 2003-2005 р.р. займає посаду заступника начальника військово-диригентської кафедри Львівського військового інституту Національного університету «Львівська політехніка». З 2005 р. – підполковник у відставці.

У січні 2006 р. призначений на посаду директора Комунального учбово-методичного центру культури «Буковина». А з серпня 2007 р. В.В.Бобик – директор Чернівецького училища мистецтв ім. Сидора Воробкевича.

Чернівецьке училище мистецтв імені Сидора Воробкевича було створене 5 травня 1997 року шляхом об'єднання двох училищ: Чернівецького музичного училища і Чернівецького училища культури. Чернівецькому музичному училищу перед цим, в 1986 році, було присвоєно ім'я буковинського письменника і композитора Сидора Воробкевича. Нині це вищий навчальний заклад I-го ступеня акредитації з двома відділеннями: «Музичне мистецтво» і «Культура». Штат педагогічних кадрів – це більше ста висококваліфікованих викладачів, відданих своїй справі (Заслужені артисти України, Заслужені працівники культури України, Заслужені діячі мистецтв України тощо).

При училищі мистецтв ім. С.Воробкевича діє 9 творчих колективів. Звітні концерти студентів та викладачів училища мистецтв свідчать про високий професіоналізм викладачів та високу виконавську майстерність студентів. Багато сту-

дентів училища є лауреатами та дипломантами багатьох Міжнародних та Всеукраїнських фестивалів та конкурсів.

Всі студенти на останніх курсах проходять викладацьку практику і в районах, і в школах області. Для студентів-випускників при складанні державних екзаменів творчі колективи (інструментальні, хорові, хореографічні та ін.) стають своєю творчою лабораторією. Саме на базі цих колективів готувались і продовжують готуватись молоді фахівці.

Близько половини випускників продовжують навчання у вищих навчальних закладах України. Решта випускників на сто процентів забезпечуються роботою в музичних школах, сільських закладах культури, творчих колективах обласної філармонії, театру.

Випускники училища мистецтв імені С.Воробкевича успішно вступають у консерваторії, набираючи високі бали. Переваги в тому, що студенти мають високий рівень знань і з музичних предметів, і з загальноосвітніх.

Навчальний заклад має випускників зі світовими іменами. За словами Василя Васильовича: «Головне – зберегти професійний рівень».

Найбільш відомі учні Чернівецького училища мистецтв імені Сидора Воробкевича (спеціалізація «Музичне мистецтво»): Євген Савчук – народний артист України, лауреат Державної премії України імені Т.Г Шевченка, головний диригент і художній керівник Державної академічної хорової капели «Думка»; Софія Ротару – народна артистка України та Молдови, лауреат Міжнародного конкурсу в Софії, солістка Ялтинської філармонії; Степан Сабадаш – народний артист України, заслужений діяч мистецтв України, композитор, диригент, хормейстер; Юрій Гіна – народний артист України, композитор, музикант (скрипаль), диригент, педагог, професор; Георгій Агратіна – народний артист України, професор кафедри народних інструментів Національної музичної академії імені П. І. Чайковського; Микола Мозговий – народний артист України, співак, композитор; Петро Ончул – народний артист України, соліст Донецького театру опери і балету; Дмитро Попичук – народний артист України, керівник оркестрової групи Національної капели бандуристів; Павло Дворський – народний артист України, соліст Чернівецької обласної філармонії; Іво Бобул – народний артист України; Ніна Ісакова – народна артистка СРСР, лауреат Державної премії Росії, солістка Московського академічного музичного театру імені Станіславського і Немировича-Данченка; Олександр Самоїле – народний артист Молдови, головний диригент Одеського Національного академічного театру опери та балету; Василь Герелло – народний артист Росії, співак, соліст Маріїнського театру; Дмитро Гаврилець – заслужений діяч мистецтв України, професор Національної музикальної академії України ім. П. І. Чайковського; Сергій Бедусенко – заслужений діяч мистецтв України, композитор, піаніст; Віктор Костриж – заслужений діяч мистецтв України, головний диригент державного симфонічного оркестра Таджикистану; Йосип Ельгісер – заслужений діяч мистецтв України, композитор, музикант (піаніст), педагог; Леонід Затуловський – заслужений діяч мистецтв України, композитор; Олександр Логінов – заслужений діяч мистецтв Росії; Анатолій Стороженко – заслужений діяч мистецтв Росії; Марк Копитман – заслужений діяч мистецтв Молдови, композитор, музикознавець, професор Академії музики і танцю імені Рубіна в Єрусалимі; Фантух Антоніна Павлівна – заслужений діяч мистецтв України; Іван Миколайчук – заслу-

жений артист УРСР, актор, режисер, сценарист; Маркіян Чередорчук – заслужений артист УРСР, музикант, флейтист; Олександра Арцемюк – заслужений артист України; Валерій Ломанець – заслужений артист України; Марта Шпак – співачка, композитор, хореограф, заслужений артист України;

Людмила Шапко – заслужений артист України; Анатолій Мамалига – заслужений артист України; Микола Петрина – заслужений артист України; Ольга Добрянська – заслужений артист України; Лобурак Марія Миколаївна – заслужений артист України; Катерина Бужинська – заслужений артист України, співачка; Павло Приймак – заслужений артист України, співак, соліст Національної опери України; Петро Приймак – заслужений артист України, співак, соліст Національної опери України; Аурика Ротару – заслужений артист України, співачка; Савка Омелян Мафтейович – Заслужений артист УРСР; Василь Галичанський – заслужений працівник культури України; Василь Городенський – заслужений працівник культури України; Юрій Блищук – заслужений працівник культури України; Михайло Мафтуляк – заслужений працівник культури України; Ілля Міський – заслужений працівник культури України; Микола Новицькин – заслужений працівник культури України; Василь Фокшук – заслужений працівник культури України; Микола Щербань – заслужений працівник культури України; Грещук Володимир Михайлович – Заслужений працівник культури України; Василь Михайлюк – композитор, диригент, автор відомої пісні «Черемшина»; Корнелій Саїнчук – музикант, диригент, культурно-громадський діяч, письменник; Громцев Валерій Павлович – український композитор, музикант, заслужений діяч мистецтв України; Стець Юрій Ярославович – український політик та журналіст, народний депутат України, міністр інформації України та багато інших.

Найбільш відомі учні Чернівецького училища мистецтв імені Сидора Воробкевича (спеціалізація «Культура»): завідувачі сільськими та міськими бібліотеками (філіями), директори ЦБС, бібліотечні працівники обласної наукової бібліотеки ім. М.Івасюка, обласної дитячої бібліотеки тощо.

Державних нагород удостоїлися бібліотечні працівники – випускники училища: Ярошенко І.І., Абрамович Н.М., Тулюлюк В.Г., Діанова І.А., Гончар Л.В., Дворський П.Г., Лупул М.М. та ін. Почесного звання «Заслужений працівник культури України» удостоєні Ковбан Т.І. та Маліцька М.Б.

Усі ці імена золотими літерами вписано у книгу Чернівецького училища мистецтв ім. С. Воробкевича. Чисті сторінки заповнюватимуть уже нові випускники.

Високий рівень освіти сприяє тому, що студенти постійно здобувають гран-прі та призиви місця на Всеукраїнських та Міжнародних конкурсах та фестивалях.

Щоб на власні очі переконатися, як наполегливі студенти навчаються у цьому мистецькому закладі, директор радить завітати до будь-якого корпусу о 7-й ранку. Саме тоді хлопці та дівчата починають займати черги в аудиторії. Адже індивідуальні заняття тут – головне. Саме тому технічну базу училища Василь Бобик ставить на перше місце. Було придбано дороговартісну ударну установку, нові музичні інструменти. Ведуться ремонтні роботи: оновлюються фасади, здійснено капітальний ремонт даху, в тому числі у гуртожитку. Зараз дирекція закладу взялася за облаштування внутрішнього дворика у першому навчальному корпусі: влітку студенти зможуть не у коридорах, а саме тут готуватися до чергового уроку чи іспиту. Пишаються і третім корпусом на вулиці Д.Загула: дах та фасад тут було відремонтовано зусиллями Чер-

нівецької міської ради. Щоб вступити до училища, абітурієнт приходиться сюди вже за рік. Тут він знайомиться з програмними вимогами, готується, консультується.

Чернівецьке училище мистецтв ім. Сидора Воробкевича є однією з найпопулярніших в Україні шкіл з підготовки фахівців духового мистецтва. Навчальний заклад щороку випускає 15 духовиків, які за роки існування поповнили мистецький світ не тільки Буковини а й України багатьма професіоналами. Вся увага та енергія Василя Бобика спрямована на організаційну та викладацьку діяльність в училищі. Як людину, яка добре знається на духовій музиці, Василя Бобика теж непокоїть питання відродження духових оркестрів на Буковині. За його словами, мода на дешеві «фанери» пройшла, настав час слухати справжню живу музику. Духовий оркестр – єдиний у виконавчій практиці музичний колектив, що може працювати в будь-яких умовах: і на вулиці, і в приміщеннях, і влітку, і взимку, який не потребує електроживлення і особливих умов. Колективам оркестрів духової музики потрібно докорінно міняти репертуар. Мають переважати козацькі пісні та марші, слід забути також траурні мелодії радянської епохи, – каже Василь Васильович [3].

Мрією директора є студія звукозапису, але такого рівня, щоб могла працювати не тільки на училище, а й на всю область.

Попри надзвичайну зайнятість для своїх вихованців В.Бобик завжди знаходить час. Він в курсі всіх подій, вміє знайти мудрий вихід з різних складних ситуацій, дасть розумну пораду всім, хто до нього звертається. Студенти люблять і поважають свого директора, який ставиться до них з батьківським розумінням, адже вік вихованців вважається дуже складним (15-18 років). Діти в цьому віці можуть ненавмисне наробити багато помилок, за які потім шкодуватимуть. Василь Васильович до кожного вміє знайти підхід, для кожного знайде потрібні слова, всім учням дасть путівку в життя. Слід відзначити вміння супроводжувати серйозні моменти щирою усмішкою, дотепом, гумором, чуйним словом. Це дуже важливо з точки зору вікової психології. Бо психіка підлітків і юнаків у цьому віці надзвичайно чутлива, перебуває в стані становлення. Цей вік психологи називають «ніжний вік». Можна сказати, що Василь Васильович є важливою людиною у становленні особистості кожного студена училища.

Велика кількість колишніх учнів В.В.Бобика працюють викладачами, директорами музичних та загальноосвітніх шкіл, керують інструментальними і хоровими музичними колективами в різних регіонах України і за кордоном.

Як викладач-методист, В.Бобик постійно надає кваліфікаційні поради та методичні рекомендації молодим викладачам, бере активну участь у складанні та рецензуванні навчальних програм з спеціальних дисциплін. Його постійно запрошують у якості члена чи голови журі для роботи у різноманітних мистецьких конкурсах та фестивалях.

За словами В.Бобика, діяльність диригента вимагає творчого підходу до роботи з оркестровим колективом. Тому формування творчих умінь у майбутніх диригентів стає нагальною потребою у процесі їх навчання.

Він вказує, що осмислення проблеми формування творчих умінь у процесі навчання стає одним з важливих завдань сучасної освіти. Підготовку майбутніх диригентів оркестрових колективів він радить розглядати як їх підготовку до творчої діяльності. Ця підготовка передбачає оволодіння системою музично-теоретичних знань, методологією і методикою творчої діяльності, численними вміннями і нав-

чками. Процес формування творчої особистості студентів у процесі навчання має бути цілеспрямованим та цілісним. Формування творчих можливостей повинно послідовно здійснюватися через види діяльності, в яких бере участь людина: навчальну, виховну, культурно-масову.

Висновки. Неповторність, унікальна подвижницька працездатність, індивідуальний стиль є мистецьким і життєвим кредо В.Бобика. А ще – вірність собі, своєму таланту. Для колег і студентів він завжди є юним, сповненим новими ідеями, творчими задумами, світлими мріями. Право на збереження власної індивідуальності у мистецтві, уміння брати з великої європейської традиції найцінніші вартості без епігонства – ці якості є незаперечними ознаками його власної творчої неповторності.

Поряд із винятковою організованістю, дисциплінованістю, пунктуальністю і навіть педантизмом у ставленні до своєї справи, бажанням йти завжди в ногу з часом Василь Васильович є неперевершеним організатором, педагогом-музикантом, диригентом.

Постать Василя Васильовича Бобика можна назвати яскравою сторінкою у соціокультурному просторі не лише Буковини а й України.

Список використаних джерел:

1. Богайчук М. Л. Література і мистецтво Буковини в іменах: словник-довідник / Микола Богайчук. – Чернівці: Букрек, 2005 – 312 с.
2. Видатні діячі культури та мистецтв Буковини. Вип. 1: біобібліогр. довідник / автори укладачі О. О. Гаврилюк, Г. В. Добровольська, М. М. Довгань, А. С. Іваницька. – Чернівці, 2010. – С. 63-64.
3. Гусар Ю. Полковники аплодували «Майорам...»: [9 лютого – 50 років від дня народження диригента, композитора, педагога Василя Васильовича Бобика] / Юхим Гусар // Буковинське віче. – 2012. – 3 лютого (№ 5). – С. 4.
4. Данилюк А. Коня за флейту для оркестру... [Електронний ресурс] // «Громадсько-політичний тижневик «Доба»» № 37 (927), 25 вересня 2014 р. – Режим доступу: <http://www.doba.cv.ua/index.php> (Дата звернення: 20.01.2015).
5. Енциклопедія сучасної України (ЕСУ) /голова редакційної колегії І.Дзюба та інші/. – К. – 2004. – Т. 3: Біо-Бя. – С. 90.
6. Саїнчук К.І. Сурми Буковини: з історії духових оркестрів Чернівецької області. – Чернівці, 2005. – С. 23-25.
7. Чернівецьке училище мистецтв імені Сидора Воробкевича [Електронний ресурс] // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу: http://www.parta.com.ua/ukr/professional_school/view/251/ (Дата звернення: 20.01.2015).

Мацепура О.О.

Аспірантка

Національної Музичної Академії України

ім. П.І. Чайковського

м. Київ, Україна

КОМПІЛЯЦІЯ ЯК МЕТОД МУЗИЧНОГО РІШЕННЯ ДРАМАТИЧНОЇ ВИСТАВИ

Ключові слова: компіляція, музичний компонент драматичної вистави, метод музичного рішення.

Key words: compilation, the musical component of dramatic performance, the method of musical design.

В українському драматичному театрі музика завжди посідала чільне місце. Вона ставала органічним компонентом вистав видатних діячів театру. Її активно залучали митці XIX століття, корифеї українського театру – М. Кропивницький, М. Старицький та ін. Питання участі музики у виставі, її активності та дієвості у мистецтві драми хвилювали і видатного режисера-реформатора початку XX століття – Леся Курбаса.

У театральній ситуації сьогодення музика й надалі є важливим компонентом у загальній драматургії вистави. На сценах сучасних театрів Києва музичний компонент продовжує виконувати драматургічно дієву функцію. Цей процес призвів до широкого й вільного синтезу музики і драми в театрі. Музично-театральне життя Київщини невпинно рухається вперед. Для сучасного українського театру характерною рисою є посилення уваги постановників до музичного компоненту. Про це свідчить той факт, що майже всі режисери драматичних театрів столиці залучають до своїх вистав музику. Обрання ж того чи іншого методу музичного рішення спектаклю залежатиме від режисерського задуму та матеріальних можливостей, а саме бюджету, який виділяє держава на конкретну виставу.

З одного боку, режисери підтримують і розвивають давню традицію запрошення професійних композиторів для створення оригінальної музики до спектаклів. Так, серед авторів музики до сучасних театральних вистав є: С. Бідусенко, А. Влад, М. Глуз, М. Денисенко, А. Загайкевич, В. Зілваріс, В. Киляр, О. Костін, І. Небесний, І. Поклад, М. Скорик, С. Слонімський, Р. Суржа, О. Харченко, М. Чембержі, І. Ченцов, Ю. Шевченко, О. Шимко, І. Щербаков, Б. Янівський. Їх запрошують до співробітництва найвідоміші театри Києва: Національний драматичний театр ім. І. Франка, Національний академічний театр російської драми імені Лесі Українки, Київський академічний Молодий театр та інші.

З іншого боку, значно підвищилася тенденція до компіляції, підбору чужих музичних текстів та їх аранжування. Отож, у зв'язку з багатими технічними можливостями, засоби музичного вирішення вистав на сьогоднішній день – найрізноманітніші. В театральній практиці рівноправно існують такі прийоми, як: – створення спеціально написаної композитором музики, та – компіляція, тобто використання

фрагментів із існуючих музичних творів, а також – мішаний тип, що застосовується найчастіше.

Загалом, тенденція до підбору музики пояснюється двома причинами: «технічною», матеріальною (тобто, неможливістю багатьох театрів через недостатнє фінансування запрошувати композиторів для створення авторської музики) та творчою, коли режисери просто не хочуть ризикувати, запрошуючи професійних композиторів, особливо молодих, знаючи прогалини у їхньому знанні специфіки театральної музики. Тому й звертаються до методу компіляції, пам'ятаючи слова К. Станіславського про те, що «вдалий підбір куди краще буває за спеціально створену музику, яка не вплітається у тканину вистави, а існує сама по собі» [2, 64].

Розглянемо докладніше компілятивний метод музичного рішення вистави на прикладі аналізу вистави «Московіада» (2006) за романом Ю. Андруховича (Київський академічний Молодий театр, режисер — С. Мойсеев, композитор — Ю.Шевченко).

У виставі «Московіада» за однойменним романом українського сучасного письменника-постмодерніста Ю. Андруховича йдеться про один день з життя українського поета Отто фон Ф., студента Літературного інституту в Москві напередодні розпаду Радянського Союзу. Основними ідеями літературного першоджерела інсценізації є складне існування творчої особистості на зламі епох, почуття болю та смутку героя за свою державу. Завдання ж режисера вистави С. Мойсеева, полягали у дотриманні авторської стилістики Ю. Андруховича, у донесенні та подачі головних ідей, закладених в творі в типовому для постмодерністів іронічному ключі.

Музичний ряд «Московіади», разом із всіма іншими компонентами вистави працює на втілення режисерського надзавдання вистави. За допомогою музики посилюється відчуття постмодерністської стилістики першоджерела інсценівки (роману Ю. Андруховича) — а саме показ іронічного погляду автора на добу перебудови. Перед автором музичного рішення Ю. Шевченко постала дуже складна задача: яким чином показати атмосферу Москви як «столиці мертвої Імперії» (Ю.Андрухович) у складний соціальний час її розпаду в іронічному ключі, через стьоб? Довго вагаючись, композитор прийшов до висновку, що написання оригінальної музики, де можна показати своє творче «я» в даній стилістиці було б недоречним. Тому митця осяяла ідея взяти хітові, азбучні номери з російської музичної літератури.

Музичний ряд вистави «Московіада» має п'ятнадцять зовсім різних за жанрами та стилями фрагментів (звучать ці твори тільки фрагментарно, деякі — неодноразово повторюючись): 1. відомі теми з російської класики

(М. Глінки — марш Чорномора та Г.П. увертюри «Руслана і Людмили»; теми М. Римського-Корсакова (тема Шахріара та Шехеразади з симфонічної картини «Шехеразада»; п'єса «Гном» із «Картинок з виставки», уривок з «Ночі на лисій горі» М. Мусоргського) та ін.; 2. пародіювання знаків – символів Радянського Союзу (пісня «Москва-майская» Д. Покрасса); 3. сфера рок-музики, представлена композицією Майка Олдфілда «No Dream»; 4. українська народна автентична колядка «Ой як вже було із прежди віка»).

Тобто єдиним вірним музичним втіленням режисерського задуму для композитора був метод компіляції.

Спробуємо з'ясувати, яким чином автор музичного рішення поєднав на пер-

ший погляд, непоєднані музичні номери.

Музичний пласт «Московіади» складається з системи лейтмотивів, ситуативних номерів та атрибутивної музики, яка пов'язана із зображальними моментами. Виходячи із логіки співвідношення музики із вербальним і зоровим рядами, а також поставлених режисером завдань, ці музичні фрагменти можна розподілити на три групи.

До першої групи належать теми, які виступають одним із головних виразників режисерської концепції вистави, що спрямована на дотримання неповторної авторської стилістики роману (іронія, буфонада, пародія, гра з глядачем). До неї входять лейтмотиви радянської влади та теми-характеристики міста Москви як столиці імперії.

Лейтмотиви радянської влади представлені наступними темами: марш Чорномора з опери М. Глінки «Руслан і Людмила»; тема Шахріара з симфонічної картини «Шехеразада» М. Римського – Корсакова; «Гном» з циклу «Картинки з виставки» М. Мусоргського; Іч. симфонічної картини М. Мусоргського «Ніч на Лисій горі». Так, одна із тем радянської влади – тема Шахріара потрапляючи до вистави у співвідношенні із зоровим рядом повністю втрачає свій первинний образний зміст. Навпаки, ілюзорність грізної подоби Чорномора в опері, попадаючи у виставу зовсім не змінює свого іманентного образного змісту. Разом із всіма іншими компонентами спектаклю ця тема працює на відтворення основного завдання режисера — посилює глузування Ю. Андруховича з падіння «напівіснуючої імперії».

Музичними характеристиками столиці Радянської імперії — Москви є оркестровий вступ до опери «Хованщина» М. Мусоргського («Рассвет на Москва-реке»); масова пісня «Москва-майская» (музика Д. Покрасса, слова В. Лебедева-Кумача) та «Музична табакерка» А. Лядова. Так, перші два номери дійсно є вже давно сформованими музичними «візитними картками» Москви. Але у співвідношенні з іронічним текстом Ю. Андруховича вони втрачають свій пафос та первинний образний зміст. Тут Ю. Шевченко тонко відчув стилістику твору Андруховича. Так, радянська патріотична пісня про Москву «Москва-майская» — це типовий зразок комічного наслідування іншого художнього твору. Тут яскраво виявляється буфонада з її типовою ознакою блазенства, а також жанрові ознаки бурлеску. Типове для постмодерністів зниження всього пафосу пісні відбувається завдяки співвідношенню аудіо і відео рядів та манері виконання пісні. Перший куплет цієї пісні співає Блазень на фоні початку оркестрового вступу до опери «Хованщина» М. Мусоргського («Рассвет на Москва – реке») у пародійній манері з типовою для неї гіперболізацією особливостей оригіналу. В музичному виконанні Блазня відчувається перекривляння основних інтонацій музичного тексту пісні. Буфонада діє і на рівні пластики, рухів акторів. В момент виконання пісні Блазень разом із Отто теж виконують пародію на український народний танець типу «Козачка» з характерною манірністю та комікуванням. Таким чином, завдяки всім цим засобам режисер досягає передачі глузливо-критичного ставлення Андруховича як автора першоджерела спектаклю до дійсності того часу.

Другу групу фрагментів музичного ряду складають теми, пов'язані з розвитком образу головного героя Отто фон Ф., що відображають внутрішній підтекст вистави, її надзавдання, а саме. Показати за допомогою музики внутрішні приховані почуття смутку та болю головного героя за свою державу, а також приховані бажання

про отримання незалежності України. Це тема «Баркароли» з циклу «Пори року» П. Чайковського, українська колядка «Ой як вже було із прежди віка», а також терцієвий органний пункт, утворений із допомогою електронного синтезу звуку.

До *третьої групи* музичного компоненту належать лейттеми, що виступають як засіб характеристики любовної лінії вистави, пов'язаної з головними образами Отто і Галі. Це тема Шехеразоди з однойменної симфонічної сюїти М. Римського-Корсакова та пісня «No Dream» Майка Олдфілда.

Отже, в залежності від логіки співвідношення музики із вербальним і зоровим рядами, прийоми включення музичних тем всіх трьох груп до сценічної дії та їх драматургічні функції завжди будуть іншими.

Проаналізувавши компілятивний метод музичного рішення треба зазначити, що даний прийом має певні особливості при його аналізі. В першу чергу, подається образна характеристика, жанрово-інтонаційні витоки, функція запозиченої теми в автономному творі-першоджерелі. Наступним кроком є знаходження змін в темі-цитаті, яка попадає в зовсім новий художній твір. Ці зміни у взаємозв'язку із загальною стилістикою вистави та з іншими компонентами спектаклю (зоровим та вербальним рядами) потрібно прослідкувати на рівнях образної характеристики, драматургічних функцій та принципу взаємодії із сценічною дією.

Таким чином, в постановці роману «Московіада» музичний ряд як один із компонентів загальносценічної дії, разом із акторською грою, сценографією, світловим оформленням та пластикою став одним із головних виразників режисерської концепції вистави. Якість музики, на нашу думку, не залежить від того чи іншого прийому музичного рішення. Головне, щоб музика разом із всіма іншими компонентами вистави працювала на втілення режисерському задуму.

Література

1. Зинькевич Е.С. Трагедии Шекспира в музыке советского драматического театра. Дис. ... канд. искусствоведения. Киев, 1970. с. 364
2. Изралевский Б.Л. Музыка в спектаклях Московского художественного театра. М.: Музыка, 1965. — 64с.
3. Козюренко Ю.И. Звуковое оформление спектакля. М.: Советская Россия, 1972. — 112 с.
4. Конен В. Дж. Театр и симфония. М.: Музыка, 1968. — 349 с.
5. Курьшева Т.А. Театральность и музыка. М.: Советский композитор, 1984. — 200 с.
6. Марголин Л. М. Некоторые закономерности использования музыки как выразительного средства драматического театра. Автореф дис.... кандидата искусствоведения. М., 1974. 30 с.
7. Таршис Н.А. Музыка спектакля. Л.: Искусство, 1978. — 128 с.
8. Таршис Н.А. Место музыки в художественной концепции драматического спектакля. Автореф дис. ... кандидата искусствоведения. Ленинград, 1975. 16 с.
9. Фількевич Г.М. Музыка в драматичному театрі. К., 2004. — 71 с.
10. Хангельдиева И.Г. Музыка: театр, кино, телевидение. М.: Советский композитор, 1991. — 156 с.

Мартынюк Т.В.

Заведующая кафедрой, доктор искусствоведения,
профессор ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный
педагогический университет имени Григория Сковороды»

ХУДОЖЕСТВЕННО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЕВГЕНИИ УРСУ В КОНТЕКСТЕ МОЛДАВСКО-УКРАИНСКОГО КУЛЬТУРНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Существует крылатое выражение, что «культуру создает народ». Но во все времена рождались такие незаурядные личности, пассионарная энергия и подвижнический труд которых становился источником обогащения духовной культуры общества, служил развитию межнациональных отношений. Именно такой в конце XX – начале XXI столетия стала для культурного развития Республики Молдова Евгения Ивановна Урсу – человек ярко одаренный, талантливый, с блестящей профессиональной подготовкой и высоким уровнем внутреннего творческого потенциала. Как культурный деятель Евгения Урсу последовательно прошла все этапы практической деятельности в области образования и искусства, достигнув избрания Генеральным Секретарем Федерации Ассоциаций, Центров и Клубов Юнеско в Молдове. Она также является председателем Республиканского Центра неправительственных организаций «Гармония» и председателем Ассоциации «Молдова и ее национальные меншины». Следует отметить, что такой масштаб общественной деятельности является уникальным явлением в странах постсоветского пространства.

Евгения Ивановна Урсу родилась в селе Синешты Унченского района Республики Молдова. Важную роль в формировании ее мировоззрения, высокой внутренней культуры сыграли родители. Мама обладала чудесным голосом, а отец был виртуозным скрипачом. Когда Евгении исполнилось семь лет, семья переезжает в столицу – город Кишинев. Уже в начале обучения в лицее имени Георге Асаки обнаруживаются ее лидерские способности и чрезвычайное трудолюбие. Любовь к искусству родилась у Евгении Урсу во время учебы в музыкальной школе, где она постигала фортепианное исполнительство.

В одном из лучших учебных заведений Молдовы – Кишиневском педагогическом университете имени Иона Крянге Е.Урсу получила блестящую гуманитарную подготовку на филологическом факультете. Совершенное владение румынским, русским и французскими языками расширило кругозор Евгении и обогатило ее духовно.

Чрезвычайно плодотворной была ее педагогическая деятельность в общеобразовательных школах городов Ставчены и Кишинева. Организаторский талант Евгении Урсу ярко раскрылся в должности директора кишиневской общеобразовательной школы №63.

Определяющей чертой индивидуальности Евгении Урсу является особое чутье в сфере открытия одаренной молодежи. И это неудивительно, поскольку музыкальное, театральное, хореографическое и изобразительное искусство составляют неотъемлемую часть ее жизни и побуждают к поддержке молодых талантов не только

в Молдове, но и в Румынии, Украине, Болгарии, России, Армении, Адыгее, Белоруссии, США, Китае.

Разносторонняя общественная деятельность Евгении Урсу играет заметную роль в реализации государственной культурной политики в Республике Молдова. Особенно ярко это проявляется в ее многолетней творческой работе в составе организационного комитета и жюри Международного музыкального фестиваля–конкурса памяти Иона и Дойны Алдя-Теодоровичей «Două inimi Gemene». Многолетняя дружба и чувство большого почтения соединяют Евгению Ивановну с матерью Дойны Алдя-Теодорович – Евгенией Михайловной Марин, директором фестиваля-конкурса и его президентом, сыном выдающихся деятелей культуры – Кристофором Алдя-Теодоровичем.

В конце XX – начале XXI столетия наблюдается возрастание интереса к художественному наследию Иона и Дойны Алдя-Теодоровичей в Украине. В контексте этого процесса при содействии Евгении Марин, Кристофора Алдя-Теодоровича и Евгении Урсу открыт и плодотворно функционирует Кабинет-музей памяти выдающихся музыкантов в Мелитопольском государственном педагогическом университете имени Богдана Хмельницкого. Экспозиция музея содержит большой фонд чрезвычайно ценных фотодокументов, музыкальных изданий, научных трудов, которые всесторонне раскрывают художественное мировоззрение, творческие принципы, глубинную сущность духовного наследия музыкантов.

Культурное сотрудничество между Республикой Молдова и Украиной на современном этапе охватывает различные сферы художественного пространства. Широкая палитра творческой, организаторской, продюсерской деятельности Евгении Урсу в Украине находит отражение в осуществлении новых научно-художественных проектов. Она стала одним из основателей Международного поликультурного фестиваля-конкурса «Переяславский дивограй», который впервые состоялся 23-25 мая 2013 года в ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды». Проведение этого яркого культурно-художественного форума в одном из древнейших городов Украины стало результатом чрезвычайно плодотворного сотрудничества с Е.Урсу ректора университета, действительного члена Академии педагогических наук Украины, доктора исторических наук, профессора В.П.Коцура, декана педагогического факультета, профессора Н.В.Игнатенко, педагогического коллектива кафедры художественных дисциплин и методик обучения. На этом фестивале наши соотечественники имели возможность приобщиться к художественному наследию молдавского народа прошлого и современности. Настоящим открытием для них стало творчество Иона и Дойны Алдя-Теодорович, которое представили на фестивале молодые артисты из Кишинева и Бухареста.

Важным событием в истории молдавско-украинского сотрудничества стал XII Международный фестиваль-конкурс «Două inimi Gemene» памяти Дойны и Иона Алдя-Теодорович, состоявшийся в ноябре 2014 г. в Кишиневе. На форуме Украину в младшей возрастной группе представлял Максим Осадчук из г. Черновцы. Художественное исполнение, прекрасный голос и незаурядные способности этого певца были отмечены жюри Дипломом Лауреата II степени.

Одним из ярких событий фестиваля стало выступление Олега Малыка из Переяслава-Хмельницкого. Этот талантливый певец получил высшее образование в

ГВУЗе «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» и в настоящее время совершенствует свое вокальное мастерство в Национальной музыкальной академии Украины имени П.И.Чайковского. Он является неоднократным лауреатом всеукраинских и международных музыкальных фестивалей. Высокая музыкально-исполнительская культура певца, уникальный по своей красоте голос – лирический тенор большого диапазона, широкая темброво-динамическая палитра звучания и тонкий психологизм воплощения художественной концепции песен решением жюри отмечены дипломом Лауреата I степени.

Значительные художественные достижения талантливой молодежи из Украины на международных фестивалях музыкального искусства во многом отражают культуротворческую деятельность Евгении Урсу в различных регионах Украины. А многие творческие проекты, в которых она принимает участие, душевная щедрость, человечность ее незаурядной личности отражают духовное родство молдавского и украинского народов. Работа Евгении Урсу, как одного из основателей и членов жюри фестиваля «Două inimi Gemene», охватывает несколько аспектов и отличается чрезвычайно высокой культурой. С присущим ей педагогическим мастерством и утонченным художественным вкусом она рекомендует участникам фестиваля те песни композитора, которые позволяют им не только воплотить на сцене их неповторимый художественный мир, но и ярко раскрыть свою творческую индивидуальность.

Познания Евгении Урсу в области филологии выразительно прослеживаются в ее работе с певцами над освоением литературно-поэтических источников, которые легли в основу песенных шедевров И.Теодоровича. Методика воплощения содержания поэтического ряда песни имеет следующую направленность: достижение правильности произношения текстов, написанных на румынском языке; постижение их образного строя, художественной стилистики и национального своеобразия. Широта гуманитарного мировосприятия Е.Урсу проявляется в ее глубоком интересе к современным тенденциям развития песенного творчества в нашей стране. Отражением этого интереса стало включение в программу Международного музыкального фестиваля-конкурса «Două inimi Gemene» песен киевских авторов – композитора Николая Куценко и поэта Александра Демиденко.

Помимо оценивания выступлений участников Е.Урсу осуществляет руководство научным семинаром «Основные тенденции развития художественной культуры в Республике Молдова конца XX – начала XXI столетий», принимает участие в заседаниях «круглых» столов, конференциях для представителей масс-медиа Кишинева и других городов.

Выдающийся поэт нашего времени Григорэ Виеру однажды высказал мысль о том, что Международный музыкальный фестиваль-конкурс «Două inimi Gemene» вызывает в душах людей большую радость: его цель состоит в том, чтобы не только сохранить память о выдающихся артистах, но и сделать их художественное наследие достоянием современного общества. Художественно-просветительская деятельность Евгении Урсу в контексте развития молдавской национальной музыки, международного сотрудничества, в частности, между Молдовой и Украиной, поддержка молодых талантов и обаяние Личности, профессионализм являются ярким примером вклада в музыкальную культуру современности.

Чергеев А.А.

Кандидат искусствоведения, доцент
Крымского инженерно-педагогического университета

О СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ДИРИЖЕРСКО-ХОРОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КРЫМУ

Хоровое искусство Крыма представлено сегодня как сформированная система, частично исследованная в работах о регионе: О.Крипак [2], А.Яцкова [5], Т.Мартынюк [3] и др. Ее составляют следующие компоненты: учебные заведения по подготовке композиторов; хоровые композиторы-профессионалы и любители; хоровое творчество современных композиторов; хоровые общества; подготовка хоровых дирижеров в региональных учебных заведениях; современные хоровые дирижеры; современные хоровые коллективы Крыма (профессиональные, самодеятельные); музыкальные театры; филармония; хоровые концерты; хоровая подготовка в образовательных школах; издание сборников хоровых произведений и хоровых обработок народной песни, менеджмент. Остается актуальным изучение компонента «подготовка хоровых дирижеров».

Симферопольское музыкальное училище им. П.И.Чайковского является Высшим учебным заведением первого уровня аккредитации, в котором в настоящее время обучается более 350 студентов. Дирижерско-хоровое отделение было открыто в 1947 году. «В трудные годы становления большую работу проводили грамотные музыканты, опытные педагоги, настоящие энтузиасты, выпускники Московской консерватории Н.В. Маркова и А.М. Покровский. Они сумели заложить крепкие основы, хорошие традиции, выпустили отличных музыкантов. Одна из выпускниц, Борисова М.Р., после окончания института им. Гнесиных в течение ряда лет руководила хором и возглавляла хоровое отделение, также организовала и руководила народной капеллой «Октава»» [4, 10].

В настоящее время на отделении работают опытные педагоги: Яни Р.П., Вовчаренко Г.А., Кромина Э.А., Прокопец Е.Н., хормейстеры: Сафронова О.Н., Смирнова С.Г. Выпускники училища – руководитель хора «Школьные годы»,

заслуженный работник культуры Украины Заславский В.А., художественный руководитель камерного хора Крымской филармонии «Таврический благовест», заслуженный деятель искусств АРК Николенко В.М. прославили учебное заведение в Европе [4,9]. Сегодня дирижерско-хоровое отделение возглавляет Е.Н.Прокопец, выпускница Одесской государственной консерватории им. А.В.Неждановой (класс А.П.Серебри).

Многолетняя история Симферопольского музыкального училища имени П.Чайковского свидетельствует о том, что здесь получили яркое воплощение традиции академического хорового пения. Становление дирижерско-хорового направления в этом учебном заведении наиболее отчетливо отражает влияние художественной эстетики и педагогических принципов Московской хоровой школы.

На полуострове музыкально-хоровую подготовку студентов осуществляет Крымский инженерно-педагогический университет. Создание университета в регионе продиктовано общей необходимостью подготовки специалистов для общеобразовательных школ и других хозяйственных отраслей полуострова, для решения проблемных вопросов профессиональной занятости высококвалифицированных кадров из числа депортированных народов региона. Так, по состоянию на 2012 – 2013 учебный год получены заявки на подготовку специалистов от Симферопольского управления образования, отдела образования Ленинской районной государственной администрации, Раздольненского, Белогорского, Красногвардейского и других районных отделов образования, Симферопольского, Судакского, Сакского, Бахчисарайского, Армянского, Алуштинского, Ялтинского городского отдела образования и т.д. [1, 5].

На музыкальной кафедре университета функционируют творческие коллективы: смешанный хор (художественный руководитель – проф. Кудусов Д.А.), оркестр русских народных инструментов (художественный руководитель – доц. Федоров С.В.), эстрадно-духовой оркестр (художественный руководитель – преп. Муединов Д.М.); вокальный ансамбль „Экзальте» (художественный руководитель – преп. Мухтерем Э.Ф.), вокальный ансамбль «Танъ йылдызы» (художественный руководитель – ст. преп. Сейтмететова Э.А.), ансамбль скрипачей „Сельсебиль» (художественный руководитель – ст.преп. Алиева З.Э.), фольклорный ансамбль крымскотатарских народных инструментов (художественный руководитель – ст.преп. Комурджи Р.З.), трио аккордеонистов (художественный руководитель – ст.преп. Османов Д.И.).

В университете органично сочетаются традиции реставрации крымскотатарского хорового образования и инновационные тенденции в системе музыкальной подготовки, характеризующие современное культурное пространство России и Европы.

Мы рассмотрели функционирование толь двух учебных заведений, где осуществляется подготовка хоровых дирижеров, однако, можно утверждать, что система дирижерско-хорового образования в Крыму, на сегодняшний день, представлена деятельностью сети учебных заведений среднего и высшего звена, достаточной для реализации региональной программы хоровой подготовки музыкантов-исполнителей и музыкантов-педагогов.

Литература

1. Годовой отчет Крымского инженерно-педагогического университета (рукопись). – Симферополь, 2008. – 15 с.
2. Кріпак О.Л. Концертно-фортепіанний стиль А.Караманова (на матеріалі трьох концертів для фортепіано з оркестром): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист-ва: спец.17.00.03 «Музичне мистецтво» / О.Л. Кріпак. – Х., 2012. – 20 с.
3. Мартинюк Т.В. Історико-теоретичні аспекти взаємовідношень географічного та соціокультурного чинників у явищі регіональної музичної культури на прикладі Північного Приазов'я XIX – XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мист-ва: спец.17.00.01 «Теорія та історія культури»/ Т.В. Мартинюк. – К., 2004. – 35 с.
4. Симферопольское музыкальное училище имени Петра Ильича Чайковского. – Симферополь: Издатель Жерибор, 2010. – 48 с.
5. Яцков О.В. Музична культура Криму 1900 – 1980-х років в аспекті регіоніки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мист-ва:17.00.03 «Музичне мистецтво» / О.В. Яцков. – К., 2012. – 15 с.

СОВРЕМЕННАЯ ХОРОВАЯ МУЗЫКА: ТОЛЕРАНТНОСТЬ СТИЛЕВЫХ НАПРАВЛЕНИЙ

Ключевые слова: современная хоровая музыка, украинская и белорусская композиторская практика, стилевые направления, толерантность.

Keywords: modern choral music, Ukrainian and Belarusian composer practice, style directions, tolerance.

Стилистический облик современной хоровой музыки разнообразен и неодно-
роден. С целью выявления ведущих тенденций в стилевой панораме хорового творче-
ства конца XX века, в рамках данного доклада мы представим некоторые характери-
стики стилевых направлений, сформулированных известными музыковедами, которые,
на наш взгляд, представляют научную ценность и интерес для нашего исследования.

И. Гулеско предлагает типологию стилевых направлений современной хо-
ровой музыки, основываясь на такой константной черте хорового пения, как *мелос*.
Исследователь выделяет следующие направления: *эпико-лирическое; экспрессивно-
психологическое; колористически-сонорное; полистилистика, неосимволическая про-
граммность, системное толкование знаков-символов* [2, 74-75]. Данная типология
интересна по своему замыслу, однако не охватывает все стилевые направления совре-
менной хоровой музыки, - в большей мере она характеризует направления творческого
поиска композитора. В ней не учтено проявление таких стилевых тенденций музыкаль-
ного искусства, как, классические, традиционные и новые, фольклорные и т.д.

В статье Ю. Пучко мы находим иное разделение хоровой музыки, в осно-
ве которого заложены следующие стилевые универсалии: произведения, в которых
культивируются *классические ориентиры; духовная музыка* православной традиции;
партитуры *фольклорного направления; хоровой авангард* [6, 184-185].

Т. Мдивани в белорусской академической музыке выделяет два стилевых
движения: *национально-романтическое* и *конструктивистское* [4]. Данная типоло-
гия охватывает несколько пластов: фольклорно-ориентированный, духовный и нео-
романтический (в первом направлении); авангардизм (во втором направлении).

Эстетико-стилевые направления белорусской хоровой музыки, представлен-
ные в исследованиях С. Баёвой и И. Матюхова практически идентичны.

С. Баёва обозначает следующие: *неофольклорное; неоромантическое; духовно-
концертное* [1].

И. Матюхов ведущими стилевыми течениями полагает: *новую фольклорную
волну; ретроспективную тенденцию; новую сакральную традицию* [5, 12].

Несмотря на достаточно полную характеристику стилевых направлений, в
типологиях Ю. Пучко, Т. Мдивани, С. Баёвой, И. Матюхова, не учтён такой важный
стилевой пласт, как *постмодернизм*.

По нашему убеждению, стилевую типологию современной хоровой музыки необходимо дополнить именно таким феноменом стилевых направлений, как *постмодернизм*, - явление, которое ярко характеризует такую особенность развития современной музыкальной культуры, как «*стилевую толерантность*» [4, 123]. Здесь уместно привести высказывание из монографии В. Диановой, - «Постмодернистское искусство в культуре XX века оказалось вмещающим в себя множество смыслов, среди которых, пожалуй, определяющим является восстановление памяти, воскрешение давно забытого» [3, 237].

Ярким подтверждением вышесказанного являются хоровые произведения украинских композиторов: И. Алексейчук, Ю. Алжнева, В. Библика, В. Брондзи (Мартынюк), Ю. Гомельской, В. Губаренко, Л. Дычко, В. Зубицкого, В. Каминского, Т. Кравцова, В. Мужчиля, В. Рунчака, Е. Станковича, В. Степурко, И. Шамо и др.; белорусских композиторов: Е. Атрашкевич, А. Безенсон, С. Бугасова, Г. Вагнера, А. Гулай, Д. Долгалева, Г. Ермонченкова, В. Каризны, В. Копытько, А. Короткина, С. Кортеса, В. Кузнецова, А. Литвиновского, А. Мдивани, Е. Поплавского, Л. Симакович, О. Ходоско, Л. Шлег и др.

Творчество названных композиторов отмечено поисками новых форм отношения и общения с миром, что привело к стремлению индивидуализировать свою стилевую манеру. Подтверждением сказанного являются слова украинского музыковеда М. Черкашиной-Губаренко: «...безусловно усиливается стремление к поиску своего звукового мира и собственной манеры письма» [7, 164-165.]. Подобную мысль высказывает Т. Мдивани, - «Ни по духу и не по существу эстетической позиции, а по стилевой манере отличаются друг от друга новые классики, новые романтики, бывшие ортодоксальные, а ныне номинальные рационалисты и экспрессионисты уже не по экспрессионистские по концепции» [4, 118].

Таким образом, несмотря на то, что современные композиторы стремятся к контрастному совмещению модусов многообразных эстетических систем, к нетрадиционному использованию широкой палитры звуков и гармонических красок, в их творчестве прослеживается феноменальная черта, - *новая художественная целостность*. Она обусловлена направленностью современной культуры к объединению при сохранении входящей в него множественности.

Из вышесказанного следует вывод, что современная музыка, и в частности, хоровая, при большом жанрово-стилевом разнообразии, характеризуется, с одной стороны, индивидуальным композиторским преломлением музыкальных универсалий разных художественных эпох, с другой стороны, - толерантностью стилевых направлений.

Литература:

1. Баёва С. Белорусские хоры а cappella (1980—1990-е гг.): стиль и исполнительская интерпретация. Дисс... канд. искусств. Минск: Белорусская государственная академия музыки, 2012. - 105 с.
2. Гулеско И.И. Хоровая литература: учебное пособие // И.И. Гулеско. - Харьков, 1991. - 88 с.
3. Дианова В. Постмодернистская философия искусства: истоки и современность: Монография // В. Дианова. - Санкт-Петербург, ООО «Издательство "Петрополис"», - 240 с.

4. Европейская музыка академической традиции: сущность, истоки, современное состояние (на примере творчества композиторов России и Беларуси)/ Т.Г. Мдивани [и др.]; Нац. акад. наук Беларуси.... – Минск: Беларуская навука, 2014. – 377 с
5. Матюхов И. Творчество Виктора Копытько в контексте развития белорусской хоровой музыки в последней трети XX – начале XXI столетия. Автореф. дисс... канд. искусств. С.-П., 2013. – С. 12.
6. Пучко Ю. Сучасна хорова музика: до питання інтерпретації / Ю. Пучко // Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство : [збірка статей]. – К., 2007. – Вип. 23. – С. 184-192.
7. Черкашина-Губаренко М. Украинская музыка сегодня: фрагменты и комментарии //Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: Збірник наукових праць. – Харків: ХДУМ ім. І.П. Котляревського, 2008. – Вип. 22. Аспекти історичного музикознавства. – II. – С. 159-168.

ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У НАВЧАЛЬНО- ХУДОЖНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключові слова: творча самостійність, майбутній вчитель, музичне мистецтво, навчально-художня діяльність.

Key words: creative independence, future teacher, musical arts, educational and artistic activities.

Соціокультурна орієнтація сучасної освіти передбачає створення умов для накопичення особистістю індивідуального продуктивного досвіду, для розкриття її культуротворчого потенціалу. Дана проблема є особливо значущою в процесі вузівської підготовки майбутніх вчителів музики, оскільки характер їх навчальної діяльності опосередкований художньою творчістю, що передбачає специфіку в підходах до практичного осягнення музичного мистецтва.

Найважливішим показником відповідності вузівського навчання сучасним вимогам до якості освіти є самостійна робота студентів, організація котрої традиційно виступає актуальним завданням і в педагогіці музичної освіти. При цьому, в ході оволодіння музичною майстерністю як різновидом художньої творчості важливо не тільки освоєння методики організації самостійної роботи в музичній діяльності, але й досягнення ряду педагогічних завдань: розвиток у студентів самостійності мислення, виховання уміння ініціативно й творчо-синтезуюче освоювати різні сфери музичного мистецтва [5].

Осмислення проблеми самостійної роботи має в педагогіці свою історію, протягом якої спостерігалася зміна підходів до трактування позиції учня: від об'єкта педагогічного впливу – до суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності. Дослідження джерел самостійності особистості, виявлення умов продуктивної основи пізнавальної діяльності надало підстав вченим (Г.С.Батищев, М.М.Бахтін, Д.Б.Богоявленська, Л.М.Куликова, О.М.Леонтьев, та ін.) сформулювати положення про самостійну роботу з позицій культурологічного підходу. Базовою для розробки даного підходу стала концепція взаємозв'язку суб'єктної і суб'єктивної позиції особистості в її цілісному розвитку, згідно з якою джерело активності особистості міститься в самій людині, в її природній основі (теорія “самості”).

Отже, особистість актуалізує свій внутрішній потенціал в дії, завдяки чому розширюється сфера її сприйнятливості до зовнішніх умов. В основі культурологічного підходу до трактування самостійної роботи студентів міститься думка про те, що самостійна робота може бути не тільки засобом накопичення знань і умінь, а й важливим чинником розвитку творчої активності особистості, якщо самостійна робота набуває творчого характеру.

Самостійна робота в такому аспекті розглядається як “якісна характеристика навчально-пізнавальної діяльності особистості, котру не слід зводити лише до якогось обмеженого відрізка часу, протягом якого учень виконує певне завдання, рекомендоване викладачем” [3, 114].

Метою і змістом навчальної діяльності майбутніх вчителів музичного мистецтва виступає художня творчість. Особливості мистецтва визначають вектор їх навчально-пізнавальної діяльності, що, по суті, є художньою, тобто дану діяльність можна визначити як навчально-мистецьку. Одною із специфічних ознак навчально-художньої діяльності, на нашу думку, є виникнення власного художнього образу, що реалізується у виконанні музичного твору. Саме в умовах навчально-художньої діяльності мають створюватися умови для розвитку творчих задатків особистості, реалізовуватися можливості розширення сфери творчої діяльності.

Незважаючи на актуальність і значимість проблеми самостійності у розвитку особистості студента-музиканта, однозначне трактування даного поняття стосовно навчально-художньої діяльності поки що відсутнє. У науково-методичній літературі з проблем змісту музичної освіти застосовуються визначення “творча самостійність”, “самостійне музичне мислення”, “самостійна робота за музичним інструментом”. Відзначимо, що і трактування цих понять є різним, а найчастіше – досить приблизним і загальним. У зв’язку з цим, “поняття самостійності в навчанні музиці взагалі і музичного виконавства зокрема неоднорідне за своєю структурою і внутрішньою сутністю. У власне педагогічному аспекті проблема виховання самостійності учня-музиканта стосується і методів викладання, і прийомів (способів) учіння, і форм організації навчальної діяльності в музично-виконавському класі” [6, 356].

Як свідчить аналіз досліджень, у сучасній музично-педагогічній науці самостійна робота розглядається в декількох значеннях:

- в якості характеристики особистості (“самостійність особистості”);
- як характеристика інтелектуальної діяльності (“самостійність мислення”, “інтелектуальна самостійність”);
- в якості найбільш загального показника – “творча самостійність”.

Необхідно занотувати, що наведені значення не мають суворого розмежування, в багатьох сенсах взаємопов’язані та не виключають один одного. Виховання самостійності досягається в самостійній діяльності, що є складним й багатограним процесом, в ході якого самостійність немов би проходить ряд рівнів. Логіка цього процесу передбачає рух від репродуктивно-наслідувальної діяльності до пошуково-виконавської, і від неї – до творчо-самостійної діяльності.

Ця закономірність була науково обґрунтована Л.С.Виготським у його вченні про “зону найближчого розвитку”, і стала провідною в концепції навчання, де основним є положення про самостійність як провідне новоутворення особистості, що виступає основним показником досягнення ефекту освіти [2]. Теорія розвиваючого навчання та концепція змісту досвіду продуктивної діяльності, котрі були розроблені у вітчизняній дидактиці, отримали творчу адаптацію і щодо сфери музичної освіти. Так, вченими сформульовані принципи розвиваючої музичної освіти і, зокрема, принцип відходу від пасивних, репродуктивних методів навчання, що передбачає таку роботу з музичним текстом, в якій “з максимальною повнотою виявлялася б самостійність, творча ініціатива учня-виконавця” [6, 358].

Базовою характеристикою, котра щільно об'єднує поняття “самостійність мислення” і “творча самостійність”, виступає категорія творчого мислення. На думку Е.Б.Абдулліна, “як музичне, так і психолого-педагогічне мислення нерідко набувають творчого характеру, котрий виявляється в індивідуальному, неповторному баченні й розумінні музики та музично-педагогічного процесу, в знаходженні оригінальних способів вирішення поставлених музично-педагогічних завдань” [1,185]. Отже, стосовно процесу музичного навчання слід говорити про те, що основою розвитку самостійності особистості в музичній діяльності є виховання її творчого (продуктивного) мислення.

Самостійна діяльність студентів передбачає включення до неї операцій, які лише формуються, а також перенесення вже раніше сформованих операцій, навичок і умінь до нових умов. Стимулюючи самостійну розумову діяльність студента, викладач повинен враховувати, що необхідність в активізації мислення виникає у людини в тих випадках, коли з'являються умови, в яких вона не може виконати відомих дій колишніми способами і змушена шукати нові способи дії. Таким чином, важливими умовами формування творчого мислення є активізація сприйняття та музично-слухових уявлень і музично-теоретичні узагальнення, що засновані на взаємодії логічного та емоційного в музиці. Розвинуте творче мислення є основою становлення творчої самостійності особистості музиканта.

У роботах вітчизняних вчених-музикантів (Е.Б.Абдуллін, Ю.Б.Алієв, Л.Г.Арчажнікова, Г.М.Падалка, О.Я.Ростовський, О.П.Рудницька та ін.) самостійна робота учнів пов'язується з творчим характером процесу оволодіння музичною майстерністю, її сутністю і спрямованістю. Оскільки становлення самостійності майбутнього музиканта відбувається в умовах творчої діяльності й має на меті творчі досягнення, в музичній педагогіці ствердилася точка зору, що визначає самостійність як “творчу самостійність”.

Стосовно процесу інструментального виконавства, який є одним з найбільш поширених видів музичної діяльності, творча самостійність зазвичай трактується як здатність самостійно здійснювати весь цикл роботи над твором, створювати свій образ музичного тексту, а також характер виконання музичного твору. Отже, до поняття “творча самостійність музиканта” включаються такі дії, як цілепокладання, вирішення проблемного завдання, рефлексія, самоконтроль і самоаналіз.

Проблема розвитку творчої самостійності в навчанні музики має два близько розташованих, хоча і неоднакових аспекти. Один з них пов'язаний з конкретним результатом відповідної діяльності, інший – зі способами її здійснення: як працював учень над досягненням наміченої художньо-виконавської мети, якою мірою його зусилля носили пошуково-творчий характер [4]. Можливо відзначити, що процес організації самостійної роботи в якості основного компонента має включати розвиток уміння ініціативно та перетворюючи освоювати різні сфери музичного мистецтва.

Отже, у процесі формування музичної свідомості однаково важливим є і те, що набуто студентами в ході навчання, і те, як з'явилися ці надбання, якими шляхами досягалися відповідні результати. Таким чином, становлення творчої самостійності студента-музиканта у навчально-художньої діяльності є найважливішим чинником розвитку індивідуальних креативних якостей особистості як провідного компонента соціокультурного розвитку людини.

Для музично-виконавської педагогіки характерним є усвідомлення важливості творчого характеру самостійної роботи, необхідності цілісного аналізу та теоретичного обґрунтування умов і шляхів її організації. Розвиток самостійності студентів-музикантів розглядається як один з ключових напрямків педагогічної роботи і формулюється у вигляді центрального методичного принципу даного процесу. Основою розвитку творчої самостійності в навчально-художньої діяльності є виховання творчого мислення, важливими умовами формування якого є активізація сприйняття та музично-слухових уявлень, формування музично-теоретичних узагальнень, що засновані на взаємодії в музиці логічного та емоційного начал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллин Э.Б. Теория музыкального образования: Учеб. пособие. – М.: ИЦ “Академия”, 2004. – 268 с.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – СПб.: Союз, 1997. – 485 с.
3. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва: Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
4. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання / О.Я.Ростовський // Навч.-метод. посібник.. – К., 1997. – 234 с.
5. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька / О.П.Рудницька // Навч.посібник. – Тернопіль: “Богдан”, 2005. – 160 с.
6. Цыпин Г.М. Формирование активного самостоятельного творческого мышления учащегося-музыканта/ Психология музыкальной деятельности: Учеб. пособие. – М.: ИЦ “Академия”, 2003. – С.355–364.

Гопка О.В.

Завідувач кафедри постановки голосу
Дніпропетровської консерваторії імені М.І.Глінки

ПРО ІНСТИТУЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Відомо, що кожна з галузей культури містить свої функціональні одиниці – елементи, риси культури. Елементами можуть виступати речі матеріального побуту, знаряддя праці, «специфічні соціальні інститути культури, які організують навколо себе виробництво духовних цінностей (наука, література, мистецтво тощо), їх поширення (школи, вузи, спеціальні художні, музичні, культурно-освітні навчальні заклади, бібліотеки, музеї тощо). Ними можуть бути і самі ідеї, наприклад, ідея еволюції, ідея адаптації, ідея відносності, ідея національної самосвідомості, які теж організують навколо себе наукові, філософські системи, різноманітні інтелектуальні напрями» [6]. Інституціональний прошарок закладений у структурі духовної культури суспільства, й, відповідно, присутній у структурі регіональної музичної культури.

І.Циганкова відзначає, що проблемне поле дослідження інституціональної системи музичної культури (далі по нашому тексті “ІСМК” – О.Г.) залежить від тих соціальних завдань, які вона виконує [7, 540]. Інтенсифікація розвитку усіх сфер життя в інформаційному, технократичному суспільстві призводить й до помітних зрушень у функціонуванні системи музичної культури, зокрема її інститутів.

Зокрема, Є.Куц доводить, що утвердження концепції «штучного» (синтезованого) звуку набуло парадигмального статусу і визначило один із векторів розвитку музичного мистецтва в умовах глобалізації і культурних трансформацій ХХ ст., а “аналіз технологічних принципів, втілених у тих чи інших зразках інженерної творчості, є актуальним з точки зору концепції технічного детермінізму і сприяє виявленню й класифікації основних засад формо- та стилетворення у контексті сучасних музичних практик” [3, 4]. Отже, можна зробити висновок, що сьогодні змінюється не тільки зміст, форми музичної культури, але й функціонування музично-художньої освіти, концертно-філармонійної, музично-театральної, нотовидавничої діяльності тощо як її інститутів.

Питання становлення інститутів музичної культури та їх функціонування почали виникати наприкінці ХІХ ст. і розроблялись упродовж ХХ ст. у наукових роз-

відках музикознавців, соціологів, культурологів [7, 540]. Ми вважаємо, що дослідження ІСМК має інтегративний, міждисциплінарний характер. Тут може існувати коло дослідницьких ракурсів: музикознавчий, історичний, соціологічний, інформаційний, аксіологічний, естетичний, культурологічний та ін., більшість з яких перехресчуються, переходять один до одного, дифундують тощо.

І.Циганкова відзначає, що “вивчення інститутів музичної культури, переважно, не було спеціальною темою досліджень істориків музики. Тим не менш вітчизняні музикознавці, такі як Т.М.Ліванова, Б.В.Асаф’єв, Ю.В.Келдиш, Л.О.Рапацька та ін. у своїх працях не змогли пройти повз окремих питань інституціонального функціонування музичної культури Росії” [7, 540]. Можна констатувати, що українські музикознавці, зокрема, автори підручників з історії української музики так само враховують інституціональний прошарок музичної культури та його функціонування при описанні тієї чи іншої епохи. Сучасні підручники та навчальні посібники з історії української музики охоплюють весь спектр сучасної методології історичного музикознавства: широко використовуються можливості культурологічного, комплексного (системного) підходу до розвитку української музики, інтенсивно оновлюється інформація про молодих композиторів, а також зберігається традиція жанрового, стильового аналізу творів.

Проблематика соціокультурних функцій інститутів музичної культури більш яскраво представлена в дослідженнях соціологічного спрямування. Соціологія музики, за визначенням А.Сохора, Ю.Капустіна представлена трьома напрямками. Теоретичний напрям досліджує загальні закономірності взаємодії музики та суспільства, розробляє типологію музичних культур; історичний – факти історії музичного життя суспільства; емпіричний – факти, які відображають роль музики в сучасному суспільстві, зокрема: статистичні звіти про відвідування концертів, продаж дисків, роботу самодіяльності, спостереження над музичним, театральним життям тощо [4]. Отже, в предметний простір соціології музики закладений інституціональний прошарок.

Т.В.Адорно в роботах «Філософія нової музики» (1958), «Вступ до соціології музики», «Соціологія музики» (1962) «детально розглядає функціонування таких інститутів музичної культури як творчість, виконавство, нотовидавництво, концертно-філармонійна і музично-театральна діяльність, радіотрансляція, звукозапис, аналізує соціальну значущість цих інститутів в сучасному суспільстві» [7, 541]. В «Соціології музики» Т.Адорно представлено панораму інститутів музичної культури, яку можна інтерпретувати як ІСМК [1].

У роботах А.Сохора «Музика та суспільство», «Виховна роль музики», «Музика як вид мистецтва», «Про специфіку самодіяльного мистецтва», «Розвиток музичної соціології у СРСР», «Про масову музику», «Соціологія і музична культура», «Питання естетики і соціології музики» та ін. яскраво представлені теоретичні основи музичної соціології як науки, а також, що важливо для тематики нашого дослідження, сформувався системний підхід до музичної культури суспільства. Висхідною настановою для науковця є позиція, що музична культура є явищем більш широким, аніж музика; остання входить до неї в усіх її, залучаючи соціальні, проявах: сфера музикування, музичної практики [5]. Підтверджується предметне поле музичної культури як духовно-матеріального явища, зміст якого складають музичні образи, інтер-

еси, ідеали, норми, погляди, смаки тощо як прояви суспільної музичної свідомості; форми фіксації музики та її відображення для функціонування в суспільстві – ноти, звукозапис, висловлювання, музична «поведінка»; матеріальні носії (музичні інструменти, технічні засоби поширення музики, приміщення тощо) [5,6].

Обґрунтування інституціонального прошарку культури міститься в багатьох культурологічних розвідках, спрямованих й на проблему особистості. Зокрема, І.Афанас'єва позначає, що соціокультурні інститути є ресурсом, що забезпечує розвиток та становлення особистості як суб'єкта культури. Науковець розглядає, зокрема, освітні установи як базу для інкультурації та становлення суб'єктів культури [2, 2].

Таким чином, на підставі розглянутих джерел можна стверджувати, що сьогодні поняття ІСМК вже визначено, представлено як системне явище зі своїми структурними елементами і має великий вплив на функціонування музичної культури суспільства. Дослідження ІСМК має міждисциплінарний характер.

Література

1. Адорно Теодор В. Избранное / Теодор В. Адорно. – М.-СПб.: Университетская книга, 1998. – 435 с.
2. Афанасьева И.В. Художественный конкурс как средство актуализации процесса становления субъекта культуры: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. культурологии / И.В.Афанасьева. – Кемерово, 2011. – 18 с.
3. Куц Є.В. Електромузичний інструментарій як еволюційний фактор музичної культури ХХ – початку ХХІ століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: 26.00.01 – теорія та історія культури/ Є.В.Куц. – К., 2014. – 20 с.
4. Сохор А. Н., Капустин Ю. В. Социология музыки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru>
5. Сохор А. Музыкальная культура общества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://music.prspartner.com/muskultura/3.html>
6. Соціологія культури Предмет та об'єкт соціології культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.br.com.ua/33013>
7. Цыганкова И.Г. К проблеме изучения современной институциональной системы музыкальной культуры / И.Г.Цыганкова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. Вып.74 – I. – 2008. – С.539-543. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru>

СУБ'ЄКТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Проблема суб'єктного прошарку художньої культури є на сьогодні достатньо розвинутою в науковому просторі теоретичної та історичної культурології. Вона охоплює декілька аспектних магістралей пізнання, базуючись на розробці такого складного й інтегративного явища як людина та її роль в культурі.

Культурологи наголошують на відтворенні активністю суб'єкту як суб'єктивних, так і об'єктивних засад культури. Як суб'єкт культурної діяльності людина втягнена не тільки в процес суспільного відтворення, але й – більший або менший мірі усвідомлено і цілеспрямовано – у процес самовиробництва, творення себе як цілісного та універсального індивіда. Якщо людина не є творцем, суб'єктом культури. – то і саме засвоєння культурного успадкування стає фікцією – на рівні як індивідуального, так і суспільного буття. Тому сучасні дослідники всі більш акцентовано пов'язують становлення і розвиток культури особистості із самовдосконаленням останньої, визначаючи два боки культури, її діалектично взаємопов'язані та протилежні початки, але неможливі одне без одного: зовнішній – матеріальні та духовні цінності, та внутрішній – сама людина, свідомо, цілеспрямовано й активно, яка оволодіває своїми відношеннями до світу і до себе.

Оскільки «культура є суспільною діяльністю» (В.Межуєв), в якій відбувається становлення особистості, її формування можливе лише в діяльності й через діяльність. За С.Рубінштейном, «суб'єкт у своїх діяннях, в актах своєї творчої самодіяльності не тільки виявляється і проявляється, але він у них створюється і визначається. З того, що він робить, можна визначити те, що він є: напрямком його діяльності можна визначити і формувати його самого» [2, 94].

Науковці стверджують, що провідним суб'єктом культури є людство, народна маса будь-якого часу яка виступає творцем культурного багатства. Різноманітність умов і форм діяльності людини вимагає від дослідників конкретизації поняття суб'єкта культури, виділяючи великі та малі групи людей.

Зокрема етнічні відмінностей культур народжують феномени нації й народності як суб'єкти національної культури. Базовими категоріями для виявлення специфіки цих суб'єктів є національний характер, національний менталітет, національний світогляд тощо, втіленням особливостей культури є фольклор, типові форми житла, костюму, художніх промислів. При дослідженні культури та її суб'єктів на перший план виходять інститути, які найяскравіше презентують цю культуру – держава, релігійна громада церква тощо, соціальні, соціодемографічні групи, класи, молодіжна субкультура, культурні відмінності між чоловіками і жінками.

Стійкими механізмами передачі культурної інформації загального і спеціального призначення є професійні групи і сім'я. У процесі сімейного виховання дитина

засвоєне рідну мову та найважливіші цінності життя. Зусиллями сімейного колективу забезпечується основа всього подальшого життя людини в суспільстві.

Наведені вище теоретичні положення проблеми суб'єктного прошарку художньої культури можна адаптувати й до матеріалу музичної культури.

Структура творчої особистості залежить від структури її діяльності. Модель людської діяльності визначає природу мистецтва. До структури моделі входять: діяльність суб'єкта, спрямована назовні (пізнання, оцінювання, праця, комунікація) та діяльність суб'єкта, спрямована всередину (самопізнання, самооцінка, самостворення).

Багато дослідників художньої, зокрема музичної культури опираються на інтерпретацію народу як суб'єкту мистецтва. Народ бере участь в самому процесі художньої творчості, є творцем, носієм, охоронцем мови та культури, в полі якої протікає художня творчість, виробляє та береже в своїй історичній пам'яті усі передумови мистецтва, створює арсенал образів, з якого професійний мистець вичерпує власну образну систему [1].

В масиві наукової літератури з проблеми суб'єктного прошарку музичної культури суб'єкти творчої діяльності описані більш детально. Так, А.Сохор виділяє всередині її професійної галузі авторів письмової та усної традицій, підкреслюючи, що професіоналізм письмової традиції розвивався композиторами та виконавцями Західної та Центральної Європи ще з раннього середньовіччя [3].

Отже, розглянувши теоретичні засади культурологічної проблеми суб'єктного прошарку художньої культури, їх наукову адаптацію до сфери музичної культурології, ми виділяємо типи суб'єктів музичної культури, за якими необхідно розглядати специфіку її регіонального прояву. Оскільки художня й зокрема, музична культура концентруються навколо людини, типологія суб'єктів охоплює всі рівні системи музичної культури суспільства:

- суб'єкти творчої діяльності;
- суб'єкт народної творчості й художньої самодіяльності;
- суб'єкти освоєння мистецтва (публіка та її різновиди);
- суб'єкти художньо-критичної діяльності (художні критики, рецензенти, публіцисти, художні редактори);
- суб'єкти, що організують художній процес, поширюють і пропагують твори мистецтва;
- суб'єкти, які готують публіку до художньої діяльності (педагоги та ін.);
- суб'єкти, що сприяють відтворенню художнього процесу.

Література

1. Гриненко Г.В. Искусство / Г.В.Гриненко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com>docs/index-47964.html>
2. Розов Н.С. Культура, ценности и развитие образования / Н.С. Розов. – М., 1991. – 118 с.
3. Сохор А. Музыкальная культура общества / А. Сохор [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// music.prsiterun.com>muskultura/3.html](http://music.prsiterun.com>muskultura/3.html)

Идрисова М.А.
старший преподаватель
Крымского инженерно-педагогического
университета

ПОТЕНЦИАЛ МЕТОДОЛОГИИ ПОСТМОДЕРНА В ИССЛЕДОВАНИИ СРЕДНЕВЕКОВОЙ КУЛЬТУРЫ

В современной научной ситуации феномен культуры целесообразно анализировать в связи с явлениями модерна и постмодерна. Со второй половины XX в. проблемы культуры исследуются в условиях межкультурных взаимодействий и глобализационных процессов.

Проявление феномена постмодерна в философии и культуре совпадает с началом перехода некоторых западных стран к постиндустриальному информационному обществу, примерно с конца 60-х гг. XX в. Понятие постмодерна достаточно многогранно, что затрудняет точную формулировку его определения. «Постмодернизм — обозначение эпохи, состояния сознания, типа культуры, философской парадигмы второй половины XX в. Постмодернизм можно рассматривать как особый тип мировоззрения, ориентированный на формирование такого жизненного пространства, в котором главными ценностями становятся свобода во всём, спонтанность деятельности человека, игровое начало» [3, 22].

Многие западные культурологи, имеющие отношение к данной парадигме, во многом сходятся во мнении, отмечая деструктивность, расчленённость, плюралистичность таких феноменов, как: философия, сознание, истина, просвещение, культура, общество, человек. Иными словами, можно предполагать, что абсолютно все составляющие Бытия достаточно сложны, многомерны или многоинтервальны по своей сути, с точки зрения постмодерна. Философская интерпретация культуры в контексте постмодернизма значительно претерпевает изменения, также как и сама культура. Объяснением тому является тот факт, что «предмет научного исследования, как и само научное знание, приобретает субъективные черты, происходит переосмысление понятий объективности и истин-

ности знаний. Погружение научного знания в культуру, в структуру социальных отношений какой-то исторической эпохи трансформируют предмет изучения и знания о нём» [2, 14].

Очевидно, что именно в подобной ситуации наиболее уместно обратиться к одной из философских парадигм эпохи постмодерна – интервальности. Одним из основополагающих составляющих теории интервальности является понятие интервальной ситуации, точки отсчёта или интервала абстракции. Упоминание о, такого рода, положениях интервальной парадигмы уместно сопоставить с соотношением понятий познающего субъекта и предмета познания. В зависимости от того, в каком соотношении в каждой интервальной ситуации или точке отсчёта находятся субъект и объект познания, будет формулироваться определённая научная истина. Следовательно, результаты исследования культуры какой-либо исторической эпохи, в частности, культуры Крымского ханства так же должны зависеть от соотношения интервальной ситуации или точки отсчёта (позиции познающего субъекта) и интервала абстракции (объекта познания).

Степень объективности исследования данного феномена, таким образом, во многом будет определяться позицией исследователя, с точки зрения его научно-мировоззренческих предпочтений. Выявление специфики культуры Крымского ханства с позиций типологии культур позволит более обоснованно исследовать её в контексте постмодернистской философии. Очевидно, что возможности постмодернистской философии в этом смысле достаточно многообразны и неоднозначны, поскольку само её определение и выявление тех или иных представителей данного направления отличаются значительной многогранностью и расплывчатостью. В широком смысле нет даже более или менее точных временных границ формирования и развития философии постмодерна, хотя более распространено мнение относительно второй половины XX – начала XXI вв. Так же следует, в данном случае, учесть достаточную относительность в выявлении типологии культуры Крымского ханства. Принадлежность её к средневековому типу – одна из предполагаемых версий. Анализ смыслообразующих составляющих конкретной средневековой культуры в контексте эпохи глобализации, исследование философских идей и ценностей культуры Крымского ханства в условиях мультикультурализма возможно осуществить посредством методов одной из философских теорий постмодернизма – интервальности.

Отдельные составляющие исследуемого типа культуры, такие как: художественная культура, мировоззрение, личность, экономика целесообразно типологически сравнить с их интерпретацией в эпоху постмодерна. Методологической основой для исследования такого рода сравнений стали труды А. Гуревича, В. Гумбольдта, Л. Гумилёва, Н. Данилевского, М. Кагана, С. Лебедева, Ф. Лазарева, А. Марковой, Ф. Флиера. Атрибутами эпохи постмодерна являются плюрализм и мультикультурализм (паритетное сосуществование всех исторических типов ментальности).

Интервальный тип мышления имеет свою историю развития, начиная от сферы естественнонаучного знания, постепенно приобретая актуальность в области гуманитарных наук. Зародившись в 60-е годы XX века, и пройдя длительный путь эволюции, интервальность нашла широкое обоснование в ряде исследований. Впервые сформулированный и нашедший отражение в работах Ф.В. Лазарева, феномен интервального мышления находит своих последователей в исследованиях: М.М. Но-

восёлова, М.К. Трифиновой, В.Н. Сагаатовского, Ю.Ф. Вилесова, Л.Б. Баженова, Лю Шу Цзы, П.А. Шапчица и целого ряда других. Обобщённое представление о данном явлении возникает на основе его ведущих тезисов, таких как многомерность мира и плюрализм закономерностей разного уровня. Универсальность философской методологии интервальности позволяет его применение для анализа явлений разного порядка, в том числе и культуры определённого типа.

Интервальность, как одно из характерных философских течений XX века, наряду с другими современными направлениями, появившись в 60-е годы, становится еще более актуальной в начале XXI столетия. Актуализация данного феномена обусловлена усложнением всех жизненных реалий современной эпохи. Различные глобализационные процессы, ускоряющие движение земной цивилизации к критической черте, требуют своего глубокого осмысления посредством продуманной, категориально и содержательно насыщенной философской методологии. Одной из подобных парадигм, на наш взгляд, на рубеже веков и тысячелетий должна стать именно интервальная методология. Поскольку философский анализ определенных рубежных состояний развития системы, каковой в данном случае являются социум, природа, наука, культура позволяет каким-либо образом направить их к более позитивным вариантам функционирования, то естественным становится выбор конкретного типа философствования. Безусловно, интервальность не является единственным философским течением, фокусирующим свое внимание на подобных проблемах. В определённой мере к исследованию такого рода проблем были направлены такие философские течения, как: структурализм, системный подход, герменевтика, феноменология [1, 93].

Практическая неизученность художественной культуры Крымского ханства с позиций философско-культурологического анализа, её актуализация на современном этапе, являются основанием для выявления характерных тенденций изучаемой проблемы в контексте интервальности.

Литература

1. Лазарев Ф. В. Философия / Ф. В. Лазарев, М. К. Трифинова. – Симферополь: Сонат, 1999. – 352 с.
2. Маркова А. Н. Культурология. История мировой культуры / А. Н. Маркова. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 600 с.
3. Нарижный Ю. Философия постмодерна / Ю. Нарижный // Философия и культура в эпоху постмодерна [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://postmodern.com.ua>

Бекжанова Мария Сарбаевна,
ассистент кафедры акушерства и гинекологии №1,
Западно-Казахстанский государственный
медицинский университет имени Марата Оспанова

THE ISSUES OF PREVENTION OF ENDOMETRIOSIS

Abstract

The article is aimed to define the prevention measures in endometriosis. There described the process and results of the research conducted in order to identify those measures. We had also the objective to prove a possible pathogenesis of endometriosis, according to which the violation of the “short time pregnancy” (even before it is possible to diagnose) may contribute to both the development of external genital endometriosis and adenomyosis.

Key words: endometriosis, prevention measures, short time pregnancy, ovulation, fertilization

Introduction

Despite numerous research studies on the issue of endometriosis, there is still no common opinion about the etiology and pathogenesis of the disease and its prevention measures. According to modern ideas from a large number of references, endometriosis is a multifactorial dishormonal immune-dependent and genetically determined disease characterized by symptoms of ectopic endometrial cell activity and its growth [1, 32].

The most common theory in the area is the combination of implant and immunological theories [2, 89-92], supplemented by RW Shaw (1993): “Endometrial fragments travel through the fallopian tubes of all women, but their fate depends on the immune response of the body. In the centers of accumulation of epidermal growth factor, insulin-like growth factor and TNF- α , mutation or inactivation of the p53 gene in the background enhance the expression of oncoproteins (protooncogenes) – c-myc, c-fos, c-bcl, which lead to increased proliferation.

In this case menstrual blood reflux has been proved by 90% of women during laparoscopic operations performed for various reasons during menstruation [2, 3]. However, it is unknown whether each menstrual cycle has such a throw of menstrual blood. In order to occur, the cells have to be special so that adhesion, further growth and function of endometrial cells, occurs. They must be “viable” and activated. Such a “viability” can occur due to natural activation of the endometrium during pregnancy.

A significant number of pregnancies keep unnoticed and stop before menstrual bleeding or along with it in terms of expected menstruation. Endometriosis can be a consequence of repeated pregnancies that are broken and interrupted even before they are diagnosed (“pregnancy of short time”), but which trigger a cascade activation of the endometrium.

Violation of “short time pregnancy” may contribute to the development of endometriosis. Furthermore, this hypothesis is a possible pathogenesis of endometriosis reflects the development of external genital and internal endometriosis (adenomyosis).

Description of the studied issue

It is known that 40% of all pregnancies end up with the death of a fertilized egg or with blastocyst in the first 1-3 weeks, i.e. before pregnancy is diagnosed [4, 30]. It is assumed that 50% of the failures are associated with genetic disorders (genetic and / or chromosomal aberrations) [5, 13-17]. In 90% of cases the cause of developmental disorders of pregnancy and the formation of the embryo and fetus may be epigenetic abnormalities, such as changes in the immune regulation of pregnancy [4, 6, 7]. Since four, eight cellular division stage and before the preimplantation period all tissues of the future embryo bring alloantigens, which can lead to immune rejection [2, 4]. Perhaps, violation of immune regulation in histogenesis of pregnancy may be a key element in the formation of endometriosis. The onset and progression of a normal pregnancy is a great success. This is a combination of a huge number of favorable conditions. Ovulation must occur. Ovum should be capable to fertilization 24-48 h., after which it dies.

During this period vial fallopian tube gets fertilized, and here there is a possibility of "selective fertilization," in which the sperm is selected with marked differences in alleles of the main histocompatibility complex [2, 6]. Mergers of genetic material must be adequate and pass the first division of the zygote. During cell division, the blastocyst begins 04/08/16 secretion of β -human chorionic gonadotropin (β -hCG), and at any moment violations can happen resulting in death blastocyst. Violation of unipotent cell differentiation processes can lead to cardiac development at the stage of 8 blastomeres [3, 16]. Blastocyst begins to separate from the group of cells – staintitrofblast, which will become a "anchor" for adhesion to the endometrium. Endometrium should be prepared for implantation. Endometrium and staintitrofblast produce connection for successful integration. Semi-alien genetic material can cause immunological attack to the maternal organism. Further, the blastocyst dives in the uterine wall. At this point, according to the conventional view, subtle differentiation processes of 3 germ layers take place [16, 5-6]. Any violation at this time will lead to its death, and the subsequent menstruation-like reaction may be perceived by a woman as ordinary, having no difference from all other periods and even begin at the same time as real expected menstruation [4, 25].

Endometrial cells have already been activated and have progressive growth, they are invasive and are characterized by proliferative activity due to the presence of growth factors. This endometrium has different properties in comparison with the normal one, "non-pregnant" endometrium [5, 14]. Thus, after the breach of "short time pregnancy" with menstruation-like bleeding at the same time as the expected menstruation the throw of menstrual blood with elements of "viability" of the endometrium can occur in the peritoneal cavity and/or invasion of activated beginning of pregnancy endometrium in the uterine wall [6, 26-30].

These assumptions allow us to formulate the concept, according to which one of the pathogenetic pathways of endometriosis may be a violation "pregnancy scanty period" (before the next expected menstruation), in which activated and "viable" endometrium has an increased affinity for maternal tissues [7]. During pregnancy this causes the development of adenomyosis (intussusception due to endometrial implantation) and get into the abdominal cavity. Consequently, we can often observe menstruation-like bleeding. It is clinically indistinguishable from the usual menstrual bleeding. According to our observations, menstruation-like bleeding following the termination of the "miserable" = "failed" =

“biochemical” pregnancy is not different from a regular period, and is regarded as ordinary by a woman. Further, this “activated” endometrium can be converted into endometrioid heterotopia (Fig. 1) or foci of adenomyosis [8, 40].

Patients with endometriosis may be divided into three types, and one patient often comes across succession of these characteristics.

- Young active woman with delayed reproductive plans.
- A woman whose dominant desire is to become pregnant. She does not protect, monitor ovulation. She constantly tries to get pregnant.
- A woman of reproductive age with a permanent illness, neurotic type, with pain in the lower abdomen, avoid regular sexual intercourse, especially before menstruation due to dyspareunia, with a long, painful and heavy menstruation, vivid premenstrual syndrome [10, 6-8].

All of these women have common characteristics. In most cases they are regular ovulatory menstrual cycle and lack of reliable contraception (in particular, with the onset of sexual activity is not used combined hormonal contraceptives – CHC), but only barrier, physiological calendar, coitus interruptus, and other methods) [11,5].

In addition, endometriosis is found predominantly in women of reproductive age after the onset of sexual activity. The girls before sexual debut and postmenopausal women rarely have it, and it requires further study to verify the diagnosis. It is also known that in postmenopausal period endometriosis does not occur, but only stays while receiving hormone replacement therapy.

Materials and methodology

Based on the data, in order to identify women with the risk for the development of endometriosis, it was decided to evaluate the level of β -hCG in the 25-27 th day of the menstrual cycle in healthy non-pregnant women of reproductive age, who did not protect against pregnancy and had been trying to conceive for the last six months.

It is known that the most accurate method of diagnosis of pregnancy is the β -hCG. HC products are registered from the moment of the implantation of tsintitrofolasta and appears in blood already on 6-8-th day after fertilization. There is evidence that β -hCG begins to produce even before implantation. The minimum concentration for detection of pregnancy is 10-15 IU / L. In the period of expected menses its concentration can reach 50-250 IU / L, which corresponds to 2 weeks gestation [16, 3].

We evaluated the performance level of β -hCG on the 25-27 th day of the menstrual cycle of 56 healthy non-pregnant women of reproductive age (18 to 43 years; average age is 27 -36 years), who did not protect against pregnancy and were planning it. We carefully collected complaints and history of all the patients. We conducted a general inspection and a special gynecological study and physical examination, ultrasound research of genitals. There was defined a hormonal blood profile. All of the women did not use contraception during the last six months and were ready for pregnancy. In the previous history there was no invasive intervention in the uterine cavity.

The menstrual cycle is regular. On average, $14 \pm 1,33$ years for 4-5 days after 27-30 days. Patients consulted the gynecologist about the lack of pregnancy.

Research results and discussions

Analysis on β -hCG of 48% of women aged from 18 to 43 years on 25-27 th day of the menstrual cycle was negative.

43% of women aged from 19 to 35 years (average age is $27,5 \pm 8,36$ years) had the level of β -hCG on the 25-27 th day of the menstrual cycle higher than normal and was within 10,52-276,3 IU / l, which corresponds to the period of 1-2 weeks gestation (Fig. 2). Average β -hCG is about 40 IU / L, while the normal rate is 0-5.0 IU / l. At follow-up observation, progression of pregnancy of these patients, 43% were found (menstruation is at the normal time, without any peculiarities).

7% of women on the 25-27-th day of menstrual cycle had the following results: hCG was 385,6-3818,0. At follow-up observation we revealed ongoing pregnancy.

Conclusion

In this research, we hypothesized a possible pathogenesis of endometriosis, according to which the violation of the “short time pregnancy” (even before it is possible to diagnose) may contribute to both the development of external genital endometriosis and adenomyosis. This allows to regard endometriosis as a disease among women of reproductive age with preserved menstrual function and ovulatory menstrual cycle, particularly, women, who do not use hormonal contraceptives, with failed and unnoticed “short time pregnancy” in the history. Those pregnancies go on without any manifestation, and neither the woman nor the doctor knows about it. Indeed, patients with endometriosis are often barren. But the question of superiority of infertility in endometriosis remains open. Perhaps the type of infertility and undeveloped (“not held”) “short time pregnancy” is one of the essential links in the pathogenesis of endometriosis and, especially, adenomyosis, where only the tube reflux does not answer all the questions.

The reasons for termination of pregnancy and the mechanisms of aggressive introduction of “activated” (viable) cells of the endometrium require further study. Since endometriosis is a disease of ovulating women, and the most reliable method of contraception is the use of combined hormonal contraceptives, which lead to the suppression of ovulation, modern and pathogenetically substantiated measure its prevention is the use of micro-dozed combined hormonal contraceptives from the early age and reproductive intergenetic intervals [13].

Rather effective micro-dozed combined hormonal contraceptive is NuvaRing which has minimum side effects, including the lack of primary metabolism in the liver. NuvaRing’s main advantage is the fact that it is easy to use (1 per month), has no effect on

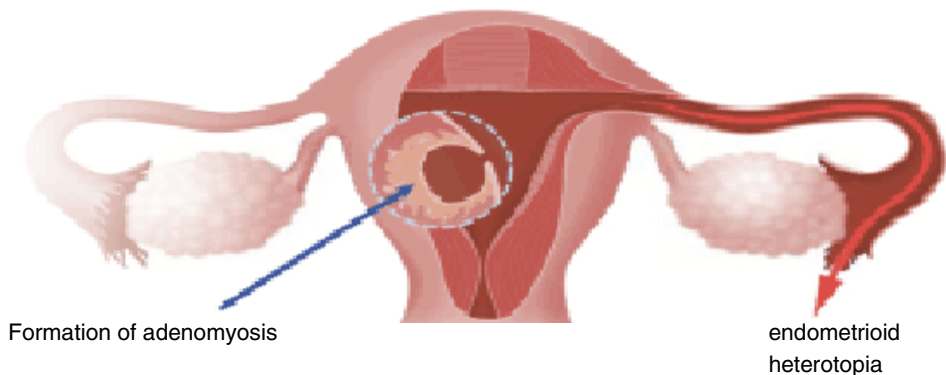

Fig 1. Assumed mechanism of endometriosis formation in case of “failed” pregnancy

weight, with the possibility of early reproductive age (in fact just after the onset of sexual activity), the daily stable concentration of hormones, the use of other drugs.

References

1. Ginekologia: nacionalnoe rukovodstvo. – M.:ΓЭOTAP–Media, 2007. – p.1072.
2. Halme J. et al. Retrograde menstruation in healthy women and in patients with endometriosis // *Obstet. Gynecol.* –1984.–Vol. 64.– P.151 –154.
3. Liu D. T. Y., Hitchcock A. Endometriosis: its association with retrograde menstruation, dismenorrhoea and tubal pathology // *Br. J. Obstet. Gynecol.*– 1986.– Vol. 93.– P.859 – 862.
4. Radhupathy R. Th1–type immunity is incompatible with successful pregnancy// *Immunol. Today.* – 1997. –Vol.18,10. – P. 487–451.
5. Balakhgonov A.V. Oshibkirazvitiya. – St.Petersburg, 2001.
6. PoletaevA.B., AlievF., MaltsevaL.I. Immunopatologiya beremennosti I zdorovyе rebenka // *RMZh. Mat I ditya.*– 2010. –18 № 4.– p. 162–167.
7. SuhiiG.T., VankoL.V. Immunologiya beremennosti.– M.: Published in PAMH, 2003.
8. BazanovG.A., KonenkovV.I., Mikhailenko A.A., PokrovskiyV.I. Rukovodstvo po klinicheskoi immunologii I allergologii, immunogenetike, immunofarmakologii. – Published in Triada, 2005.– 1072
9. Green D.R., Wegmann T.G. The immunotrophic role of T cells in organ generation and regeneration // *Ptogr. Immunol.*– 1986. –Vol. 6. –P.1100–1112.
10. Ageenko A.I. Litso raka.– M.: Medicina, 1994.
11. Mayanskiy A.N. Mikrobiologiyadlya vrachei. – N.Novgorod: Published in HMGA, 1999.
12. OsugaY. Novel therapeutic strategies for endometriosis: a pathophysiological perspective // *Gynecol. Obstet. Invest.*– 2008.–Vol. 66 (Suppl 1). –P.3–9.
13. Chung H.W., Wen Y., Choi E.A. et al. Pleiotrophin (PTN) and midkine (MK) mRNA expression in eutopic and ectopic endometrium in advanced stage endometriosis // *Mol. Hum. Reprod.*– 2002.– Vol. 8(4).– p.350–355.

Павлишин А.В.

Кандидат медичних наук, доцент кафедри психологічних та педагогічних дисциплін із секцією безпеки життєдіяльності людини. Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Власенко В.Г.

Аспірант кафедри військово-польової та амбулаторної хірургії. Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського, Україна.

ОПТИМІЗАЦІЯ АДАПТАЦІЇ ШКІРНОГО АВТОДЕРМОТРАНСПЛАНТАТА ДО РАНОВОЇ ПОВЕРХНІ ЗА ДОПОМОГОЮ СИЛІКОНОВОЮ КАМЕРИ З ОТВОРАМИ У ХВОРИХ НА СИНДРОМ СТОПИ ДІАБЕТИКА

Ключові слова: синдром стопи діабетика, автодермопластика ран, силіконова камера.

Key words: diabetic foot syndrome, autodermoplasty, silicone camera.

За результатами оцінки експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, кількість хворих на цукровий діабет (ЦД) у світі на даний час перевищує 120 млн., продовжуючи зростати в геометричній прогресії [1-5, 7].

Синдром діабетичної стопи (СДС), як пізні ускладнення, протягом життя виникає у 80 % хворих на ЦД, приводячи до розвитку гнійно-некротичних уражень нижніх кінцівок у 50-79 % хворих, які можуть бути безпосередньою причиною високих ампутацій [2-6, 8].

В роботі проаналізовані результати комплексного лікування 1127 хворих на ускладнені форми СДС, які знаходилися на стаціонарному лікуванні в клініці кафедри загальної хірургії ВДНЗ "Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я.Горбачевського" протягом 2002-2015 років. Чоловіків було 676, жінок – 451, віком від 18 до 75 років (середній вік $54,8 \pm 3,6$ роки). Цукровий діабет I-го типу встановлено у 184 хворих, II-го – у 844, вперше виявлений – у 99 пацієнтів. За патогенетичною формою ураження хворі розподілилися наступним чином: невропатична форма – 349 хворих, ішемічна – 236, та змішана – 542. Із супутніх захворювань найчастіше діагностували ішемічну хворобу серця (45,6 %), гіпертонічну хворобу (21,8 %), ожиріння (58,9 %), патологію легеневої системи (32,4 %).

При виборі хірургічної тактики з виконанням органозберігаючих втручань, нами враховувалися патогенетичні механізми розвитку СДС, характер та глибина розповсюдження гнійно-некротичних процесів, склад мікрофлори, варіанти клінічного перебігу, а також показники периферичного кровопостачання. Саме такий підхід дозволяє на перших етапах прогнозувати необхідний об'єм і характер оперативного втручання, з моделюванням ранової поверхні та виду її пластичного закриття шкірним клаптом з наступною фіксацією силіконовою пластиною з отворами.

Визначальним фактором, який впливає на перебіг патологічного процесу та характер оперативного втручання є показники периферичної гемодинаміки.

Мікробіологічне дослідження ранових дефектів дозволило виділити значний спектр мікроорганізмів, з досить високою колонізацією (3,56-5,43 lg КУО/г) та кількістю в рані (10^7 - 10^9 мікроорганізмів на 1 г тканини) для хворих з I-II ступенем ураження, та відповідно 5,82-8,41 lg КУО/г і 10^8 - 10^{11} мікроорганізмів на 1 г тканини, при III-IV ступені ураження. Домінуючі групи мікроорганізмів в рановому вмісті склали стафілококи, стрептококи, мікрококи, коринебактерії, які в багатьох випадках виявилися антибіотикорезистентними до значної групи антибактеріальних препаратів.

Ми стоїмо на позиціях проведення максимально радикальних хірургічних втручань, оскільки такий підхід дозволяє максимально видалити уражені тканини та обробити шляхи можливого поширення гнійно-некротичного процесу, зменшити видовий склад та мікробну контамінацію рани до 10^2 - 10^3 мікроорганізмів на 1 г тканини, досягнути регенераторного або регенераторно-запального типу цитограми і створити умови для попередження пролонгації патологічного процесу.

Найбільш доступним методом пластичного закриття відкритих ранових дефектів є вільна автодермопластика. Необхідними умовами для проведення останньої є:

- стабільний стан хворого, компенсація ЦД і супутньої патології;
- стійка компенсація критичних показників периферичної гемодинаміки;
- радикальна обробка патологічного вогнища;
- відсутність в рані вторинних некрозів, гнійного ексудату та перифокального запалення і набряку оточуючих тканин;
- мікробна контамінація рани не більше 10^4 мікроорганізмів на 1 г тканини;
- цитологічна картина мазка-відбитка з рани регенераторного або регенераторно-запального типу.

Вільну автодермопластику виконували за методикою Тірша або забирали шкірні трансплантати за допомогою дерматома. Отриманий автодермотрансплантат до ранової поверхні хворого фіксувався за допомогою силіконової камери з отворами. Камера дозволяє щільно зафіксувати трансплантат, який неодноразово зміщувався після рухової активності хворого при фіксації пересаженого шкірного клаптя бинтом, що в свою чергу негативно впливало на його приживлення до рани.

Позитивним аспектом застосування силіконової камери з отвором є те, що вона забезпечує оптимальний тиск як на автодермотрансплантат, так і на ранову поверхню, яку необхідно закрити, добре фіксуючи шкірний клапоть та не створюючи умов для ішемії і порушення обмінних процесів. У порівнянні з типовою фіксацією вільного автодермотрансплантата за допомогою бинта силіконова камера з отворами запобігає пересиханню рани та дозволяє через отвори вводити лікувальні засоби (антисептики, антибіотики тощо). При цьому тиск на ранову поверхню не змінюється, а трансплантат – добре фіксується.

Нами використовується тактика ранньої автодермопластики, що дозволяє попередити вторинне інфікування рани і досягнути стабільного перебігу ранового процесу. При дотриманні вказаних рекомендацій, повне приживлення шкірних клаптів досягнуто у 89,4 % хворих. У 10,6 % пацієнтів спостерігався частковий лізис автодермотрансплантантів, що в подальшому вимагало повторних пересадок.

При критичних показниках гемодинаміки рана первинно закривалася ліофілізованою ксеношкірою, з наступним динамічним спостереженням за перебігом ранового процесу. При стабілізації останнього і розвитку грануляційної тканини, ранова поверхня закривалася автошкірою з наступною фіксацією силіконовою камерою з отворами. Наступне динамічне спостереження за 641 хворим на протязі 1-7 років показало, що після загоєння ран 87,2 % пацієнтів активно користувалися стопою. Автодермальні трансплантати задовільно витримують навантаження.

Отже хірургічне лікування синдрому діабетичної стопи повинно носити характер розширених первинно-радикальних втручань. Вибір методу пластики залежить від локалізації, поширеності, глибини, форми ранового дефекту, та стану периферичної гемодинаміки. Шкірна пластика є найбільш простим та доступним методом закриття ранових дефектів у хворих на синдром діабетичної стопи.

Застосування силіконової камери з отворами дозволяє якісно фіксувати автодермотрансплантат на рановій поверхні та забезпечити оптимальні умови для його приживлення.

Література.

1. Балаболкин М.И., Клебанова Е.М., Креминская В.М. Лечение сахарного диабета и его осложнений // М.: Медицина, 2005- 511 с.
2. Галстян Г.Р. Диабетическая стопа. Поражение нижних конечностей у больных сахарным диабетом // *Cnsilium medicum Ukraina.*- 2007.- Т. 1, № 3.- С. 22-25.
3. Дедов И.И., Удовиченко О.В., Галстян Г.Р. Диабетическая стопа // М.: Практ. медицина.- 2005.- 197 с.
4. Ефимов А., Болгарская С. Синдром диабетической стопы. Эпидемиология, патогенез, клиника, диагностика, лечение трофических поражений нижних конечностей у больных сахарным диабетом // *Ліки України.*- 2005.- № 5.- С. 45-53.
5. Поражение нижних конечностей при сахарном диабете / под ред. Бреговского В.Б. // СПб.: Диля, 2004.- 272 с.
6. Хирургическая тактика у больных с осложненными формами синдрома диабетической стопы /Шор Н.А., Зеленый И.И., Реука В.П. и др.// *Клін. хірургія.*- 2006.- № 11-12.- С. 92.
7. Global prevalence of diabetes: estimates for the year 2000 and projections for 2030 / Wild S., Roglic G., Green A. et all. // *Diabetes Care.*- 2004.- V.27.- P. 1047-1053.
8. Melissa F. Green, Zarrantaj Aliabadi, Bryan T. Green. Diabetic foot: Evaluation and management / *South Med. J.*- 2002.- Vol. 95, № 1.- P. 95-101.

EXPRESSION OF E-CADHERIN IN THE INVASIVE PANCREATIC DUCTAL ADENOCARCINOMA

Keywords: pancreatic cancer, invasion, intercellular adhesion.

Pancreatic ductal adenocarcinoma (PDA) is the most common malignant tumor of the pancreas, where the five-year survival rate after surgery can be achieved only in 10% of patients [4, p. 132]. This is due to the fact that only in exceptional cases, the PDA at the time the operation is still limited by pancreas. Peripancreatic invasion of the tumor is usually the result of extensive late diagnosis, the localization in the head of the pancreas PDA is distributed in retroperitoneal adipose tissue, veins and nerves in progressive cases – to neighboring organs and peritoneum, and the localization of PDA in the body or tail of the pancreas – on the spleen, stomach, adrenal, large intestine and peritoneum. This makes it relevant search methods for early biopsy diagnostics and individual prognosis of PDA at the preinvasive stage. However, knowledge of invasive PDA growth genesis can help in the future to develop an appropriate individualized treatment of patients.

The aim of this research was the immunohistochemical (IHC) determination of features intercellular adhesion marker E-cadherin expression in the invasion area of PDA.

Material and methods. The study was conducted on postoperative material of 80 patients with PDA aged 51 to 68 years. Pieces of tissue from the tumor, pancreas and surrounding organs fixed in 10% neutral buffered formalin and embedded in paraffin. IHC studies were performed on paraffin sections by the standard method [2, p. 22-30] using primary antibodies against E-Cadherin (Clone NCH-38) and the detection system EnVision FLEX with DAB+ (all reagents company «DAKO», USA). IHC results of each reaction was assessed by counting the percentage of positive stained cells in standardized field of view of the microscope Axioplan 2 («Carl Zeiss», Germany) with increasing $\times 200$. Assessment of intercellular adhesion for membrane expression of E-cadherin was performed semiquantitative in points by R. Colvin et al. (1995): 0 points – the complete lack of expression, 1 point = <10% immunopositive cells, 2 points = 11-50%, 3 points = 51-100% immunopositive tumor cells.

Results and discussion. As a result of pathomorphological study in 61 patients (76.25%) had established the presence of invasive growth into surrounding tissue PDA on interlobular spaces, of which 57 patients (71.25%) was also found perineural invasion, and in 23 (28.75%) – an invasive tumor growth into the surrounding organs. On the verge of invasion PDA showed tumor cancer or malignant ductular small structure with a small or moderate amount of surrounding desmoplastic stroma between them, or define common solid layers of malignant cells, sometimes with the presence of atypical glandular or papillary components.

Epithelial cadherin (E-cadherin) is a member of the transmembrane glycoproteins family – mediators of intercellular adhesion, which play a key role in ensuring the integrity

and polarity of the epithelium [1, p. 235]. Normal expression of E-cadherin is membrane, pattern of immunostaining is drastically cut. The results of IHC studies, expression of E-cadherin observed in 98.33% of patients with PDA. The presence of this marker expression intact tumor cells (50% immunopositive cells – 3 points) is determined at 71.25% of the patients, decreased level of expression of E-cadherin ($1,44\pm 0,61$ points) detected at 28.75% of the patients (0, 1 and 2 points in 2, 10 and 11 cases, respectively).

Reduction of membrane staining intensity compared with normal, full absence or presence of aberrant (pathological) immunostaining indicates weakening of intercellular adhesion and potential ability of such cells to invasion and metastasis [1, p. 235-237]. A statistically significant decrease in E-cadherin expression in malignant epithelial structures of PDA compared with the primary tumor in pancreas ($1,28\pm 0,53$ and $2,44\pm 0,52$ points respectively, $p<0.05$) we found in the area tumor invasion into the wall of the duodenum. Statistically significant differences between quantitative expression of E-cadherin in the body tissue of the primary tumor and in the areas of perineural invasion were found, but in the areas of migration of tumor cells along the nerve fibers observed significant overexpression of E-cadherin aberrant nuclear and cytoplasmic immunostaining.

Conclusions:

1. PDA is characterized by invasive growth into surrounding tissue in the pancreas interlobular spaces, perineural invasion spread, as well as direct germination of surrounding organs.

2. Carcinoma invasion area in the wall of the duodenum determined a statistically significant decrease in E-cadherin expression in malignant epithelial structures of PDA compared with the primary tumor.

3. In areas of tumor perineural invasion observed abnormal aberrant overexpression of intercellular adhesion molecules.

References:

1. Chetty R. Nuclear E-cadherin immunoexpression: from biology to potential applications in diagnostic pathology / R. Chetty, S. Serra // *Adv. Anat. Pathol.* – 2008. – Vol. 15. – P. 234–240.
2. Dabbs D.J. *Diagnostic Immunohistochemistry* / D.J. Dabbs. – 3rd ed. – New York: Ch. Livingstone, 2010. – 941 p.
3. GFR α 1 released by nerves enhances cancer cell perineural invasion through GDNF-RET signaling / S. He, C.H. Chen, N. Chernichenko [et al.] // *Proc. Natl. Acad. Sci. USA.* 2014. – Vol. 111(19). – P. 2008–2017.
4. Sobin L.H. *TNM Classification of Malignant Tumours* / L.H. Sobin, M.K. Gospodarowicz, C. Wittekind (eds). – 7th ed. – Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2010. – 276 p.

Britanova T. S.

Candidate of Pharmaceutical Sciences,
Assistant of the Department of Management and Pharmacy Economics,
Medical and Pharmaceutical Commodity Research
Zaporozhye State Medical University

Samko A. V.

Candidate of Pharmaceutical Sciences,
Senior lecturer of the Department of Management and Pharmacy Economics,
Medical and Pharmaceutical Commodity Research
Zaporozhye State Medical University

THE DOMESTIC MARKET OF LIQUID PERFUMES

SUMMARY. *The structure of domestic market of perfumery goods is investigated in the article. On the basis of obtained results the analysis of the ratio of the assortment of liquid perfumery goods of some manufacturers was done. The author conducted the research of colognes as a separate assortment group of perfumery products.*

KEY WORDS: liquid perfume, market, cologne.

INTRODUCTION. Nowadays Ukraine is in a very difficult position. Pharmaceutical industry of Ukraine is trying to survive in those economic conditions. We used to see on the shelves of pharmacies such groups of products as medicines, dietary supplements, patient-care items, cosmetics and pharmaceutical products. From the experience of such countries as Germany, Russia, Israel and others it is known that the pharmacy enterprises in addition to all these product groups expanded their pharmaceutical segment with expensive perfume goods, that gives the possibility considerably increase profits. To achieve this, perfume manufacturers should use high quality raw materials to produce high quality readymade products. It is known that most of the raw materials for the production of perfumery fragrances are synthetic obtained by chemical synthesis. However, some manufacturers are trying to use aromatic substances of natural origin (animal and plant). National pharmacy network currently doesn't work with perfumery goods, however, this question remains open. Modern perfumery market is oversaturated with foreign products. The disadvantage is the high price for the consumer. The profit is received by foreign manufacturing companies. The way out is first of all the production of high-quality and competitive domestic products, and in future they might appear in the pharmacy network. Today's market of all liquid perfumery in the vast majority is represented by colognes, which ranks first in the production of perfumes. Historically, colognes appeared in past VIII century and up to now occupy a rather important place among the male population.

Unlike perfumes, perfumeries and toilet waters colognes are used as hygienic, refreshing and aromatic agents. According to the definition colognes (Eau de Cologne) should contain 3-5% of aromatic substances, including bergamot, lemon, lavender oil, and sometimes such pharmaceutical preparations as menthol and camphor in 70-80% of alcohol solution [1].

Table 1

The assortment groups of liquid perfumery goods of domestic market

No n/n	Title of the commodity group	Quantity, units.	Share, %
1.	Perfume	69	17,7
2.	Perfumery water	56	14,4
3.	Toilet water	26	6,7
4.	Cologne	219	56,1
5.	Fragrant water	20	5,1
6.	In total	390	100

THE AIM OF THE WORK is to collect information about the structure of the assortment of some Ukrainian manufacturers of liquid perfumery goods, to explore the proportion of colognes and characterize them.

THE OBJECTS OF STUDY became 9 manufacturers of liquid perfume goods: JSC, Mykolayiv Perfumes and Cosmetics Company, “Alye Parusa” (c. Mykolayiv), “Zolotonosha Perfumery and cosmetics factory”, Open Joint-Stock Company (c. Zolotonosha, Cherkasy reg.), JSC, perfumery and cosmetic factory “Effect” (c. Kharkiv), Ltd, “Edelvejs” Lviv Perfumery and cosmetics factory (c. Lviv), Ltd., “VEXHOLD” joint Ukrainian-Bulgarian Company (c. Mykolayiv), private enterprise “D.YU.M.” (c. Lviv), “Galterra”, Ltd. (c. Lviv), perfume and cosmetics factory Ltd., “Rosso” (c. Pidlisky, Lviv reg.), Kalinowsk Perfumes and Cosmetics Company “Kone”, Ltd, (c. Kalynivka, Vinnytsya reg.). The range of products of above listed manufacturers is represented by 5 groups of liquid perfumery and the total number of produced goods is 390 units (Table 1).

As it can be seen from table 1, the largest part of liquid perfumery is taken by colognes, the amount of which is more than half of the total number of products and composes 56,1%. Perfumes and perfumery waters are produced approximately in the same amount. It makes 17,7% and 14,4% respectively. In the third place are toilet waters (6,7%). The lowest proportion belongs to fragrant waters and makes 5,1 % (Fig.1).

Now let's consider separately colognes as the leaders in the production of perfumery products of domestic manufacturers. So among 9 mentioned manufacturers 7 of them produce 219 units of colognes and occupies the first place in the production of perfumes. The results are presented in the diagram (Fig. 2).

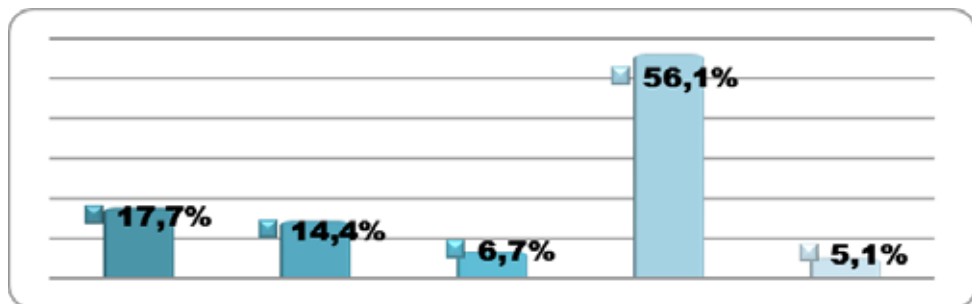

Fig. 1. The diagram of distribution of domestic liquid perfumery.

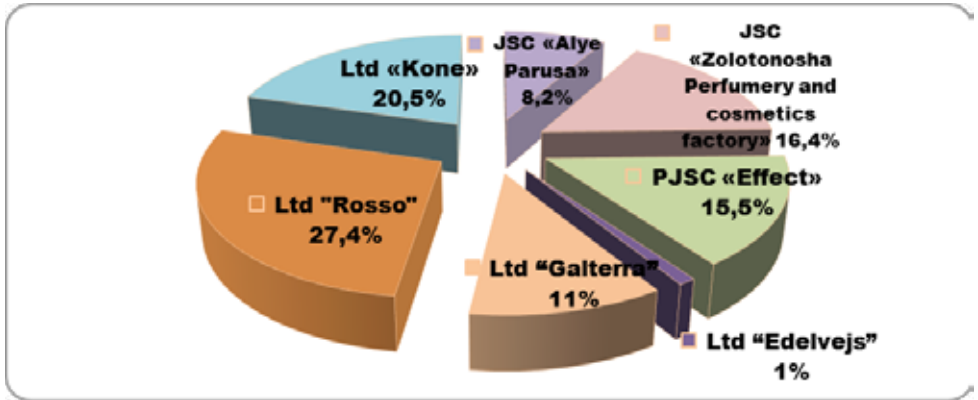

Fig. 2. The diagram of distribution of colognes produced by domestic manufacturers.

As it can be seen from the chart, the leader in the production of colognes is perfume and cosmetics factory "Rosso", Ltd. It makes 27,4 % of all units. In the second place with a slight margin goes Kalinovsk perfumes and cosmetics company "Kone", Ltd, which produces 20,5% of goods. The third place is occupied by JSC "Zolotonosha perfumery and cosmetics factory" and by JSC "Effect" perfume and cosmetics company which are almost at the same level with a share of production 16,4% and 15,5% respectively. The remaining "Galterra", Ltd. and Mykolayiv perfumes and cosmetics company, "Alye Parusa", Ltd., are producing 11% and 8,2 % respectively to the mentioned manufacturers [2, 3, 4].

CONCLUSION. The consideration of the perfume market indicates that Ukrainian industry is experiencing difficult period. A small number of products over time push domestic products to the background. The researched manufacturers are represented by the following product groups: perfume, perfumery water, toilet water, cologne and fragrant water. The vast majority of products are colognes which constitute 56, 1% of the total number of all products.

Literature

1. ISO 4710-2008. Products perfume liquid. General specifications.
2. <http://www.zlata.ua>.
3. Vexhold Aromatics www.vexhold.ua
4. HPKF "Effect" www.effect.ua

Рами Фарес

аспирант кафедры заводской технологии лекарств НФаУ

Бобрицкая Л.А.

кандидат фармацевтических наук,

доцент кафедры заводской технологии лекарств НФаУ

Попова Н.В.

доктор фармацевтических наук, профессор,

заведующая кафедрой нутрициологии

и фармацевтической броматологии НФаУ

Дерполок А.

ИММУНОМОДУЛИРУЮЩАЯ АКТИВНОСТЬ БИОЛОГИЧЕСКИ АКТИВНЫХ ПОЛИСАХАРИДОВ

Биологически активные полисахариды растений в настоящее время находят применение в медицинской практике для профилактики и лечения заболеваний, в патогенезе которых большую роль играет уровень функционального состояния иммунной системы [2,3].

Полисахариды являются потенциальными модификаторами биохимических реакций, влияющих на иммунную систему организма. Точно не установлено, какие структуры элементов полисахаридов ответственны за иммуностимулирующее действие, однако имеются сведения, что этим действием обладают фруктаны, глюкоманнаны и гетерополисахариды смешанной структуры [2,3].

Полисахаридами называются высокомолекулярные продукты поликонденсации моносахаридов, связанных друг с другом гликозидными связями и образующих линейные или разветвленные цепи.

Существует несколько видов классификации:

- по типу моносахаридов, входящих в полисахарид;
- по источникам выделения полисахаридов;
- по функциональному назначению.

По типу моносахаридов различают гомополисахариды, которые построены из остатков моносахаридов одного типа (амилоза, амилопектин, гликоген, целлюлоза, пектин) и гетерополисахариды, содержащие остатки двух или большего числа моносахаридов (гиалуриновая кислота, альгиновая кислота, арабиноглюкогалактаны, гепарин). По источникам выделения полисахариды делятся на три группы: фитосахариды (инулин, пектин, целлюлоза, амилоза, амилопектин, ламинарин); полисахариды микроорганизмов (мананниты); зоополисахариды (гликоген, хитин, хондроитинсульфаты, гепарин). По функциональному назначению полисахариды разделяют на запасные и структурные, в последней группе выделяют целлюлозу, пектиновые вещества и гемицеллюлозы.

В настоящее время на основе биологически активных полисахаридов разрабатываются новые и уже применяются лекарственные препараты и биологически активные добавки.

Для профилактики гриппа и острых респираторных вирусных инфекций применяются неспецифические стимуляторы, среди которых большой интерес вызывают

растительные иммуностимулирующие препараты. На сегодня популярны препараты, полученные из эхинацеи (*Echinacea purpurea*, *Echinacea angustifolia*, *Echinacea pallida*). Родина этого многолетнего растения из семейства астровых Северная Америка. Эхинацея богата полисахаридами и фитостеринами, оказывающими стимулирующее действие на иммунную систему. Активными компонентами наземной части растения являются кофейная и феруловая кислоты и их производные (цикориевая кислота, эхинакозид). Полисахарид эхинацин обладает антимикробной, противогрибковой и кортизоноподобной активностью, способствуя повышению резистентности (иммунной защиты) к вирусным и бактериальным агентам и подавлению воспаления. Инулин, входящий в состав эхинацеи, повышает активность системы комплемента, которая предназначена для гуморальной защиты организма от действия чужеродных агентов, она участвует в реализации иммунного ответа организма. Таким образом, неспецифическая иммунная стимуляция препаратов с эхинацеей проявляется в основном в повышении фагоцитарной активности гранулоцитов, макрофагов и индукции синтеза интерферона. Повышается высвобождение цитокинов, которые стимулируют другие клетки иммунной системы [4].

Особый интерес среди иммуностимулирующих средств вызывают препараты растительного происхождения, в том числе на основе грибов, а именно гриба Шиитакэ (*Lentinus edodes*), основным действующим компонентом которого является полисахаридная фракция. Препараты гриба Шиитакэ используются при слабой иммунной системе как иммуномодуляторы для повышения общего сопротивления организма при инфекционных заболеваниях, вызванных бактериями, грибами, паразитами, вирусами. Иммуномодулирующее свойство гриба Шиитакэ проявляется за счет активного вещества полисахаридной природы – лентинана, свойства которого активируют макрофаги, стимулируют рост Т-лимфоцитов, увеличивают производство антител, интерлейкинов и интерферона [1,5,6].

Входящий в состав многих лекарственных средств инулин используется для лечения сахарного диабета и дисбактериоза. Инулин представляет собой линейный полисахарид, где остатки β -D-фруктофуранозы связаны 1,2-гликозидными связями, полимерная цепь инулина заканчивается нередуцирующим остатком α -D-глюкозы. В растениях инулин синтезируется из сахарозы, является важнейшим запасным веществом, и накапливается только в растениях некоторых семейств, особенно им богаты подземные органы представителей семейства астровые *Asteraceae* (одуванчик, цикорий, топинамбур, девясил и др.).

Инулин способствует снижению уровня глюкозы в крови, холестерина и триглицеридов, способствует обновлению поврежденной стенки сосудов, улучшает кровоснабжение, нормализует обмен веществ. В толстом кишечнике инулин является полноценной питательной средой для большинства видов полезной кишечной микрофлоры. Инулин стимулирует рост и развитие штаммов полезных для организма человека кишечных бифидобактерий, и в то же время способствует угнетению роста и жизнедеятельности патогенной кишечной микрофлоры, тем самым проявляя иммуномоделирующую и противовоспалительную активность [2,3].

Широко применяемый пектин – полисахарид, главные цепи которого состоят из 1,4 – связанных остатков α -D-галактуроновой кислоты, содержащих некоторое (иногда значительное) количество остатков 2-O-замещенной L – рамнопиранозы.

Пектины содержатся в клетках всех растений (особенно в сочных плодах, корнеплодах) и некоторых водорослей. Нерастворимые пектины (протопектины входят в состав первичной клеточной стенки и межклеточного вещества; растворимые пектины содержатся в клеточном соке.

Пектин в желудочно-кишечном тракте образует гели, которые, продвигаясь в кишечнике, захватывают токсичные вещества и защищают слизистые от раздражения. Защитное действие пектинов объясняется также их способностью вместе с другими пищевыми волокнами улучшать работу (перистальтику) кишечника, способствуя стимуляции роста защитной микрофлоры. Попадая в кишечник, пектиновые вещества, сдвигают рН его среды в более кислую сторону, оказывая, тем самым, бактерицидное действие на болезнетворные бактерии [2,3].

Таким образом, пищевые волокна полисахаридной природы как инулин, пектин выполняют роль пребиотиков, которые способны модулировать различные свойства иммунной системы, включая свойства лимфоидной ткани, связанной с кишечником. Биологически активные полисахариды различной структуры (эхинацин, лентинан, инулин, пектин) способны комплексно влиять на состояние иммунной системы, повышая сопротивляемость к инфекциям и стимулируя защитные иммунные реакции организма в целом.

Литература

1. Імунологічні дослідження біомаси порошку гриба Шіїтаке / Е. О. Ятченко, Н. А. Бісько, П. Д. Пашнев [та ін.] // Запорозький медичинський журнал. – 2010. – Т. 12, № 1. – С. 105-107.
2. Оленников Д. Н. Структурно-функциональное исследование биополимеров растительного и базидиального происхождения и совершенствование методов их анализа : автореф. ... дис. на соиск. учен. степ. докт. фарм. наук : спец. 14.04.02 «Фармацевтическая химия, фармакогнозия» / Д. Н. Оленников. – Улан-Удэ, 2012. – 41 с.
3. Стандартизація рослинної сировини, що містить глюкофруктани / В.І. Литвиненко, О.О. Трубніков, Н.В. Попова [та ін.] // Фармацевтичний журнал. – 2001. – № 3. – С. 87 – 91.
4. Цокало І. Є. Розробка та дослідження твердих лікарських форм адаптогенної дії на основі ехінацеї пурпурової та кислоти бурштинової : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук : спец. 15.00.01 «Технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація» / І. Є. Цокало. – Харків, 2011. – 22 с.
5. Lentinus edodes: A Macrofungus with Pharmacological Activities/ P. S. Bisen, R. K. Baghel, B. S. Sanodiya [et al.] // Current Medicinal Chemistry. – 2010. – № 17. – P. 2419-2430.
6. Wasser S. P. Medicinal mushrooms as a source of antitumor and immunomodulating polysaccharides / S. P. Wasser // Appl. Microbiol. Biotechnol. – 2002. – № 60. – P. 258-274.